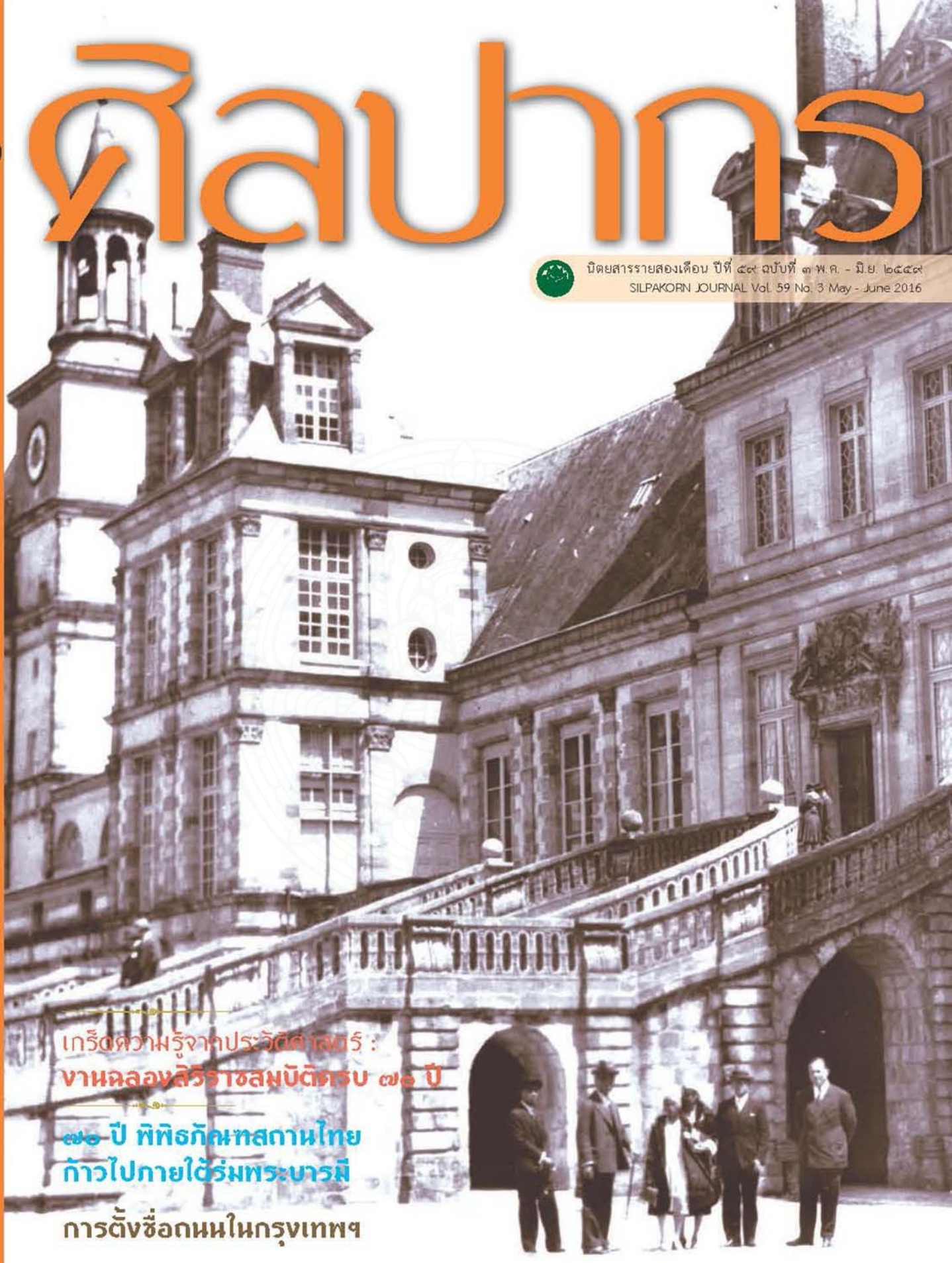

ศิลปากร

นิตยสารรายสองเดือน ปีที่ ๕๙ ฉบับที่ ๓ พ.ค. - มิ.ย. ๒๕๕๙
SILPAKORN JOURNAL Vol. 59 No. 3 May - June 2016

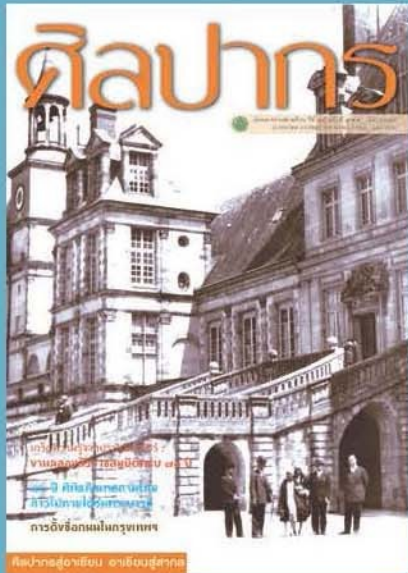
เกร็ดความรู้จากประวัติศาสตร์ :
งานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๗๐ ปี

๗๐ ปี ทิศกษัตริย์สยามไทย
ก้าวไปภายใต้ร่มพระบารมี

การตั้งชื่อนถนนในกรุงเทพฯ

ภาพวาดแสดงเรื่องราวตอนที่ศรีกฤษณะบรรยายถึงหน้าที่อันพึงปฏิบัติแก่อรชุน
ในคัมภีร์ศรีมัทภควัทคีตา

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
เสด็จประพาสประเทศในทวีปยุโรป ครั้งที่ ๒
ทอดพระเนตรวังฟองแตนโบลี ประเทศฝรั่งเศส

นิตยสารรายสองเดือน
กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ปีที่ ๕๘
ฉบับที่ ๓ พฤษภาคม - มิถุนายน ๒๕๕๙
SILPAKORN JOURNAL Vol. 59
No. 3 May - June 2016
ISSN 0125 - 0531

จัดพิมพ์ จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม
เพื่อเผยแพร่ข้อมูลทางวิชาการ
เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมในสาระสำคัญต่าง ๆ
และเพื่ออนุรักษ์สืบทอด
มรดกวัฒนธรรมของชาติ

Objective :
To disseminate academic data and
information on the fine arts of Thailand
To conserve and nurture the existing
national heritage of Thailand

เจ้าของ (Proprietor) :
กรมศิลปากร The Fine Arts Department
www.finearts.go.th
www.facebook.com/prfinearts

ศิลปะการ

ที่ปรึกษา / Advisory Board

อธิบดีกรมศิลปากร / Director General

นายอนันต์ ชูโชติ Anandha Chuchoti

รองอธิบดีกรมศิลปากร / Deputy Director General

นายสทภูมิ ภูมิสุทธิรัฐ Sahabhum Bhumtittarat

นายกิตติพันธ์ พานสุวรรณ Kittiphan Phansuwan

นายขจร มุกมีคำ Khajorn Mukmikha

ผู้ทรงคุณวุฒิกรมศิลปากร / Experts

นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ Pimpan Paibulwangcharoen

นายพิเศษ เจียจันทรพงษ์ Pises Jiajanpong

นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์ Kongkaew Weeraprajak

นายอำพัน กิจงาม Amphan Kijngam

นายสมชาย ณ นครพนม Somchai Na Nakhonphanom

บรรณาธิการอำนวยการ ผู้อำนวยการสำนักบริหารกลาง / Director of Central Administrative Office

นางสาวศุภร รัตน์พงศ์ Suporn Ratanapong

บรรณาธิการประจำฉบับ / Editorial in charge of this issue

นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ Pimpan Paibulwangcharoen

นางสาวรัชณี ทรัพย์วิจิตร Rachanee Supvichitr

กองบรรณาธิการ / Editorial Board

นางอมรา ศรีสุชาติ Amara Srisuchat

นางสาวนัยนา แยมสาชา Naiyana Yamsaka

นางสาวบุษกร ลิ้มจิตติ Busakorn Limchitti

นายอำพล สัมมาวุฒิชัย Ampol Summavuti

นางสาวกตติ อู่ยงค์ Pakpadee Yukongdi

นางสาวอรุณา สายบัว Onsara Saibua

นางอัมไพวรรณ เดชะชาติ Umpaiwan Dechachart

นางวิรัชยา เขียวสุขตระกูล Wiranya Chiewasuktrakul

นางสาวรุจิรา ไชยคำภา Rujira Chaikhampa

นางสาวพิชามณช สุธอน Pichamon Sukaon

นางสาววันเพ็ญ พรเลิศวดี Wanpen Pornlertwadee

สมาชิก / Membership Co-ordinators

นางรัชณี งามเจริญ Ratchanee Ngamcharoen

นายวีระพันธ์ สุขขุม Veeraphan Sukkum

นายกฤษณะ จินดารักษ์ Kitsana Jindarak

ศิลปกรรมและภาพ / Artistic and Photographic Co-ordinators

นายธนกร กำทรัพย์ Tanakorn Kamsap

นางวานี นิยมสอน Varanee Niamsom

ดำเนินการจัดพิมพ์

กลุ่มเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ สำนักบริหารกลาง กรมศิลปากร

โทร. ๐ ๒๒๒๕ ๒๐๕๐ โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๙๓๔

Published by The Promotion and Public Relations Group,
Central Administrative Office, The Fine Arts Department.

Tel. 0 2224 2050 Fax. 0 2222 0934

Call Center 1765 สายด่วนกระทรวงวัฒนธรรม

กระทรวงวัฒนธรรม www.m-culture.go.th

พิมพ์ที่ : บริษัท ไทกัมพ์ พับลิชซิ่ง จำกัด

๗๑/๑๘ หมู่ ๑ ตำบลบางขุนน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ๑๑๑๓๐

โทร. ๐ ๒๕๒๓ ๓๒๕๑-๓ ต่อ ๑๗ โทรสาร ๐ ๒๕๒๓ ๓๒๕๔ www.thaiphumpublishing.com

นิตยสารศิลปากร ฉบับที่ ๓ ประจำเดือนพฤษภาคม - มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๕๙ นี้ ตรงกับโอกาสพิเศษยิ่งอีกวาระหนึ่งของปวงชนชาวไทย อันเนื่องมาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติครบ ๗๐ ปี ในวันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๕๙ นี้ คณะบรรณาธิการจึงได้นำเสนอ บทความอันเนื่องด้วยพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการพิพิธภัณฑสถาน เรื่อง ๗๐ ปี พิพิธภัณฑสถานไทยก้าวไปภายใต้ร่มพระบารมี และยังได้เลือกสรรเรื่องน่าสนใจอื่น ๆ มาแนะนำผู้อ่านในหลากหลายมิติ ซึ่งเป็นผลงานเชิงประจักษ์ของข้าราชการกรมศิลปากรที่ได้ทุ่มเทแรงกายแรงใจ อนุรักษ์ พัฒนาและสืบทอดงานศิลปะของชาติให้คงอยู่ เป็นแหล่งเรียนรู้ของอนุชนและผู้สนใจทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศจะได้มีโอกาสชื่นชม ภาควงมูมิใจ และก่อให้เกิดแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะอื่น ๆ อีก เช่น เรื่องการจัดสร้างบานประตูประดับมุกหอพระมณเฑียรธรรม และ

เฉลว : กฏ กติกา หรือมายาคติของบรรพชน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีคอลัมน์ประจำที่ชวนรู้และน่าสนใจอีกครบครันไม่ว่าจะเป็น เกร็ดความรู้จากประวัติศาสตร์ ผลงานของศิลปิน-ศิลปากร คอลัมน์ถามมา - ตอบไป และของชิ้นเอกในกรมศิลปากร

คณะบรรณาธิการหวังว่า สมาชิกและผู้อ่านจะได้รับสาระความรู้ที่เป็นประโยชน์และเพลิดเพลินใจไปพร้อม ๆ กัน หากท่านมีข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะประการใด โปรดแจ้งให้กองบรรณาธิการทราบ เพื่อปรับปรุงและพัฒนา นิตยสารศิลปากรให้ดียิ่งขึ้น ตามความต้องการของผู้อ่านในโอกาสต่อไป ขอขอบคุณทุกท่านที่กรุณาให้การสนับสนุนนิตยสารศิลปากรด้วยดีตลอดมา

กองบรรณาธิการประจำฉบับ

This 3rd issue of Silpakorn Journal, May - June 2016, concurs with a special occasion of 70 years of His Majesty King Bhumibol Adulyadej's reign on June 9, 2016. The editorial team is thus honored to publish articles to celebrate this auspicious occasion, such as those ones on royal activities concerning museum work, on 70 years of Thai museums under royal virtue, and other papers that highlight tangible roles of the FAD in the preservation and development of national culture and art as sources of learning for Thai and oversea visitors, including the Re - creation of the Mother - of - pearl Inlay Door Panels of the Temple of the Emerald Buddha In addition, regular columns including "Old Pictures Mirror the Past", "Masterpieces of the Fine Arts Department," "An Anecdote from History", "Artists of the Fine Arts Department", are present in this issue.

The editor team hopes that readers and members will gain better knowledge and enjoy reading all the articles. We also would like to take this opportunity to thank you for your continued and future support. As always, any suggestions and comments are welcome.

Issue Editorial Team

สารบัญ / Contents

๕

๗๑

๙๖

๓๙

๕๗

- ๕๔ ๗๐ ปี พิพิธภัณฑ์สถานไทย
ก้าวไปภายใต้ร่มพระบารมี
- พัชรินทร์ สุขประมool
70 Years of Thai Museums under Royal Virtue
- Patcharin Sukpramool

- ๑๗ ลักษณะการแห่งพระเป็นเจ้า
ในคัมภีร์ศรimitกควัตคิตา
- ชญาณิน น้อยสินธุ์
The Attributes of God in the Bhagavad Gita
- Chayanin Nuisin

- ๒๙ การตั้งชื่อถนนในกรุงเทพฯ
- เปรมมา สัตยาวุธพิงษ์
Naming Roads in Bangkok
- Prayma Sattayawuthiphong

- ๓๙ การจัดสร้างบานประตูประดับมุก
หอพระมณเฑียรธรรม
- วีรยา จันทศิริ
*The Re-creation of the Mother-of-pearl
Inlay Door Panels of the Temple of
the Emerald Buddha*
- Weeraya Juntradee

- ๕๗ เจลว : กฎ กติกา
หรือมายาคติของบรรพชน
- ชาญ ทองวิไล
Chalew : Ancestors' Rule or Myth
- Charan Thongvilai

- ๗๑ เกร็ดความรู้จากประวัติศาสตร์:
งานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๗๐ ปี
- ชัยสิทธิ์ ปะนันวงศ์
*An Anecdote from History: The Celebration of 70 Years
of King Bhumibol Adulyadej's Reign*
- Chaiyasit Pananwong

- ๗๗ ภาพถ่าย-ล่าอดีต: สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
เสด็จประพาสยุโรป ครั้งที่ ๒
- นัยนา แยมสาขา
*Old Pictures Mirror the Past: HRH Prince Damrong
Rajanubhab's Second Visit to Europe*
- Naiyana Yamsaka

- ๙๖ ศิลปิน - ศิลปากร: จากนักบันทึกเหตุการณ์
สู่ผู้บริหารองค์กร "นัยนา แยมสาขา"
- วีรลยา เขียวสุขตระกูล

- ๑๑๖ ทามมา - ตอนไป : พิธีขอฝน
- พิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ

- ๑๒๑ ของชิ้นเอกในกรมศิลปากร:
เขื่อนอู่ทอง : เขื่อนสมัยทวารวดีที่ยาวที่สุด
ในบรรดาเขื่อนโบราณที่พบในประเทศไทย
- พยุง วงษ์น้อย
*Masterpieces of the Fine Arts Department:
U Thong Dams: The Longest Ancient Earthen Dam in Thailand*
- Payaong Vongnoi

70 Years of Thai Museums under Royal Virtue

“Museum” is an institute, organization, or agency established to collect, protect, study, and analyze evidence on humans and “materials” regarding art, culture, science, or particular issues. The materials are conserved and put on display for public visitation in order for them to learn and help develop society.

There are numerous museums in Thailand, both private and public, located in various provinces throughout the country. Most of them grew out of the foundation of museum works laid by His Majesty King Bhumibol Adulyadej (King Rama IX) since the 9th on June 1946. The king has had keen interest in museum work over the course of 70 years of his reign. There are various kinds of museums initiated by the king, including art and archaeology museums (such as Chao Sam Phraya Museum in Phra Nakhon Si Ayutthaya, Kham Phaengphet National Museum, Ban Chiang National Museum) under the administration of the Fine Arts Department, museums of royal ceremonies (such as Royal Barge Museum, the Royal Elephant National Museum), museums on royal initiatives projects, which most of them were resulted from the construction of dams in the country (such as Museum of Pa Sak Dam, Museum of Khun Dan Prakanchon Dam), museums highlighting and honoring the king’s greatness and genius (such as the Supreme Artist Hall, the Golden Jubilee Museum of Agriculture, the Golden Jubilee Museum of Geology), and museums under royal permission, which are mostly in charge of the Bureau of the Royal Household.

Translated by Thanik Lertchamrit

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
ทอดพระเนตรแผนผังเมืองโบราณก้านแพงเพชรและโบราณศิลปะวัตถุ ที่หน่วยศิลปากรที่ ๓ นำมาจัดแสดงชั่วคราว
เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๐

๗๐ ปี พิพิธภัณฑ์สถานไทย ก้าวไปภายใต้ร่มพระบารมี

■ พัชรินทร์ ศุขประมุข*

“พิพิธภัณฑ์สถาน” มีรากศัพท์มาจากคำว่า “พิพิธ” แปลว่า ต่างๆ “ภัณฑ” แปลว่า สิ่งของ เครื่องใช้ และ “สถาน” แปลว่า ที่ตั้งหรือแหล่ง ราชบัณฑิตยสถานของไทยให้ความหมายว่า “สถานที่เก็บรวบรวมและแสดงสิ่งต่าง ๆ ที่มีความสำคัญด้านวัฒนธรรมหรือวิทยาศาสตร์ โดยมุ่งหมายเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและก่อให้เกิดความเพลิดเพลินใจ” สภาการพิพิธภัณฑ์สถานระหว่างชาติ (International Council of Museums หรือ ICOM)

ให้ความหมายว่า “สถาบันหรือองค์กรให้บริการและมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม ตั้งขึ้นอย่างถาวรโดยไม่แสวงหากำไร เปิดกว้างสำหรับสาธารณะ มีหน้าที่รวบรวม สงวนรักษา ค้นคว้าวิจัย เผยแพร่ความรู้ และจัดแสดงวัตถุที่เป็นหลักฐานเกี่ยวข้องกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม จุดมุ่งหมายเพื่อการเรียนรู้ ให้การศึกษาและความเพลิดเพลิน” กล่าวโดยรวมคือ สถาบันหน่วยงานหรือองค์กรทั้งภาครัฐหรือเอกชน ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อรวบรวม ปกป้องคุ้มครอง ศึกษา วิเคราะห์ วิจัย

* ภัณฑารักษ์เชี่ยวชาญ (ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์) สำนักพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร

หลักฐานเกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งแวดลอมที่เป็น “วัตถุ” ทั้งในด้านศิลปะ วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ หรือเฉพาะเรื่องเฉพาะทาง มาอนุรักษ์และจัดแสดงแก่สาธารณชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ ส่งเสริม และพัฒนาสังคม

กิจการหรือการดำเนินงานด้านพิพิธภัณฑ์สถานในประเทศไทย เจริญก้าวหน้าแพร่หลายอย่างกว้างขวางครอบคลุมทุกประเภทสาขาความรู้ในความรับผิดชอบของหน่วยงานรัฐบาล และส่วนเอกชนกระจายอยู่เกือบทุกจังหวัดทั่วภูมิภาคในปัจจุบัน ล้วนเป็นผลมาจากการวางรากฐานของพระมหากษัตริย์ไทยในราชวงศ์จักรี นับตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงเป็นผู้ริเริ่มจัดพิพิธภัณฑ์ขึ้นในราชอาณาจักรไทย และทรงบัญญัติคำว่า “พิพิธภัณฑ์” ขึ้นใช้ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงย้ายโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ จากพระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑ์ในรัชกาลที่ ๔ มาจัดแสดงในหอคองคอคอดที่เรียกว่า “หอมิวเซียม” (ปัจจุบันคือ ศาลาสหทัยสมาคม) มีพิธีเปิดเมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๑๗ ถือเป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งแรกที่เปิดให้ประชาชนทั่วไปเข้าชม นับแต่นั้นกิจการหรืองานด้านพิพิธภัณฑ์สถาน จึงมีการพัฒนาอย่างเป็นระบบตามหลักวิชาการพิพิธภัณฑ์สถานสากลมากยิ่งขึ้นในรัชกาลต่อ ๆ มา สืบเนื่องมาจนถึงรัชกาลปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ เสด็จเล็งถวัลยราชสมบัติเมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ เป็นต้นมา ทรงเจริญรอยตามบูรพมหากษัตริย์ ทรงสนพระราชหฤทัยในวิทยาการหลายสาขาและตั้งพระทัยที่จะพัฒนาประเทศในทุกด้าน งานด้านพิพิธภัณฑ์สถาน เป็นวิทยาการอีกแขนงหนึ่งที่ทรงเล็งเห็นความสำคัญ ตลอด ๗๐ ปี แห่งการครองสิริราชสมบัติ มีพิพิธภัณฑ์สถาน que จัดตั้งขึ้นเนื่องในพระราชดำริ พระราชกระแสหรือพระราชดำรัส

ทั้งสองพระองค์ทอดพระเนตรหลุมขุดค้นทางโบราณคดี สมัยก่อนประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมบ้านเชียง ที่วัดโพธิ์ศรีใน อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๕

รวมทั้งเพื่อเฉลิมพระเกียรติหลายประเภทสาขาสามารถจำแนกได้ดังนี้

๑. พิพิธภัณฑ์สถานอันเนื่องมาจากการเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ
๒. พิพิธภัณฑ์สถานอันเนื่องมาจากการฟื้นฟูโบราณราชประเพณี
๓. พิพิธภัณฑ์สถานอันเนื่องมาจากโครงการในพระราชดำริ
๔. พิพิธภัณฑ์สถานอันเนื่องมาจากพระอัจฉริยภาพ พระราชกรณียกิจ และการเฉลิมพระเกียรติ
๕. พิพิธภัณฑ์สถานภายใต้พระบรมราชวินิจฉัยหรือพระบรมราชานุญาต

ทั้งสองพระองค์ทอดพระเนตรนิทรรศการถาวรภายในอาคารคราวเสด็จฯ มาทรงเปิด
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๐๙

พิพิธภัณฑสถานอันเนื่องมาจากการเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นคุณค่าของโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ อันเป็นมรดกวัฒนธรรม จำเป็นต้องให้การดูแล ปกป้อง คุ้มครองและอนุรักษ์ไว้เป็นสมบัติของชาติ เมื่อมีการพบโบราณศิลปวัตถุสำคัญจะเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทอดพระเนตร รวมถึงแหล่งโบราณคดี โบราณสถาน บริเวณนั้นด้วย เป็นผลให้มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในส่วนภูมิภาคในความควบคุมดูแลของหน่วยงานกรมศิลปากรในเวลาต่อ ๆ มา เพื่อเก็บรักษา และจัดแสดงโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ อันเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน ตลอดจนพิพิธภัณฑสถานอื่น ๆ ด้วย เช่น

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แนวคิดการจัดตั้งมาจากพระราชดำรัสคราวเสด็จฯ ทอดพระเนตรโบราณศิลปวัตถุของกลางจำนวนมากที่ถูกลักลอบขุดจากกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ ณ กองกำกับการตำรวจภูธร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๐ ความว่า “โบราณวัตถุและศิลปวัตถุของท้องถิ่นใด ก็ควรเก็บรักษาและตั้งแสดงไว้ในพิพิธภัณฑสถานของจังหวัดนั้น ๆ” ต่อมาทั้งสองพระองค์ได้เสด็จฯ ทรงเปิดพิพิธภัณฑสถานเมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๐๔

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร แนวคิดจัดตั้งมาจากพระราชดำรัสคราวเสด็จฯ ทอดพระเนตรโบราณศิลปวัตถุที่หน่วยศิลปากรที่ ๓ ขณะนั้นได้จากการขุดแต่งบูรณะโบราณสถานเมื่อ

วันที่ ๒๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๐ ความว่า “ควรมีพิพิธภัณฑ์สถานเพื่อเก็บรักษาโบราณศิลปวัตถุต่าง ๆ ไว้ในจังหวัดกำแพงเพชร” ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้แทนพระองค์ในพิธีเปิดพิพิธภัณฑ์สถาน เมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๔

พิพิธภัณฑ์สถานกลางแจ้งวัดโพธิ์ศรีในจังหวัดอุดรธานี ก่อเกิดจากพระราชดำริสรวาสดีจา ทอดพระเนตรหลุมขุดค้นทางโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมบ้านเชียงที่วัดโพธิ์ศรีในอำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๕ ความว่า “ตั้งใจมาดูอยากเห็นสิ่งต่าง ๆ อยู่ในสภาพเดิม” ถือเป็นการจัดแสดงในรูปแบบของพิพิธภัณฑ์สถานกลางแจ้ง (Open Site Museum) แห่งแรกของประเทศไทยและเป็นต้นแบบให้อีกหลายแห่งในเวลาต่อมา รวมทั้งเป็นผลให้มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ บ้านเชียง ตั้งแต่ พุทธศักราช ๒๕๑๘ เป็นต้นมา

นอกจากนี้ ทั้งสองพระองค์ได้เสด็จฯ ไปทรงเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อีก ๖ แห่ง ได้แก่

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ रामคำแหง จังหวัดสุโขทัย เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๗ **พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี** เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๙ **พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร** เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๐ **พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ขอนแก่น** เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๕ **พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เชียงใหม่** เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๖ และ **พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช** เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๗ เดิมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเหล่านี้ จัดแสดงเรื่องราวทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ศิลปะเป็นหลัก ต่อมาได้เพิ่มเรื่องราวของจังหวัดและท้องถิ่นภูมิภาคนั้น ๆ ทั้งด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์วิทยาและวัฒนธรรมพื้นถิ่น มีการต่อเติมขยายอาคาร เพิ่มระบบสาธารณูปการ ระบบปรับอากาศ ระบบรักษาความปลอดภัย และปรับปรุงการจัดแสดงด้วยเทคโนโลยีและสื่อทันสมัย และในอนาคตจะพัฒนาการจัดแสดงถาวรให้โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะเรื่อง เช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จัดแสดงเครื่องทองโบราณเป็นหลัก พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ปรับปรุง

ห้องจัดแสดงนิทรรศการถาวรภายในอาคารพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุ้มทอง ในปัจจุบัน

การจัดแสดงในหมู่พระวิมานทั้งหมดโดยเน้นความสำคัญของการเป็นโบราณสถานวังหน้า ด้วยพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ เป็นผลต่อยอดให้มีพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สังกัดกรมศิลปากรทั่วประเทศในปัจจุบันรวม ๔๑ แห่ง

พิพิธภัณฑสถานอันเนื่องมาจากการฟื้นฟูโบราณราชประเพณี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักในคุณค่าของขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีมาแต่โบราณ ทรงฟื้นฟูพระราชพิธีสำคัญ ๆ ตามโบราณราชประเพณีหลายอย่าง ที่เกี่ยวเนื่องกับการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน มีสองพระราชพิธีคือ พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ และพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างสำคัญ

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เรือพระราชพิธี การจัดตั้งเริ่มจากการเสด็จฯ ทอดพระเนตรโรงเก็บเรือพระราชพิธี บริเวณปากคลองบางกอกน้อย เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๕ ทรงมีพระราชดำริให้ ๓ หน่วยงาน คือ กองทัพเรือ กรมศิลปากร และสำนักพระราชวัง ร่วมกันอนุรักษ์เรือที่มีสภาพทรุดโทรม พร้อมฟื้นฟูการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินทางชลมารคในพุทธศักราช ๒๕๐๒ ต่อมากรมศิลปากร ได้ยกฐานะโรงเก็บเรือขึ้นเป็น พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

เรือพระราชพิธีตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๑๗ โดยจัดแสดงเรือพระที่นั่ง ๔ ลำ และเรือสำคัญในพระราชพิธี ๔ ลำ พร้อมเรื่องราวที่เกี่ยวข้อง

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ช้างต้น บริเวณช้างรัฐสภาเดิม เป็นโรงช้างต้นเดิมที่เหลืออยู่เพียงแห่งเดียว เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ฟื้นฟูพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างสำคัญขึ้นใหม่ โปรดให้สร้างโรงช้างต้นขึ้นใหม่ในบริเวณสวนจิตรลดา เนื่องจากได้ช้างเผือกมาสู่พระบารมีหลายเชือก กรมศิลปากรจึงประกาศขึ้นทะเบียนโรงช้างต้นเดิมเป็นโบราณสถานสำคัญของชาติ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๗ แล้วยกฐานะเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ช้างต้น เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๑

อนึ่ง เมื่อย้ายช้างเผือกที่เป็นช้างสำคัญออกจากสวนจิตรลดา จึงโปรดเกล้าฯ ให้กรมศิลปากรบูรณะอาคารและจัดแสดงเป็น **พิพิธภัณฑน์โรงช้างต้นสวนจิตรลดา** ขณะดำเนินการจัดแสดง ทรงพระกรุณาเสด็จฯ ทอดพระเนตรและมีพระบรมราชวินิจฉัยให้จัดทำลึงเผือกและกาเผือก ซึ่งเป็นสัตว์สหชาติกับช้างเผือกเพิ่มเติม สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเจิมป้ายเพื่อเปิดเป็นทางการ เมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๖ กำกับดูแลโดยสำนักพระราชวัง

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เรือพระราชพิธี ในปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทอดพระเนตรการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ โรงช้างต้น สวนจิตรลดา
เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๕๕

พิพิธภัณฑ์สถานอันเนื่องมาจาก โครงการในพระราชดำริ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสนพระราชหฤทัยและมีพระปรีชาญาณยิ่งในการบริหารและจัดการน้ำ เมื่อมีพระราชดำริให้กรมชลประทานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำตามลุ่มแม่น้ำและแหล่งน้ำสำคัญจนเกิดเป็นโครงการก่อสร้างเขื่อนต่าง ๆ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เช่น โครงการพัฒนาลุ่มแม่น้ำป่าสัก เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี โครงการเขื่อนขุนด่านปราการชล (คลองท่าด่าน) อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก โครงการเขื่อนแควน้อยบำรุงแดน อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก โครงการพัฒนาลุ่มแม่น้ำปากพนัง อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ก่อนการก่อสร้างเขื่อน กรมศิลปากรเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีส่วนร่วมในการศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการก่อสร้างเขื่อน โดยได้รับมอบหมายให้ทำการสำรวจขุดค้นและศึกษาแหล่งโบราณคดีในพื้นที่ที่จะถูก

น้ำท่วมอย่างละเอียดในลักษณะ “โบราณคดีกู้แหล่ง” และยังเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถาน ณ บริเวณพื้นที่ใกล้เขื่อน

เนื่องจากการจัดแสดงหรือนิทรรศการถาวรภายในพิพิธภัณฑ์สถานแต่ละแห่งประกอบด้วยเรื่อง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับโครงการก่อสร้างเขื่อน ภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติและความสำคัญของพื้นที่โครงการฯ การศึกษาและความรู้ที่ได้จากการดำเนินโครงการฯ โบราณคดี ประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม รวมทั้งกลุ่มชน วิถีชีวิต และวัฒนธรรมที่พบหรือมีอยู่ในพื้นที่กักเก็บน้ำ พิพิธภัณฑ์สถานอันเนื่องมาจากโครงการก่อสร้างเขื่อนต่าง ๆ อันเนื่องมาจากพระราชดำริเมื่อเปิดให้บริการแล้ว ส่วนใหญ่อยู่ภายใต้การดูแลบริหารจัดการโดยหน่วยงานสังกัดกรมชลประทานเป็นหลัก พิพิธภัณฑ์สถานมีชื่อเดียวกับเขื่อนที่ได้พระราชทานนามให้

หอศิลป์ ดำบลคลองห้า อำเภอกองหลวง
จังหวัดปทุมธานี

ส่วนจัดแสดงภายในอาคารพิพิธภัณฑ์เขื่อนแก่งเสือเต้น
จังหวัดพิษณุโลก

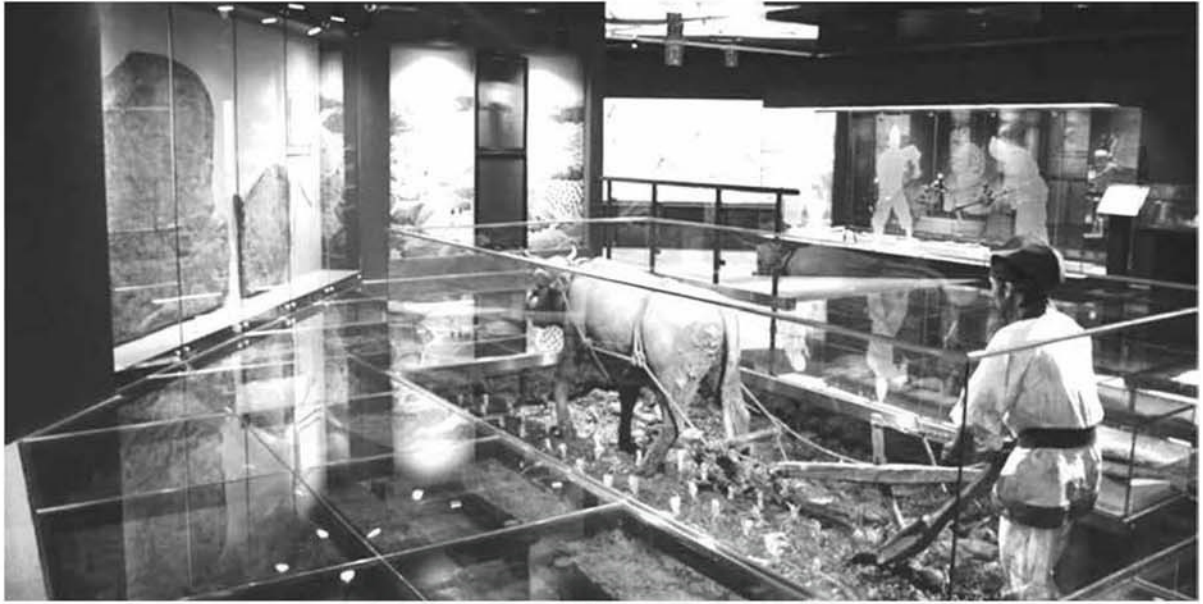
อาคารพิพิธภัณฑ์เขื่อนขุนด่านปราการชล จังหวัดนครนายก

พิพิธภัณฑ์สถานอันเนื่องมาจาก พระราชอัจฉริยภาพ พระราชกรณียกิจ และเฉลิมพระเกียรติ

พิพิธภัณฑ์สถานอันเนื่องมาจากพระราชอัจฉริยภาพ เช่น **หอศิลป์** ก่อตั้งโดยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (กรมส่งเสริมวัฒนธรรมในปัจจุบัน) กระทรวงวัฒนธรรม เนื่องในโอกาสทูลเกล้าฯ ถวายพระราชสมัญญา “อัครศิลปิน” แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙ ตั้งอยู่ที่ตำบลคลองห้า

อำเภอกองหลวง จังหวัดปทุมธานี จัดแสดงพระราชประวัติและผลงานอันทรงคุณค่าทางศิลปะในพระองค์ รวมทั้งประวัติและผลงานของศิลปินแห่งชาติสาขาต่าง ๆ

พิพิธภัณฑ์สถานอันเนื่องมาจากพระราชกรณียกิจ เช่น **พิพิธภัณฑ์การเกษตรเฉลิมพระเกียรติ** ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอกองหลวง จังหวัดปทุมธานี ก่อตั้งโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เพื่อเฉลิมพระเกียรติในโอกาสทรงครองราชย์ครบ ๕๐ ปี เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๙ จัดแสดงพระราชกรณียกิจ และ

ส่วนจัดแสดงภายในอาคารพิพิธภัณฑ์การเกษตรเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดปทุมธานี

โครงการต่าง ๆ ในพระราชดำริ ด้านการเกษตร การชลประทานและการพัฒนาการเกษตรกรรมของประเทศเป็นหลัก

พิพิธภัณฑ์สถานเฉลิมพระเกียรติเนื่องโอกาสพิเศษต่าง ๆ มีเป็นจำนวนมากทั้งภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะในโอกาสสมหามงคลพระราชพิธีกาญจนาภิเษกทรงครองราชย์ครบ ๕๐ ปี เช่น **พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กาญจนาภิเษก** สังกัดกรมศิลปากรที่ตำบลคลองห้า อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี จัดตั้งขึ้นเพื่อให้เป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ด้านชาติพันธุ์วิทยา แสดงเรื่องคนและวัฒนธรรมอันหลากหลายที่มีและเป็นอยู่ร่วมกันบนผืนแผ่นดินไทยอย่างสันติสุขภายใต้ร่มพระบารมีของพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ขณะนี้ยังไม่เปิดบริการ **พิพิธภัณฑ์สถานชาติธรณีวิทยาเฉลิมพระเกียรติ** ตั้งอยู่ภายในบริเวณเดียวกับพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กาญจนาภิเษก จัดตั้งโดยกรมทรัพยากรธรณี เป็นพิพิธภัณฑ์สถานธรณีวิทยาแห่งชาติแห่งแรกในประเทศไทย เปิดให้บริการตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๕๕ **บึงฉวากเฉลิมพระเกียรติ** เป็นพิพิธภัณฑ์สถานด้านธรรมชาติวิทยาที่นายบรรหาร

ศิลปอาชา ร่วมกับหน่วยงานในจังหวัดสุพรรณบุรี จัดตั้งขึ้น เปิดให้บริการเมื่อพุทธศักราช ๒๕๕๑ การจัดแสดงที่โดดเด่น คือ อุโมงค์ปลาน้ำจืดขนาดใหญ่แห่งแรกของประเทศ บริหารจัดการโดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี

พิพิธภัณฑ์สถานอันเนื่องมาจากพระบรมราชวินิจฉัย และพระบรมราชานุญาต

พิพิธภัณฑ์สถานที่จัดตั้งขึ้นจากพระบรมราชวินิจฉัยหรือพระบรมราชานุญาต ส่วนใหญ่อยู่ในความดูแลบริหารจัดการของสำนักพระราชวัง หลายแห่งพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้บางหน่วยงานหรือองค์กรเอกชนบริหารจัดการ เช่น

อุทยานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทร์บรมราชชนนี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้บูรณะอาคารเก่าในย่านชุมชนวัดอนงคาราม เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร อันเป็นย่านนิवासสถานเดิมของสมเด็จพระบรมราชชนนี โดยเฉพาะทีมบริวารของเจ้าพระยาศรีพิพัฒนรัตนราชโกษาธิบดี (แพ บุนนาค) เจ้ากรมพระคลัง

อุทยานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทร์ทราบรมราชชนนี เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

สินค้าในรัชกาลที่ ๕ จัดเป็นพิพิธภัณฑ์สถาน
แสดงพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของ
สมเด็จพระศรีนครินทร์ทราบรมราชชนนีและประวัติ
ชุมชนย่านนั้น บริหารจัดการโดยมูลนิธิสมเด็จพระ
ศรีนครินทร์ทราบรมราชชนนี

พิพิธภัณฑ์สถานประเภทอนุสรณ์สถาน
ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระบรม
ราชานุญาตให้ใช้พระราชวัง พระที่นั่ง หรือพระตำหนัก
จัดแสดงเป็นอาคารพิพิธภัณฑ์สถานอยู่ในความ
ควบคุมดูแลของสำนักพระราชวัง เช่น **พิพิธภัณฑ์
พระที่นั่งวิมานเมฆ** ในเขตพระราชวังดุสิต
กรุงเทพมหานคร เป็นอาคารไม้สักทองสามชั้น
แบบตะวันตกที่เก่าแก่และขนาดใหญ่ที่สุด จัดแสดง
โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เพื่อ
เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว **พิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว** พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม

ส่วนที่อยู่ในกำกับดูแลของหน่วยงานอื่น เช่น
พระรามราชนิเวศน์ (พระราชวังบ้านปืน) บริหาร
จัดการโดยกองพันที่ ๓ กรมทหารราบที่ ๑๑ รักษา
พระองค์ จังหวัดทหารบกเพชรบุรี **พระราชนิเวศน์
มฤคทายวัน** อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี บริหาร
จัดการโดยค่ายตำรวจตระเวนชายแดนในพระบรม
ราชูปถัมภ์

นอกเหนือจากพิพิธภัณฑ์สถานที่ยกตัวอย่าง
มาข้างต้น ยังมีพิพิธภัณฑ์สถานอีกหลายแห่งที่
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า
พระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ
ก่อนหน้าที่จะมีการจัดตั้ง หรือต่อยอดเป็น
พิพิธภัณฑ์สถานในเวลาต่อมา เช่น มีการจัดตั้ง
พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ ขึ้นเป็นแห่งแรก เมื่อ
พุทธศักราช ๒๕๒๒ ภายหลังที่ทั้งสองพระองค์เสด็จฯ
เปิดอาคารท้องฟ้าจำลอง เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๘
จนพัฒนาต่อยอดเป็น **ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการ**

ศึกษา อันเป็นพิพิธภัณฑ์สถานประเภทวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในปัจจุบัน การเสด็จฯ ทรงวางศิลาฤกษ์ อาคารอนุสรณ์สถานแห่งชาติเพื่อสร้างเป็นอาคารประวัติศาสตร์และพิพิธภัณฑ์ทหารในพุทธศักราช ๒๕๒๖ และเสด็จฯ ประกอบพิธีเปิดเมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๗ บริหารจัดการโดยกรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด พุทธศักราช ๒๕๓๒ - ๒๕๓๔ กองบัญชาการทหารสูงสุดร่วมกับกรมศิลปากรบูรณะ เจดีย์ศรีสุริโยทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พร้อมซ่อมแซมอาคารเก่าสมัยรัชกาลที่ ๕ บริเวณนั้น เพื่อใช้เป็นอาคารนิทรรศการเกียรติประวัติสมเด็จพระศรีสุริโยทัย โดยทั้งสองพระองค์เสด็จฯ ทรงเปิดอาคารเมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๔

นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อม ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ ทรงมีพระปรีชาสามารถและสนพระทัยในด้านการพิพิธภัณฑ์สถานและการอนุรักษ์ จึงทรงเป็นแบบอย่างโน้มนำให้ประชาชน หน่วยงานทั้งภาครัฐและส่วนเอกชน พัฒนางานหรือกิจการด้านพิพิธภัณฑ์สถานที่อยู่ในความรับผิดชอบอย่างต่อเนื่อง จนก้าวหน้าและมั่นคงเหมาะสมกับการเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาคนและประเทศชาติ

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. **โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติประจำเมือง**. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., ๒๕๓๖.

_____ **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับมรดกของแผ่นดิน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๙. (พิมพ์เพื่อประกอบนิทรรศการพิเศษเนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทย พุทธศักราช ๒๕๔๙ ณ พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ๔-๓๐ กันยายน ๒๕๔๙)

_____ **พระบิดาแห่งการอนุรักษ์มรดกไทย เล่ม ๑-๒**. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗), ๒๕๕๐. (พิมพ์เฉลิมพระเกียรติเนื่องในโอกาสวันแม่เกล้าฯ ถวายพระราชสมัญญาพระบิดาแห่งการอนุรักษ์มรดกไทย) ๒๕๕๐.

จารุณี อินเฒ่าฉายและดิษพงษ์ เนตรล้อมวงษ์. **นามานุกรมพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๙.

ณัฐภัทร จันทวิช, บรรณาธิการ. **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับมรดกของแผ่นดิน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๙.

มะลิ โคกสันเทียะ. **นำชมโบราณวัตถุสถานในจังหวัดกำแพงเพชร**. พระนคร: กรมศิลปากร, ๒๕๑๐.

รักชนก โคจรานนท์และกาญจนา ไชยธรรมพราย. **แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ๔๐ แห่ง (พ.ศ. ๒๕๕๔ - ๒๕๖๓)**. กรุงเทพฯ: สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๕๗.

วิสันธิ โปธิสุนทร และคนอื่น ๆ. **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับงานพิพิธภัณฑ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๙. (นิทรรศการพิเศษเฉลิมพระเกียรติในวโรกาสทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี)

ส่งศรี ประพัฒน์ทอง และคนอื่น ๆ. **พระมหากษัตริย์ไทยกับการพิพิธภัณฑ**. กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๑.

_____ **พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการพิพิธภัณฑไทย**. กรุงเทพฯ: กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๓๖. (พิมพ์เนื่องในมหามงคลเฉลิมพระเกียรติ ๑๐๐ ปี พระบรมราชสมภพพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว)

สมชาย ณ นครพนม และคนอื่น ๆ. **สมเด็จพระปิยมหาราชพระเจ้าผู้พระราชทานกำเนิดพิพิธภัณฑสถานเพื่อประชาชน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๗. (พิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในโอกาสครบ ๑๕๐ ปี พระบรมราชสมภพในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช ๒๕๔๗)

สมลักษณ์ เจริญพจน์, จารุณี อินเฒ่าฉาย และรักชนก โคจรานนท์. **๔๔ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, ๒๕๕๑.

ผู้จัดทำภาพประกอบ

นางกาญจนา ไชยธรรมพราย

นางสาววิภารัตน์ ประดิษฐ์อาชีพ

นางสาวธัชสร ตันตังวงศ์

นางสาวภาณิชา เสรีกิตติภัทร

The Attributes of God in the Bhagavad Gita

The *Bhagavad Gita* is one of the most popular scriptures in India and in Hindu culture. Being a part of the great epic *Mahabharata* as the *Bhishma Parva* (the sixth chapter in the epic), the scripture is composed of 18 chapters with 700 verses. In essence, The *Bhagavad Gita* shares many contents with *Upanishads*, especially in theological and philosophical issues such as the concept of God and *moksa* (salvation).

The *Bhagavad Gita* is narrated in form of conversation between prince *Arjuna* of the *Pandavas* and his charioteer - *Krishna* (known as the eighth avatar of God). Therefore, the scripture implies symbolically a dialogue between a creature (*Arjuna*) and the Creator (God)

This paper is to analyze the characteristics and the attribute of God including his relation to human beings. The analysis will clarify many important issues in Hinduism for example what the Absolute is, How God relates to human beings, What *atman* (the true self) and *paramatman* (the absolute *atman* or supreme Spirit) are and How a human being can attain *moksa* in the doctrine of Hinduism, particularly in Vaishnavism.

Translated by Chayanin Nuisin

ภาพวาดแสดงเรื่องราวตอนที่ศรிகฤษณะบรรยายถึงหน้าที่อันพึงปฏิบัติแก่อรชุน
(ที่มา: www.veda.wikidot.com/bhagavad-gita)

ลักษณะการแห่งพระเป็นเจ้า ในคัมภีร์ศรีมัทภควัทคีตา

■ ชญานิน นัยสินธุ์*

บทนำ

ที่มาของการศึกษา

โดยสาระสำคัญ บทสนทนาที่ดำเนินไปในคัมภีร์ *ศรีมัทภควัทคีตา* (*ศรีมัทภควัทคีตา* หรือที่จะเรียกโดยย่อในบทความนี้ว่า *ภควัทคีตา*) ระหว่างอรชุนและ (ศรี) กฤษณะเป็นตั้งสัญลักษณ์ของบทสนทนาการระหว่างปัจเจกมนุษย์ (creature) และพระเป็นเจ้า (Creator) โดยกฤษณะนั่นคือ องค์อวตารของพระเป็นเจ้าแห่งไวษณพนิกาย (Vaishnavism) ซึ่งนับถือพระวิษณุหรือ

พระนารายณ์เป็นใหญ่ และพระเป็นเจ้าใน *ภควัทคีตา* (รวมทั้งในปรัชญาฮินดูเกือบทุกสาขา) ก็มีความสำคัญอย่างมากต่อปัจเจกชนทั้งในการดำรงชีวิต (existence/living) และการหลุดพ้นหรือการเข้าสู่โมกษะ (moksha/salvation/liberation) ดังนั้น การทำความเข้าใจต่อองค์พระเป็นเจ้าน่าจะสร้างความเข้าใจต่อการศึกษาปรัชญาฮินดูในหลายแง่มุมเป็นอย่างมาก ในทางกลับกัน ทำให้เราสามารถศึกษา *ภควัทคีตา* ได้อย่างลุ่มลึกขึ้นอีกโสดหนึ่งด้วย

* นักอักษรศาสตร์ชำนาญการ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

ภาพวาดในตอนที่ยอรุณจึงหวนกลับสู่สงครามอีกครั้ง และได้รับชัยชนะในที่สุด
(ที่มา : www.sukhamukhayoga.com/tagbhagavad-gita/)

ในการสำรวจเอกสารโดยเฉพาะเอกสารภาษาไทย พบว่ามีความคลั่งคลุ้งต่อการใช้คำในกลุ่ม “พรหม / พรหมัน / พรหมา / พรหมิน” (*Brahma / Brahman / Brahṃā / Brahmin*) ในการสื่อความหมายถึงพระเป็นเจ้าหรือการหลุดพ้นสู่โมกษะ ซึ่งแม้จะมีการเข้าใจความหมายตรงกัน ทว่ากลับใช้คำที่สื่อไม่ตรงกัน ดังนั้น ในส่วนต้นของบทความจึงจะสืบหาความหมายที่กระจ่างในระดับหนึ่ง (อย่างไรก็ดี บางคำที่มีการใช้กันโดยเข้าใจทั่วไปแล้ว คงอนุโลมเรียกตามความคุ้นเคยต่อไป)

ลักษณะโดยทั่วไปของคัมภีร์ ภควัทคีตา

ในกระแสวัฒนธรรมฮินดูนั้น *ภควัทคีตา* ถือเป็นคัมภีร์ทางศาสนาที่ส่งอิทธิพลต่อชีวิตและจิตใจของชาวฮินดูมากที่สุดเท่าที่ได้ สารัตถะของ *ภควัทคีตา* มีความเป็นสากลไม่ติดอยู่กับยุคสมัยหรือเขตแดนใด

ดังนั้น จึงไม่แปลกนักที่ *ภควัทคีตา* ได้แพร่หลายออกไปถึงผู้สนใจและผู้ศึกษาคัมภีร์นี้ออกประเทศอินเดีย

อันที่จริง *ภควัทคีตา* ถือเป็นส่วนหนึ่งของมหากาพย์ *มหาภารตะ* ในบรรพที่ ๖ ซึ่งเป็นตอนที่มิชื่อว่า “ภีษมบรรพ” (*Bhishma Parva*) โดยเชื่อกันว่าท่านฤๅษณ์โศภิตะทวยปายนวยาสประพันธ์คัมภีร์เล่มนี้ขึ้นในช่วงเวลาที่ประพันธ์นั้นยังคงเป็นที่ถกเถียงมายาวนาน บ้างก็ประมาณว่า ๒๐๐ ปีก่อนคริสตศักราช บ้างก็ว่าเป็น ๓๐๐ - ๕๐๐ ปีก่อนคริสตศักราช (อ้างใน สุนทร ฌ รังษี : ๔๙)

ลักษณะเฉพาะตัวของ *ภควัทคีตา* นั้นเป็นคัมภีร์ประเภทสมฤติ (*Smṛti*) ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นแล้วจดจำต่อกันมา โดยจะแตกต่างจากคัมภีร์อีกประเภทหนึ่งที่ถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์มากกว่า คือ ศรุติ (*Śruti*) ซึ่งนับว่าเป็นการเผยแสดง (*Revelation*) หรือได้รับ

การถ่ายทอดจากพระเป็นเจ้าโดยตรงเช่น พระเวท ทั้ง ๔ เล่ม และคัมภีร์ *อุปนิษัต* ใดๆก็ตาม แม้จะถือว่ามีศักดิ์สิทธิ์น้อยกว่า แต่นั่นอาจเป็นกุญแจสำคัญไข คำถามที่ว่า “เหตุใด *ภควัทคีตา* จึงแพร่หลายอย่างมาก ในอินเดีย” เนื่องจากคัมภีร์ประเภทสมฤตินั้นจะเปิด โอกาสให้บุคคลทุกคนชั้นวรรณะสามารถอ่านและ ศึกษาได้ ต่างจากคัมภีร์ประเภทศรุตที่จำกัดวงเพียงคน บางกลุ่มบางวรรณะเท่านั้น ใดๆก็ตาม ก็เพื่อความ หลายส่วนของ *ภควัทคีตา* คล้ายคลึงกับ *อุปนิษัต* เป็นอย่างมาก ยิ่งไปกว่านั้น ความหลายตอนถือเป็น เนื้อความเดียวกันเลยทีเดียว (อ้างใน กฤษณะไวพายุ นวลาส : (๑๑) - (๑๒)) โดยเฉพาะเนื้อหาที่ว่าด้วยเรื่อง อาตมัน ปรมาตมัน พรหมัน ซึ่งนับเป็นแก่นสาระสำคัญ ใน *อุปนิษัต* ทุกเล่ม ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันเช่นนี้ ทำให้แต่เดิมตอนที่เขียน *ภควัทคีตา* หรือ กฤษณบรพ ในมหากาพย์ *มหาภารตะ* นี้ถูกเรียกว่า “ภควัท คีโตปนิษัต”

แก่นเรื่องของ *ภควัทคีตา* มีอยู่ว่า อรชุนแห่ง ฝ่ายปาณฑพแห่งจันทรวงศ์ได้ออกศึกสงครามกับ ทูรโยธน์ผู้นำทัพแห่งฝ่ายเคารพ เพื่อชิงราชบัลลังก์ แห่งนครหัสตินาปุระซึ่งฝ่ายทูรโยธน์ยึดไปโดยมิชอบ โดยฝ่ายทั้งสองนี้แท้จริงแล้วก็คือญาติพี่น้องกัน ครั้น ออกสู้สนามรบ อรชุนซึ่งยืนอยู่บนรถศึกเทียมม้าได้มอง ไปเห็นฝ่ายตรงข้ามอันได้แก่เหล่าขุนศึกที่เป็นญาติกัน แต่ต้องมารบราฆ่าฟันกันก็รู้สึกหดหู่ใจ มีอาจหักใจให้ ทำการรบ ยอมแม้จะถูกคนเหล่านั้นประหาร เมื่อเป็น ดั่งนี้ (ศรี) กฤษณะผู้เป็นน้องอควตารปางหนึ่งของ พระเป็นเจ้า (กล่าวคือ อวตารปางที่ ๘ ของพระเป็นเจ้า แห่งไวยษณพนิกาย) ซึ่งตามท้องเรื่องทำหน้าที่เป็น สารตีขั้บรถศึกให้อรชุน ได้บรรยายแก่อรชุนถึงหน้าที่ อันพึงปฏิบัติ โดยถ้อยความเหล่านั้นขยายความทั้ง ปรัชญา ศาสนา และจริยศาสตร์เอาไว้ด้วย เมื่อกฤษณะ บรรยายจบ อรชุนจึงหวนกลับสู่สงครามอีกครั้ง จนใน ที่สุด อรชุนแห่งฝ่ายปาณฑพก็เป็นฝ่ายได้ชัยชนะ ท่วมกลางศพของเหล่าแม่ทัพนายกองและทหารแห่ง ฝ่ายเคารพ

สภาวะแห่งพระเป็นเจ้า

ความเข้าใจในคำศัพท์กลุ่ม “พรหมัน, พรหม, พรหมมา ฯลฯ”

ดังที่กล่าวไปในบทนำว่า คำศัพท์ในปรัชญาฮินดู ที่ใช้กันในภาษาไทยนั้น ออกจะลึกลับหรือคลาดเคลื่อน ต่อความหมายที่แท้จริงของศัพท์อยู่บางส่วน แม้ว่า ทุกคนจะเข้าใจความหมายของการสื่อความที่ตรงกัน ซึ่งนั่นอาจเป็นเพราะเราเข้าใจโดยอนุมานจากบริบท ข้างเคียง เช่น การกล่าวถึง “พรหม” โดยหมายความ ถึง “พรหมัน” เป็นต้น ตัวอย่างเช่นนี้ปรากฏชัดใน *ภควัทคีตา* ฉบับพากย์ไทยโดยศาสตราจารย์แสง

พรหม คือ ๑ ในตรีมูรติหรือเทพสูงสุดของศาสนาฮินดู (ที่มา : T. C. Majupuria and Rohit Kumar (Majupuria). *God & Goddesses*. Bangkok: Craftsman Press, 2003. p. 24)

มนวิฑูร ซึ่งคำว่า “พรหม” ในหลายแห่งสื่อความหมายถึง “พรหมัน” อย่างชัดเจน อาทิเช่น เนื้อความที่ว่า “...บรรลุนิพพาน คือ พรหม” (*ศรีวิฑูรภควทศิตตา* อธิบายห้า บทที่ ๒๔)

คำว่า พรหมัน (*Brahman*) มีความหมายถึง สิ่งสูงสุด ความดั่งามสูงสุด หรือปรมาตมธรรม (the Absolute / Reality) โดยมีลักษณะนามธรรมยากที่จะบรรยายคุณลักษณะด้วยคำพูด (อ้างใน Radhakrishnan and Moore: xii) บ้างก็เรียกสภาวะนี้ว่า “อักษร” (*Akṣara*) หรือปรมาตมอันซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีความเสื่อม ตรงข้ามกับ “กษร” (*Kṣara*) อันเป็นสิ่งที่เสื่อมได้ ทั้งนี้ คำว่าพรหมันเริ่มพบในคัมภีร์ *พราหมณะ (Brahmana)* ในตอนแรกหมายถึงการสวดต่อมายายความหมายไปถึงพลังแห่งการสวด จนในที่สุด หมายถึงพลังของเอกภพหรือจักรวาล (กิริติ บุญเจือ ๒๕๒๒: ๑๒) อนึ่ง การอธิบายความเรื่องพรหมันอย่างกว้างขวางที่สุดนั้นเห็นจะอยู่ในคัมภีร์ *อุปนิษัท* ซึ่งมีอยู่ทั้ง ๑๓ เล่มเลยทีเดียว

ส่วนคำว่า “พรหม” หรือ “พรหมา” (*Brahma / Brahma*) มีความหมายถึงเทพเจ้าผู้สร้าง ดังรู้จักกันในนามของ “พระพรหม” ทั้งนี้ คำว่าพรหมาอาจมีความหมายถึงนักบวชในศาสนาฮินดูด้วย อันตรงกับคำว่า “พราหมณ์” ในความเข้าใจทั่วไปของภาษาไทย ซึ่งตามศัพท์แล้วความหมายถึง “ผู้มีความรู้เชี่ยวชาญทรงจำคัมภีร์” (อ้างใน สุนทร ฌ รัชชี: ๑๗) บ้างก็ใช้ความหมายของคำว่าพราหมณ์ ในรูปศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “Brahmin” ดังปรากฏในคัมภีร์ *ปุรุชะ* ว่า “เหล่าพราหมณ์ (Brahmin) คือ พระโอรสของพระองค์ (พระเป็นเจ้า)” (อ้างใน Radhakrishnan and Moore : 31)

ทั้งนี้เราจึงจะเห็นได้ว่า คำว่า “พรหม” คำเดียวอาจสื่อความหมายได้ถึง ๓ ความหมาย คือ ๑. พรหมัน (ปรมาตม) หรือสิ่งสูงสุด ๒. พระเป็นเจ้าสูงสุด และ ๓. พระพรหม ในบทความนี้จะไม่เกิดปัญหาจากความหมายที่สามมากนัก เพราะเน้นไปที่พระเป็นเจ้า

สูงสุดในความหมายที่สอง และพรหมันในความหมายแรก โดยในตอนใดหากต้องการจะหมายความถึงภาวะสูงสุดอันเป็นปรมาตมและเป็นนามธรรม จะใช้คำว่าพรหมันโดยตลอด แม้ว่าในตัวบทของ *ภควทศิตตา* จะใช้คำว่าพรหมก็ตาม เพื่อสื่อความหมายได้อย่างชัดเจนที่สุด

ควรกล่าวไว้ด้วยว่า พรหม หรือพระเป็นเจ้าสูงสุดนั้น สามารถแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ ๑. สกุนพรหม คือ พรหมอันมีลักษณะที่มนุษย์เข้าใจได้ง่าย เป็นรูปธรรม อาจอยู่ในรูปของพระเป็นเจ้าในรูปของมนุษย์ (personal God) และ ๒. นิสกุนพรหม คือ พรหมที่เป็นภาวะอันสูงสุด เป็นนามธรรม ไร้รูป (impersonal) (อ้างใน ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์: ๓๑) ซึ่งโดยความหมายก็น่าจะเทียบได้กับพรหมันนั่นเอง ทั้งนี้ พรหมันคือภาวะอันแรกเริ่ม รองรับสภาวะการณ์ต่าง ๆ แห่งโลกและจักรวาล ซึ่งคือการมองแบบหน่วยรวม ซึ่งหากมองแบบหน่วยย่อยจะเรียกสภาวะนั้นว่า อาตมัน (*ātman*) อันเป็นหน่วยหนึ่งแห่งปัจเจกชีวิต คำว่า อาตมัน นี้เริ่มพบในคัมภีร์ *พราหมณะ* เช่นเดียวกับคำว่าพรหมัน ซึ่งแรกทีเดียว อาตมันมีความหมายว่า ลมหายใจ (คล้ายกับคำว่า psyche ของกรีกโบราณ และคล้ายกับคำว่า spiritus ในภาษาละตินยุคแรก) ต่อมากลายความหมายไปถึงส่วนสำคัญในตัวมนุษย์ (อ้างใน กิริติ บุญเจือ: ๑๒) และโดยแท้จริงแล้ว ทั้งพรหมัน (ปรมาตม) และอาตมัน ก็เป็นสภาวะธรรมชาติเดียวกันนั่นเอง (อ้างใน Radhakrishnan: ๕๓๖) ดังสังเกตได้จากกรเรียกแทนตนเองของกฤษณะใน *ภควทศิตตา* ที่แทนตัวเองว่า “อาตมา” อย่างไรก็ดี การผสมรวมของพรหมัน (ปรมาตม) และอาตมันอย่างแท้จริงจักเกิดขึ้นได้นั้นต้องเป็นไปด้วยการบรรลุมโงกษะเท่านั้น

ลักษณะการของพระเป็นเจ้า

พระเป็นเจ้าสูงสุดใน *ภควทศิตตา* ย่อมอยู่ในขอบข่ายความเชื่อของไวษณพนิกายซึ่งนับถือพระนารายณ์หรือพระวิษณุเป็นใหญ่ โดยได้พัฒนา

แนวคิดพื้นฐานทางอภิปรัชญามาจาก *อุปนิษัท* ด้วย (อ้างใน Radhakrishnan and Moore: 101) ทั้งยังพัฒนาจากมโนทัศน์เรื่องพรหมัน - อาตมัน โดยตรง กล่าวคือ พระเป็นเจ้าสูงสุดนั้นถือว่า ปรากฏแทรกอยู่ในทุกสิ่งอันประกอบกันขึ้นเป็นเอกภาพ รวมทั้งเทพเจ้าทั้งหมดและเหล่ามนุษย์ด้วย ดังเห็นได้จากการเรียกพระนามของพระเป็นเจ้าใน *อุปนิษัท* ว่า *อิศวร* ซึ่งหมายความถึง “ผู้เป็นใหญ่” ในความหมายดังกล่าว *อิศวร* ก็คือ พรหมันที่แสดงออกเชิงรูปธรรมนั่นเอง (อ้างใน หิริยานนะ: ๒๐)

ใน *ภควัตคีตา* พระเป็นเจ้าในรูปรากายมนุษย์ (หรือสคฺณพรหม) มีสถานภาพสูงกว่าพรหมันที่โดยพระเป็นเจ้าเป็นที่ตั้งของพรหม / ความเป็นอมตะ หรือธรรมอันยั่งยืนและความสุขสูงสุด (supreme bliss) ซึ่งมีผู้วิเคราะห์ไว้ว่า การถ่ายทอดปรัชญา ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรหรือคัมภีร์นั้น การพูดถึงพระเป็นเจ้าที่มีรูปมนุษย์ย่อมทำให้คนทั่วไปเห็นภาพหรือเข้าใจได้ง่ายกว่าพรหมันที่ไร้รูป (อ้างใน ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์: ๒๘) นอกจากนี้พระเป็นเจ้ามิได้เพียงดำรงอยู่ในทุกที่หรือทุกสิ่งเท่านั้น หากพระองค์ยังทรง “เป็น” ทุกสิ่งอีกด้วย (อ้างใน Bishop: 72) โดยนัยนี้ จึงกล่าวได้ว่า ปรัชญาหรือพระเป็นเจ้าใน *ภควัตคีตา* เป็นแนวคิดที่เรียกว่า สรรพเทวนิยม (pantheism) ที่เชื่อว่า “สิ่งทั้งปวงคือพระเป็นเจ้า หรือพระเป็นเจ้าคือสิ่งทั้งปวง” (อ้างใน อติศักดิ์ ทองบุญ: ๒๔๕)

สัมบูรณาภาพ (integration) ของพระเป็นเจ้าในฐานะสิ่งสูงสุดยังปรากฏในคุณลักษณะพิเศษต่างๆ กล่าวคือ ทรงไว้ซึ่งสรรพพลาณาภาพ (omnipotent) คือ ทรงมีอำนาจในทุกอย่างและเหนือทุกอย่าง ดังความใน *ภควัตคีตา* ว่า “...ภวามะมีอย่างต่าง ๆ เหล่านี้ของสัตว์ทั้งหลาย ย่อมมีมาจากอาตมาโดยแท้” (*ศรีมัทภควัตคีตา* อธิบายสิบ บทที่ ๔ - ๕) ทั้งทรงเป็นสรรพปัญญา (omniscient) คือ ทรงรู้รอบไปในทุกสิ่งและยังทรง “...รู้สิ่งที่เป็นอดีต ปัจจุบัน และอนาคต” (*ศรีมัทภควัตคีตา* อธิบายเจ็ด บทที่ ๑๒)

นอกจากนี้ พระองค์ก็ได้ทรงไว้ซึ่งสรรพปรากฏ (omnipresent) คือ ทรงเป็นและมีอยู่ในทุกสิ่ง

พระนารายณ์ คือ เทพสูงสุดในลัทธิไวษณพนิกาย
(ที่มา: T. C. Majupuria and Rohit Kumar
(Majupuria). *God & Goddesses*.
Bangkok : Craftsman Press, 2003. p. 26)

(ดู ศรีมัทภควัตคีตา อธิบายสิบ บทที่ ๒๐ - ๓๙) ทั้งเรายังสามารถพบพระองค์ได้ในทุกสิ่ง ในทางกลับกันแล้ว ในทุกสิ่งเราก็จะพบพระองค์ (*ศรีมัทภควัตคีตา* อธิบายหก บทที่ ๓๐) และพระองค์ยังทรงดำรงอยู่ทั่วไป (immanent) (ดู *ศรีมัทภควัตคีตา* อธิบายสิบ บทที่ ๑๒) และด้วยความดีงามสูงสุดของพระเป็นเจ้าของพระองค์ยังทรงไว้ซึ่งพระมหากรุณา (benevolent) ดังแนวคิดใน *ภควัตคีตา* ว่าหากใครรักดีในพระองค์ ผู้นั้นก็ย่อมได้รับความช่วยเหลือให้พ้นไปจากความทุกข์ทั้งปวง ทั้งนี้ ยังมีลักษณะของพระเป็นเจ้าของใน *ภควัตคีตา* อีกรูปแบบหนึ่งซึ่งแสดงออกไปทางอิทธิฤทธิ์คือ ทรงแสดงพลาณาภาพให้อรชุนเห็นถึง “ตัวตน” (ธรรมกาย) ของพระองค์ โดยธรรมกายนั้นปรากฏภาวะต่าง ๆ ทั้งยิ่งใหญ่และดุร้ายน่ากลัว เมื่ออรชุนได้เห็นแล้ว เกิดความหวาดกลัวจนกฤษณะ (พระเป็นเจ้าของ) ถึงกับต้องทรงปลอมประโลม (ดู *ศรีมัทภควัตคีตา* อธิบายสิบเอ็ด บทที่ ๔๙)

พระเป็นเจ้าของกับพรหมัน

ส่วนที่ผ่านมาได้ขยายความถึงพระเจ้าของใน *ภควัตคีตา* มาพอสมควร ในที่นี้ จึงจะกล่าวถึงพรหมันโดยสังเขป ก่อนจะเปรียบเทียบความเหมือนหรือแตกต่างกันหรือไม่/อย่างไร ระหว่างพรหมันกับพระเจ้าของ

พรหมันนั้นอยู่เหนือคุณลักษณะใด ๆ ดังคำกล่าวใน *อุปนิษัท* ที่ว่า “เนติ เนติ” อันแปลได้ว่า “ไม่ใช่อย่างนี้ ไม่ใช่อย่างนี้” (การใช้เหตุผลเชิงนิเสธเช่นนี้ควรดูเปรียบเทียบกับคำอธิบายเรื่องนิพพานในพระไตรปิฎก) ซึ่งถือได้ว่าพรหมันนั้นว่างจากคุณลักษณะ หรือไม่มีคุณลักษณะ (นิรคุณ) ทว่าในขณะที่เดียวกันก็เป็นภาวะไม่มีไม่เป็นอันเป็นปฐมเหตุ (First Cause) ของโลกด้วย (อ้างใน หิริยานนะ: ๑๔๗ - ๑๔๘) และสิ่งที่เป็ความจริงสมบูรณ์ คือพรหมันย่อมไม่ใช่สคุณพรหมัน หรือ พรหมันที่มีตัวตนเป็นแน่ แนวคิดเรื่องพระเจ้าของหรือพรหมที่มีตัวตนจึงเป็นเสมือน “ชั้นบันไดสำหรับสานุศิษย์ที่ยังอ่อนหัด

ก้าวขึ้นไปสู่มโนภาพที่แท้จริงเกี่ยวกับความแท้จริงขั้นสูงสุด” (อ้างใน หิริยานนะ: ๑๕๐)

อย่างไรก็ดี อาจด้วยเหตุผลทางการประพันธ์ที่ทำให้การนำเสนอ “ภาพ (ลักษณะ)” ของพระเป็นเจ้าของแบบที่มีตัวตน (มนุษย์) ใน *ภควัตคีตา* นั้นเป็นใหญ่หรือโดดเด่นกว่าพรหมัน ในความหมายที่ว่า พระเจ้าของ (ที่มีรูปปรากฏ) สูงกว่าพรหมัน และไม่มีอะไรยิ่งใหญ่เกินพระเจ้าของ (โดยอีกนัยหนึ่ง พรหมันก็อยู่ในหรือเล็กกว่าหรือถือกำเนิดมาจากพระเจ้าของ) (อ้างใน ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์ : (๒๘, ๓๑) ดังจะเห็นได้จากการที่อรชุนยังกล่าวว่า “ข้าแต่มหาตมะ **พระเองค์ ซึ่งเป็นใหญ่กว่าพรหม** เป็นต้นเหตุของโลก...” (*ศรีมัทภควัตคีตา* อธิบายสิบเอ็ด บทที่ ๓๗) หรือพระเจ้าของเอง ก็ทรงกล่าวไว้ว่า “...อาตมาเป็นที่อาศัยของพรหมของอมฤต และของความไม่เสื่อมสูญ...” (*ศรีมัทภควัตคีตา* อธิบายสิบสี่ บทที่ ๒๗)

ทั้งนี้ หากพ้นไปจากเหตุผลทางการประพันธ์แล้ว ปราชญ์หลายท่านก็มีได้เห็นด้วยกับแนวคิดที่ว่าพระเจ้าของ (สคุณ) อยู่เหนือ / เป็นใหญ่กว่าพรหมัน (นิรคุณ) ดังท่านสังกระ (Shankara) เป็นต้น ผู้เชื่อว่าพรหมันนั้นอยู่สูงกว่าพระเจ้าของ (ดูรายละเอียดใน ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์: (๓๐, ๓๑)) พรหมันของสังกระนั้นเป็นสัพัญญู เป็นอิสระ (free) เป็นนิรันดร์ (eternal) เช่นเดียวกับโมกษะซึ่งก็เป็นนิรันดร์ ซึ่งหมายความว่า เป็นเช่นเดียวกับพรหมันนั่นเอง (...It is, therefore, the same as Brahma) (อ้างใน กীরติ บุญเจือ: ๙๗) ทั้งนี้ ในคำสอนดังกล่าวในช่วงแรกพรหมันก็ดูคล้ายจะเป็นรูปมนุษย์ (กล่าวคือเป็นรูปธรรม) หากในช่วงหลังพรหมันก็ได้กลายเป็นภาวะความหลุดพ้นอันเป็นนามธรรมไปในที่สุด

อีกทั้งยังเป็นที่น่าสังเกตมากกว่า ใน *ภควัตคีตา* มีความที่ตราไว้ว่า “ผู้เขลา เมื่อไม่รู้จักภาวะของอาตมา อันประเสริฐ ซึ่งเป็นอธิปไตยของปวงสัตว์ย่อมดูแลตนเองต่ออาตมาซึ่งอาศัยร่างมนุษย์” (*ศรีมัทภควัตคีตา* อธิบายเก้า บทที่ ๑๑) ดังจะแสดงนัยว่า พระเจ้าของ

ในรูปมนุษย์นี้คือยกว่าพระเป็นเจ้าอันเป็นภาวะนามธรรมอย่างที่ปรากฏหลายท่านแสดงความเชื่อเอาไว้ ซึ่งอาจบ่งชี้ถึงความเข้าใจที่แท้จริงของผู้ประพันธ์

ในการทำความเข้าใจเบื้องต้น ณ ที่นี้จึงเห็นว่าโดยทั่วไปปรากฏและผู้เขียนตำราต่าง ๆ ลงความเห็นว่าพรหมันอยู่เหนือกว่าพระเป็นเจ้าผู้ทรงเป็นรูปธรรม อันแตกต่างกับสิ่งที่ปรากฏในหลายตอนของ *ภควิทศิตา* ซึ่งอาจจะด้วยข้อสันนิษฐานเรื่องเหตุผลของการประพันธ์หรือความง่ายต่อการเข้าใจของบุคคลทั่วไปดังได้กล่าวไปแล้ว

ความสัมพันธ์ระหว่างพระเป็นเจ้ากับมนุษย์

ผู้สร้าง (Creator) กับผู้ถูกสร้าง (creature)

ในส่วนก่อนหน้าี้ ได้อธิบายความเรื่องพระเป็นเจ้ามาพอสมควรแล้ว ในที่นี้จึงจะสำรวจดูมนุษย์ในฐานะปัจเจกชนตามทัศนะของ *ภควิทศิตา* ว่ามีคุณสมบัติ เช่นไร มีความสัมพันธ์อย่างไรกับองค์พระเป็นเจ้า

โดยสารัตถะ ปัจเจกชีวิตทุกชีวิตแฝงไว้ซึ่งอาตมันหรือชีวาตมัน อันเป็นสภาวะนามธรรมที่เคียงคู่กับกายเนื้อ (physical body) ซึ่งเป็นกายภาพ แต่อาตมันก็แตกต่างจากกายเนื้ออย่างมาก อาตมันนี้เป็นสิ่งที่ยั่งยืน ไม่มีการเปลี่ยนแปลง (changeless) ไม่มีการเกิดหรือดับ ทั้งยังเป็นสิ่งเดิมแท้ ดังเนื้อความใน *ภควิทศิตา* ว่า

“๒๑ ผู้ซึ่งรู้จักสิ่งนี้อันไม่เกิด ไม่สูญ ไม่อาจถูกทำลาย และเที่ยงแท้ เขาจะถูกฆ่า หรือฆ่าใครได้อย่างไร ปรารถ !

๒๒ เหมือนคนถอดเครื่องนุ่งห่มอันเก่าเสียสวมชุดอื่นซึ่งเป็นเครื่องใหม่ฉันใดชีวาตมันที่รองรับร่างกายก็ฉันนั้น ทั้งร่างเก่าเสีย เข้าสู่ร่างอื่นอันเป็นร่างใหม่

๒๓ ชีวาตมันนี้ไม่ถูกอาวุธประหาร ไม่ถูกไฟไหม้ ไม่เปียกน้ำ ไม่ถูกลมพัดให้แห้ง”

(*ศรีมหัทภควิทศิตา* อธิบายสอง บทที่ ๒๑ - ๒๓)

ปัจเจกชนคืออาตมันนี้ หากได้ปฏิบัติตนสมบูรณ์เพียบพร้อม รู้แจ้งในตน หรือแสวงหาความรู้เกี่ยวกับตนเอง ก็ย่อมจะพัฒนาตนไปสู่อุดมคติอันสูงสุดคือ นิรวาณ (โมกษะ) ในบั้นปลายได้ดังความที่ตราไว้ดังนี้

“๑๗ มีความตรัสรู้ในอาตมัน มีความเป็นบุคคลอยู่ในอาตมัน แน่วแน้อยู่ในอาตมันประพฤติดูอยู่ในอาตมัน และได้ชำระบาปเสียแล้วด้วยญาณ เขาย่อมไปถึงสถานที่อันไม่กลับมาอีก”

(*ศรีมหัทภควิทศิตา* อธิบายห้า บทที่ ๑๗)

ในประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างพระเป็นเจ้ากับมนุษย์ เมื่อพิจารณาจากมุมมองอภิปรัชญานี้ว่าค่อนข้างใกล้เคียงกันมาก โดยเฉพาะความสัมพันธ์แบบอาตมัน (ชีวาตมัน) - พรหมัน (ปรมาตมัน) ดังจะดูตัวอย่างได้จากการแปล *ภควิทศิตา* ของศาสตราจารย์แสง มนวิฑูร ตอนหนึ่งยังได้มีการใส่เครื่องหมายนลิขิตในคำว่า “อาตมัน (พระนิพพาน)” ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นโดยตรงเลยที่เดียวว่า **อาตมันก็คือนิพพาน** (*ศรีมหัทภควิทศิตา* อธิบายห้า บทที่ ๑๖) ทั้งนี้ความคิดเรื่องความเหมือนหรือความเป็นสิ่งเดียวกันนี้ (identical) ได้เริ่มปรากฏมาแล้วแต่ก่อน *ภควิทศิตา* คือ ในคัมภีร์ *ไดตติริยะะ - พราหมณะ* (อ้างใน กิริติบุญเจือ: ๑๒)

ดังนั้น หลักปฏิบัติที่มนุษย์พึงกระทำก็คือ ประพฤติตนในจรรยาที่ตีสยาม มีพระเป็นเจ้าเป็นจุดมุ่งหมายเพื่อ “หลอมรวม” กับพระองค์ด้วยหลักการแห่งโยคะ อันมี ๑. ชญานโยคะ (มรรควิธีแห่งความรู้: jnana yoga) เมื่อชญานโยคะสมบูรณ์ก็ไปสู่ ๒. กรรมโยคะ (มรรควิธีแห่งการกระทำ: karma yoga) โดยมีองค์ประกอบของประภฤติ ๓ อย่าง คือ สัตตวะ

ศรীগฤษณะ - องค์กรอวตารองค์ที่ ๘ ของ พระนารายณ์
(ที่มา: T. C. Majupuria and Rohit Kumar (Majupuria).
God & Goddesses. Bangkok : Craftsman Press, 2003. p. 34)

รชัส และตมัส ทำให้เกิดการกระทำ ซึ่งแม้จะมีการกล่าวถึงการละการกระทำในคัมภีร์ เช่น ละกาม ทว่าการละอย่างเดียวนั้นไม่อาจยังผลใด ๆ ให้สำเร็จลงได้ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงต้องประกอบกรรมซึ่งควรเป็นไปในทางก่อประโยชน์แก่มหาชน ไม่หวังผลตอบแทนต่อตนเอง และปราศจากอุปทาน ส่วนโยคะสุดท้าย คือ ๓. ภักติโยคะ (มรรควิธีแห่งการภักติ : bhakti yoga) คือ ถวายความจงรักภักดีต่อพระเป็นเจ้าด้วยใจบริสุทธิ์ โดยความภักติใน *ภควิทิตา* นี้เป็น “ปุริโซตตมะ” คือ ความภักดีต่อพระเป็นเจ้าที่มีตัวตน ซึ่งในส่วนนี้มีผู้ตีความและอธิบายว่า ผู้ภักดีด้วยความรู้ (ชญานี) เป็นผู้ภักดีที่เป็นเลิศที่สุด โดยนัยการตีความนี้จึงดู

คล้ายว่าความรู้เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดตามทัศนะของ *ภควิทิตา* (อ้างใน สุนทร ฌ รังษี: ๕๒ - ๕๙)

ในความเข้าใจโดยทั่วไป แม้การบรรลุโมกษะจะเกิดขึ้นได้ด้วยหนทางอันหลากหลาย เช่น บางคนเข้าถึงด้วยความรู้ บ้างก็เน้นเข้าถึงด้วยกรรมหรือการกระทำ แต่มีข้อสังเกตประการหนึ่ง คือ ในไวษณพนิยายที่เป็นพื้นฐานแนวคิดของ *ภควิทิตา* นั้น มีการเน้นเรื่องความภักดีต่อองค์พระเป็นเจ้า (พระวิษณุ - นารายณ์) เป็นพิเศษโดยเฉพาะประเด็นเรื่องการพันทุกข์ (อ่านใน หิริยานนะ: ๒๖) ซึ่งมีความหลายตอนใน *ภควิทิตา* ที่สนับสนุนข้อสังเกตนี้ ดังเช่น

“จงใส่ใจแต่อาตมา รักดีอาตมา บูชาอาตมา
นมัสการอาตมา ยึดอาตมาเป็นหลัก ครั้นประกอบ
อาตมาอย่างนี้แล้วจักบรรลุอาตมาโดยแท้”

(ศรีมัทภควัทคีตา อธิบายห้า บทที่ ๑๗)

อย่างไรก็ตาม ในแง่หนึ่ง การที่คุณธรรมเรื่อง
“ความรักดี” ถูกหยิบยกขึ้นเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด มิใช่
ว่าหลักการอื่นจะไม่สำคัญ เช่นหลักความรู้ย่อมสำคัญ
มาก โดยเฉพาะการเป็นหลักการพื้นฐาน / เบื้องต้นที่
ปัจเจกบุคคลจะพัฒนาไปสู่การหลุดพ้นได้ หรืออาจ
เรียบเรียงเป็นภาษาที่ง่ายขึ้นดังนี้ “ต้องรู้และเข้าใจใน
สิ่งต่าง ๆ เสียก่อน (ชญาณ) แล้วก็ลงมือปฏิบัติ ทำกิจ
ต่าง ๆ ตามหน้าที่อย่างเหมาะสม (กรรม) พร้อมทั้ง
มอบความรักดีต่อพระเป็นเจ้า (ภักดี)” เมื่อประกอบรวม
หลักการสามประการนี้เข้าด้วยกันแล้ว ก็อาจเรียกได้
ว่ากำลังเดินอยู่บนหนทางแห่งการบรรลุโมกษะ

วिरณ (Revelation) ของพระเป็นเจ้า

ในบรรดาศาสนาที่ยอมรับนับถือพระเป็นเจ้า
(theism) ไม่ว่าในโลกตะวันออกหรือตะวันตก วิธีการ
หนึ่งซึ่งสำคัญมาก (อาจจะที่สุด) ที่มนุษย์จะได้มาซึ่ง
“ความรู้ (แจ้ง)” หรือการหลุดพ้น คือ วิรณ หรือการ
เปิดเผยความรู้ของพระเป็นเจ้า ในมุมมองหนึ่ง วิรณ
นับเป็นพระกรุณาของพระองค์ที่มีแก่มนุษย์ผู้ซึ่ง
พระองค์ได้ “สร้าง” ขึ้น

ในวิธีคิดแบบนี้ สภาพของสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ /
เป็นอยู่แต่เราไม่รู้หรือไม่เข้าใจ สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเหล่านั้น
ล้วนแล้วแต่กำเนิดมาจากพระเป็นเจ้า ผู้เป็นปฐม
เหตุ ซึ่งได้ผลักดันให้สรรพสิ่งเคลื่อนคล้อยไปตาม
ครรลอง ฉะนั้น การที่จะบรรลุโมกษะได้ก็ด้วยผู้สร้าง
และผู้บันดาลความเป็นไปเหล่านั้นเอง ที่จะทรง
“เปิดเผย” สิ่งอันเป็นรหัสขนิษฐ (mystical) แก่เรา

วิรณที่ปรากฏอยู่ใน ภควัทคีตา เป็นวิรณที่
แอบอิงอยู่กับหลักความรักดีอยู่มาก และนี่ก็เป็น
เหตุผลที่นำไปสู่การอุทิศตน (devotion) อันจัก
เป็นการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ดังเช่น มีเนื้อความ

ตอนหนึ่งว่า ในชนกลุ่มต่าง ๆ ๔ จำพวก ได้แก่
๑. ผู้มีอันตราย ๒. ผู้ประสงค์จะรู้ ๓. ผู้มุ่งต่อประโยชน์
และ ๔. ผู้ตรัสรู้ ซึ่งผู้ตรัสรู้ย่อมดีเลิศกว่าผู้อื่นทั้งหมด
ซึ่งผู้ตรัสรู้ที่ต้องปฏิบัติโยคะอยู่เป็นเนืองนิจ ก็ต้อง
“มีภักดีเป็นเอก” ต่อพระเป็นเจ้า ดังตัวบทต่อไปนี้

“บรรดาชนสี่จำพวกนั้น ชนผู้ตรัสรู้เป็นผู้มีโยคะ
เป็นนิยติ มีภักดีเป็นเอก ประเสริฐกว่า เพราะว่า
อาตมาเป็นที่รักของชนผู้ตรัสรู้อย่างแน่นแฟ้น และ
ผู้ตรัสรู้นั้นก็เป็นที่รักของอาตมา”

(ศรีมัทภควัทคีตา อธิบายเจ็ด บทที่ ๑๗)

อย่างไรก็ตาม มิใช่ทุกคนที่พระเป็นเจ้าจะทรง
เปิดเผยความรู้ให้ หากต้องเป็นคนที่ไม่ประพฤติบาป
ดำรงตนอยู่ในหลักธรรมอันดี และที่สำคัญ คือ ต้อง
ภักดีในพระเป็นเจ้า เช่นความที่ปรากฏนี้ “เรื่องนี้มี
อาตมาบอกเฉพาะท่าน ไม่ควรบอกแก่คนไม่มีการ
บำเพ็ญตบะ ไม่ภักดี ไม่อยากฟัง และคนริษยาอาตมา”
(ศรีมัทภควัทคีตา อธิบายสิบแปด บทที่ ๖๗) และความ
ภักดีโดยอาศัยพระกรุณาเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งนี้
จะเป็นพื้นฐานแนวคิดซึ่งเอื้อต่อการที่คนส่วนมากจะ
มองพระเป็นเจ้าในลักษณะที่มีตัวตน (อ้างใน หิริยานนะ:
๔๔ - ๔๕) ทั้งนี้ ในอีกแห่งหนึ่งเป็นที่แน่นอนว่า ผู้ที่จะ
บรรลุโมกษะได้จักต้องใช้ความเพียรพยายามด้วย
ตนเองเช่นเดียวกัน มิใช่ว่าภักดีต่อพระเป็นเจ้าเพียง
อย่างเดียวแล้ว พระองค์จะมอบความหลุดพ้นให้

อนุสรุป

ดังที่ได้ศึกษาประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับพระเป็น
เจ้าใน ภควัทคีตา มาถึง ณ ที่นี้ พอจะสรุปได้ว่า
พระเป็นเจ้าที่ปรากฏใน ภควัทคีตา คือ พระเป็นเจ้า
สูงสุด ผู้เป็นองค์อวตารองค์ที่ ๘ ของพระวิษณุ
(พระนารายณ์) ตามความเชื่อของศาสนาฮินดูฝ่าย
ไวษณพนิกาย ซึ่งเป็นพระเป็นเจ้าผู้ทรงพลาญภาพและ
สัมบูรณ์ภาพทุกประการ ทรงเป็นหนึ่ง ทรงเป็นปฐม
เหตุแห่งโลกและจักรวาล ตามคัมภีร์ พรหมันอันเป็น

ภาวะแห่งการหลุดพ้น (โมกษะ) ก็อยู่ในพระองค์หรือ พระองค์เป็นผู้ให้กำเนิดขึ้น (แม้นอกเหนือไปจาก คัมภีร์นี้ความเห็นจะเป็นอื่นก็ตาม)

พระเป็นเจ้าใน *ภควัทคีตา* ถือเป็น สคฺณพรม คือ พรหมที่มีตัวตนตามแนวคิดปรัชญาฮินดู ดังที่ทรง ปรากฏกายในร่างของมนุษย์ตามท้องเรื่อง ทั้งยังทรง ไว้ซึ่งลักษณะทางเทววิทยาที่เรียกว่า สรรพเทวนิยม คือ ทรงมีสัพพทลานุภาพ ทรงเป็นสัพพัญญู ทรงมีพระ กรุณา และคุณสมบัติอื่น ๆ นานัปการ และที่สำคัญคือ ทรงเป็นทุกสิ่ง และในทางกลับกัน ทุกสิ่งก็คือพระองค์

โดยการมองพระเป็นเจ้ากับมนุษย์เชิงความสัมพันธ์ (relational) ต้องนับว่าพระเป็นเจ้าและมนุษย์ มีความใกล้ชิดกัน อิงในแง่ของจิตวิญญาณด้วยแล้ว มนุษย์ย่อมต้องพึ่งพาหรือได้รับความช่วยเหลือ จากพระองค์อย่างเต็มที่ ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดนี้ เปรียบเทียบได้กับ ปริมาณัน (พรหมัน) กับอาตมัน (ชีวาตมัน) อันประจวบสิ่งเดียวกันแต่ต่างสถานะเท่านั้น หากคงไว้ซึ่ง “ความเป็น” (Being - being) อย่าง เดียวกัน โดยนัยที่กล่าวมา หากจะกล่าวว่า มนุษย์ เป็นดังฉายาแห่งพระเจ้าก็ไม่น่าจะคลาดเคลื่อนไป จากความเป็นจริงมากนัก

ทั้งนี้ มนุษย์ยังจำเป็นที่จักต้องได้รับความ ช่วยเหลือจากพระเป็นเจ้าต่อการหลุดพ้น กล่าวคือ ด้วยวิวรรณ์ของพระองค์นั่นเองจะเปิดเผยความรู้ อันเป็นรหัสยนิยเพื่อมนุษย์จะได้เข้าถึงโมกษะ โดยมนุษย์ต้องมุ่งมั่นประพฤติปฏิบัติตนตามหน้าที่ ประกอบกับหลักการโยคะทั้ง ๓ ประการ คือ ชยฺยาน, กรรมและภักติ ซึ่งตามคัมภีร์ได้มุ่งเน้นไปที่การอุทิศตน อย่างจงรักภักดีต่อพระเป็นเจ้าเป็นพิเศษอีกด้วย

ในส่วนท้ายนี้ มีข้อสังเกตเพิ่มเติมที่น่าสนใจว่า *ภควัทคีตา* มีคำสอนที่เปิดทางให้ผู้คนทุกชนชั้นวรรณะ และทุกเพศสามารถเข้าสู่การหลุดพ้นได้อย่างไม่เลือก ปฏิบัติ ซึ่งนับเป็นทัศนะที่เปิดกว้างกว่าคำสอนใน ศาสนาฮินดูตามชนบที่ผู้คนภายนอกทั่วไปอาจจะมอง ดังข้อความต่อไปนี้

“... แม้ผู้ซึ่งมีบาปเป็นบ่อเกิด (ผู้ล่อแหลมต่อ บาป), สตรี, แพศย์, และศูทร แม้เหล่านั้น อาศัยเอาตมา มันคงแล้ว ย่อมบรรลุปรมคิได้”

(*ศรีมัทภควัทคีตา อธิบายแก้ บทที่ ๓๒*)

ที่สุดแล้วทั้งหลายทั้งปวง ไม่ว่าจะด้วย คุณงามความดีหรือคุณลักษณะพิเศษอื่นใด คัมภีร์ *ศรีมัทภควัทคีตา* ก็ส่งอิทธิพลเหนือประชาชาติอินเดีย และผู้ศรัทธาเสมอไม่ว่ามวลอย่างมากมายสืบมาจน ปัจจุบัน ดังที่สาระเวปัลลี ราธากฤษณัน (Sarvepalli Radhakrishnan) ประธานาธิบดีคนที่ ๒ ของอินเดีย (พ.ศ. ๒๕๐๔ - ๒๕๑๐) ผู้เป็นปรัชญาเมธีและรัฐบุรุษ กล่าวไว้ว่า “หากความสำคัญของวรรณกรรมอยู่ที่ อิทธิพลที่วรรณกรรมนั้น มีต่อชีวิตจิตใจคนแล้วไซ้ *คัมภีร์ ภควัทคีตา* ก็น่าจะเป็นวรรณกรรมสำคัญที่สุดในความนึกคิดของอินเดีย” (อ้างใน กรุณา - เรื่องอุไร กุศลาศัย: ๑๑๗)

บรรณานุกรม

- กรรมา - เรื่องอุไร กุศลาสัย. **ภารตวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: ศยาม, ๒๕๓๗.
- **อินเดีย: อนุทวีปที่น่าทึ่ง**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: ศยาม, ๒๕๓๘.
- กฤษณะไหวปายนวยาส. **ศรัทธาทศวัตคิตา** แปลโดย แสง มนวิฑูร. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๗๙. (พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพพระนครสวรรค์วรพินิต)
- **ศรัทธาทศวัตคิตา** แปลโดย แสง มนวิฑูร. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: ดวงแก้ว, ๒๕๕๑.
- กิริติ บุญเจือ. **ปรัชญาอินเดีย (โดยเฉพาะอย่างยิ่งพุทธปรัชญาสำหรับนักปรัชญาคริสต์): รายงานผลการวิจัย**. กรุงเทพฯ: ดวงกมล, ๒๕๒๒.
- ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์. “ภควัตคิตา: ปรัชญาสำหรับผู้ไม่พอใจในสวรรค์” ใน **ภควัตคิตา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: ศยาม, ๒๕๓๖.
- สุนทร ฌ รังษี. **ปรัชญาอินเดีย: ประวัติและลัทธิ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- หิรียานนะ, ม. **สารัตถะแห่งปรัชญาอินเดีย** แปลโดย สุขุม ศรีบุรินทร์. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๑.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. **คู่มืออภิปรัชญา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๐.
- Bernard, Theos. **Hindu philosophy**. Second Impression. Bombay: Jaico publishing House, 1964.
- Bishop, Donald H. **Indian thought: an introduction**. New Delhi: Wiley Eastern Private Limited, 1975.
- Garrette, John. **A classical dictionary of India: Illustrative of the mythology philosophy literature antiquities arts manners customs & c. of the Hindus**. New Delhi: Oriental publishings, 1871.
- Joshi, N. V. **The three foundationheads of Indian philosophy**. India: Somaiya publications Pvt Ltd, 1972.
- Krishnananda, Swame. **The philosophy of the Bhagavadgita**. India: Sri Swami Krishnananda for the Divine Life Society, 1980.
- Radhakrishnan. **Indian philosophy: volume 1**. Tenth Impression. Bombay: Usha Offset Printers Pvt Ltd, 1977.
- Radhakrishnan, Arvepalli and Moore, Charle A. **A source book in Indian philosophy**. New Jersey: Princeton University Press, 1973.

Naming Roads in Bangkok

Early lifeways of people in Thai society were closely related to rivers and canals that served as key communication routes. Later, when there were more developments and settlements were expanded exceedingly, land routes increasingly played an important role in daily ways of life of people. Therefore, more roads were constructed and consequently they became a major means of communication in Thailand. Roads were named after places where they were built or after persons who played the key role in the construction. Later, many roads were first named by a group of elite or royal scholars and then the name list was submitted to the king for approval as royal names. This naming tradition has been practiced until today.

Translated by Thanik Lertcharnit

ถนนเจริญกรุง

ถนนบำรุงเมือง

การตั้งชื่อถนนในกรุงเทพฯ

■ เปรมมา ลัดยาวดีพิงศ์ *

สืบเนื่องจากรายการ “เรื่องนี้มีอยู่ว่า” ของสถานีโทรทัศน์ TNN24 สอบถามถึงประเด็นที่มาของชื่อถนนสายต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ ว่ามีประวัติความเป็นมาอย่างไร เพราะเหตุใดจึงได้ชื่อนั้น เนื่องจากคนในปัจจุบันส่วนใหญ่อาจไม่ทราบถึงที่มาของชื่อถนนสายต่าง ๆ หรือแม้แต่บางคนที่อยู่อาศัย หรือทำมาหากินบริเวณนั้น ก็ไม่ทราบถึงที่มาของชื่อนั้น ๆ ทำให้เกิดความสนใจที่จะสืบหาความเป็นมาของการตั้งชื่อถนนในกรุงเทพฯ

การเดินทางสัญจรในอดีตของคนไทยใช้การคมนาคมทางน้ำเป็นสำคัญ การสร้างถนนในอดีตจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อให้คนเดินเป็นหลัก ลักษณะจึงเป็นถนนพูนดินสูงปูด้วยอิฐตะแคง หรือเป็นแต่เพียงตรอกหรือทางแคบปูด้วยอิฐรูแผ่นใหญ่ การทำสนธิสัญญาทางการค้ากับประเทศต่าง ๆ เช่น สนธิสัญญาเบอร์นีเมื่อพุทธศักราช ๒๓๖๗ หรือสนธิสัญญาเบาว์ริง เมื่อพุทธศักราช ๒๓๙๘ ส่งผลให้มีชาวต่างประเทศเข้ามา

อยู่อาศัยกันมากขึ้น โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพฯ ชาวต่างประเทศได้ร่วมกันเข้าชื่อขอให้สร้างถนนสายยาวสำหรับขี่ม้าหรือนั่งรถม้าตากอากาศ ด้วยอ้างว่าเข้ามาอยู่ที่กรุงเทพฯ ไม่มีถนนหนทางที่ขี่ม้าไปเที่ยวพากันเจ็บไข้เนื่อง ๆ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างถนนช่วงตั้งแต่คูเมืองชั้นในถึงแม่น้ำเจ้าพระยาที่ตำบลดาวคะนอง เป็นถนนรุ่นแรกที่ใช้เทคนิคการสร้างตามแบบตะวันตก มีการสำรวจแนวถนนและเขียนแผนผังถนน โดยนายเฮนรี ออลบัสเตอร์ (Henry Alabaster - ต้นสกุลเสวตศิลา) มีท่ระบายน้ำ จึงเรียกว่าถนนใหม่ หรือ New Road พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามถนนว่า ถนนเจริญกรุง ซึ่งมีความหมายถึงความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง เช่นเดียวกับถนนบำรุงเมือง และถนนเฟื่องนคร ที่โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นในคราวเดียวกัน

* นักอักษรศาสตร์ชำนาญการ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสต่างประเทศ ได้แก่ เมืองสิงคโปร์และเมืองปัตตาเวีย เป็นครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช ๒๔๑๓ และเสด็จประพาสประเทศอื่น ๆ ในเวลาต่อมา จึงมีพระราชดำริให้สร้างถนนเพื่อให้เกวียนและรถสามารถสัญจรไปมาได้ตามลักษณะถนนแบบตะวันตก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตัดถนนสายต่าง ๆ ขึ้นเป็นจำนวนมาก รวมทั้งโปรดให้ขยายถนน ที่มีอยู่เดิมให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ต่อเนื่องมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังคงมีการตัดถนนต่าง ๆ และขยายถนนที่มีอยู่เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก

ครั้นพุทธศักราช ๒๔๗๔ เมื่อคราวที่กระทรวงมหาดไทยขอพระราชทานชื่อถนนต่าง ๆ ที่จะตัดใหม่ทางแขวงจังหวัดธนบุรี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขอให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงพิจารณาและกราบบังคมทูลฯ ความเห็น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพจึงทรงตรวจดูชื่อถนนต่าง ๆ ทางฝ่าย

พระนคร ซึ่งบางชื่อในปัจจุบันไม่มีแล้ว ทรงสังเกตเกณฑ์การตั้งชื่อถนนมีหลายอย่าง เช่น การใช้ตามสมัยที่ขนาน เป็นชื่อเนื่องด้วยพระราชวงศ์ เนื่องด้วยพระนามเจ้านาย เนื่องด้วยนามบุคคลที่เกี่ยวข้องในการสร้างถนนนั้น ๆ เนื่องด้วยพระนคร เนื่องด้วยตำบลและสถานที่ที่ถนนนั้นผ่านไป เนื่องด้วยวัตถุต่าง ๆ หรือเนื่องด้วยพระราชนิยม เป็นต้น การตั้งชื่อถนนในครั้งนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพมีพระดำริว่า ชื่อถนนควรให้เรียกง่ายง่ายเป็นชื่อสำคัญ อีกประการหนึ่ง ธนบุรีเป็นเมืองเก่ามีเรื่องเนื่องด้วยพงศาวดารและตำนานในหนหลัง เพิ่งจะมีถนนขึ้น ถ้าเอานามเก่า ๆ ที่เกี่ยวข้องกับธนบุรีมาขนานนามถนนจะเหมาะสมดี ดังเช่น การตั้งชื่อตามมหาชัยที่ไทยรบชนะพม่าในคราวกบฏอิสรภาพของสยามประเทศ ทั้งในสมัยธนบุรีและในรัชกาลที่ ๑ เหมือน เช่น ประเทศอื่น ๆ เช่น

ถนนลาดหญ้า ตั้งแต่ท่าสินค้า (ปากคลองสาน) ถึงคลองบางกอกใหญ่ เป็นอนุสรณ์มหาชัยคราวรบชนะกองทัพหลวงของพม่าที่ตำบลลาดหญ้า แขวงจังหวัดกาญจนบุรีในรัชกาลที่ ๑ เมื่อพุทธศักราช ๒๓๒๘

พระราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช บริเวณวงเวียนใหญ่

ถนนโพธิ์สามต้น ตั้งแต่ถนนลาดหญ้าถึงฝั่งแม่น้ำข้างใต้วัดกัลยาณมิตร เป็นอนุสรณ์มหาชัย เมื่อคราวสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชรบชนะที่ตำบลโพธิ์สามต้น ได้พระนครศรีอยุธยาคืนมาเป็นของไทย เมื่อพุทธศักราช ๒๓๑๐

ถนนท่าดินแดง ตั้งแต่ถนนลาดหญ้าถึงริมแม่น้ำที่ตึกขาว เป็นที่ดินของพระยาไพบูลย์สมบัติ และเป็นที่ตั้งห้างค้าขายสินค้าของพ่อค้าแขกชาวอินเดีย ก่อนที่อื่น ๆ ชื่อถนนเป็นอนุสรณ์มหาชัย เมื่อคราวพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชกับสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทตีกองทัพใหญ่ของพม่าที่ตั้งฐานทัพที่ท่าดินแดง แขวงเมืองไทรโยคแตกพ่ายไป เมื่อพุทธศักราช ๒๓๒๙

ถนนเชียงใหม่ ตั้งแต่ถนนสมเด็จพระเจ้าพระยาถึงริมแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณระหว่างวัดทองธรรมชาติดกับวัดทองนพคุณ เป็นอนุสรณ์มหาชัย เมื่อคราวสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเมื่อครั้งยังเป็นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก และสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทเมื่อครั้งยังเป็นเจ้าพระยาสุรสีห์ ทรงช่วยกันตีเมืองเชียงใหม่ได้จากพม่า เมื่อพุทธศักราช ๒๓๑๗

ส่วนถนนตั้งแต่สะพานพุทธยอดฟ้าถึงคลองดาวคะนอง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเสนอชื่อถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า ถนนพระปกเกล้า หรือถนนประชาธิปไตย เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงสถาปนาการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำและทำถนนเชื่อมฝั่งพระนครกับธนบุรี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ชื่อว่า **ถนนประชาธิปไตย**

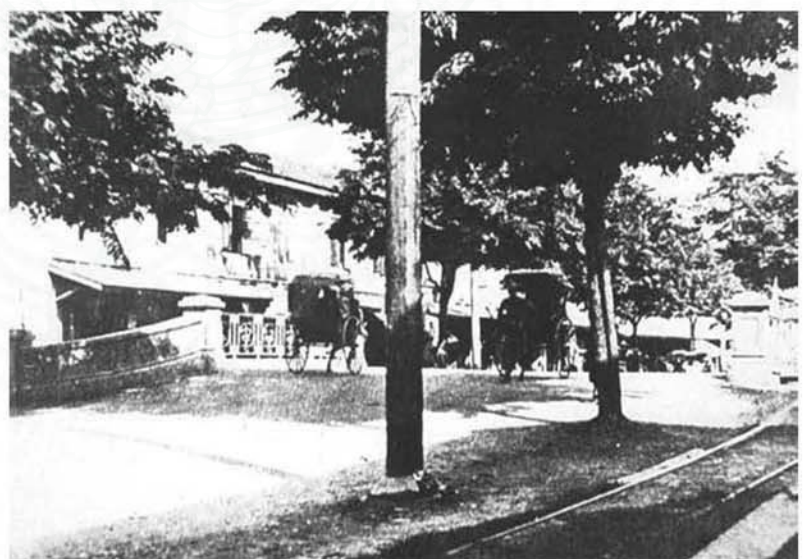
นอกจากนี้ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพยังทรงเรียบเรียงเกณฑ์การตั้งชื่อถนนและยกตัวอย่าง โดยแบ่งเป็นหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

๑. ชื่อถนนเนื่องด้วยพระราชวงศ์ เช่น ถนนมหาราช ถนนราชินี ถนนเยาวราช ถนนเจ้าฟ้า ถนนราชวงศ์ ถนนลูกหลวง ถนนหลานหลวง ฯลฯ

๒. ชื่อถนนเนื่องด้วยพระนามเจ้านาย เช่น ถนนพระรามที่ ๑ ถนนพระรามที่ ๔ ถนนวิสุทธิกษัตริย์ ถนนจักรพรรดิพงษ์ ถนนอัษฎางค์ ถนนพาหุรัด ถนนประชาธิปไตย ฯลฯ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ถนนเยาวราชตรงสะพานเฉลิมเวียง ๔๖

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

๓. ชื่อถนนเนื่องด้วยนามเมือง เช่น ถนนศรีอยุธยา ถนนนครปฐม ถนนนครไชยศรี ถนนสุพรรณ ถนนพิษณุโลก ถนนนครราชสีมา ถนนนครสวรรค์ ฯลฯ

๔. ชื่อถนนเนื่องด้วยวัด เช่น ถนนหน้าพระธาตุ ถนนปทุมคงคา ถนนพลับพลาชัย ถนนหน้าวัดปริณายก ฯลฯ

๕. ชื่อถนนเนื่องด้วยพระราชฐาน เช่น ถนนท้าววัง ถนนหน้าพระลาน ถนนวังเดิม ถนนอมรวิถี ถนนจักรีจรัญย์ ถนนเขื่อนขันธนิเวศน์ ฯลฯ

๖. ชื่อถนนเนื่องด้วยพระนคร เช่น ถนนกรุงเกษม ถนนเจริญกรุง ถนนจรัสเวียง ถนนเจริญเวียง ถนนจรัญเวียง ถนนเจริญเมือง ถนนจากรูเมือง ถนนจรัสเมือง ฯลฯ

ถนนราชดำเนินกลางและราชดำเนินใน

๗. ชื่อถนนเนื่องด้วยพระราชนิยม เช่น ถนนราชดำเนิน ถนนราชดำริ ถนนราชวิถี ถนนราชปรารภ ฯลฯ

๘. ชื่อถนนเนื่องด้วยป้อม เช่น ถนนจักรเพชร ถนนพระจันทร์ ถนนพระอาทิตย์ ถนนมหาไชย ฯลฯ

ถนนราชดำเนินนอก

แผนที่กรุงเทพฯ ร.ศ. ๑๑๕ แสดงภาพป้อมต่าง ๆ

๙. ชื่อถนนเนื่องด้วยตำบล เช่น ถนนตีทอง ถนนตะนาว ถนนหน้าทับเผย ถนนดินสอ ถนนข้าวสาร ถนนท่าเตียน ถนนพญาไท ฯลฯ

ถนนตีทอง

เจ้าพระยาสุรวงศ์วิวัฒน์ศักดิ์ (โต บูณนาค)
เป็นที่มาของชื่อถนนสุรวงศ์

เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสง-ชูโต)
เป็นที่มาของชื่อถนนสุรศักดิ์

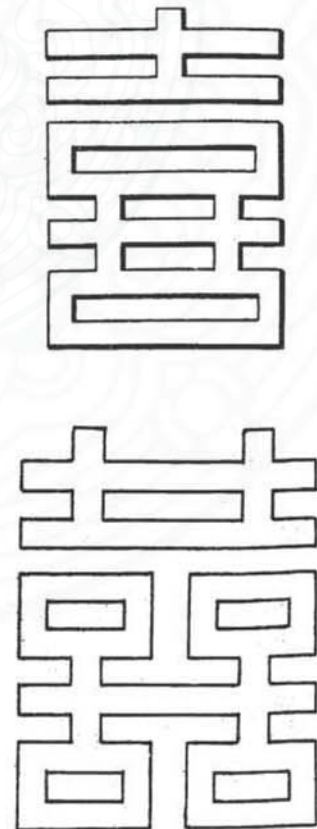
๑๐. ชื่อถนนเนื่องด้วยบุคคล เช่น ถนนประมวญ
ถนนรองเมือง ถนนสี่พระยา ถนนสุรวงศ์ ถนนสาทร
ถนนปิ่น ถนนเดโช ถนนสุรศักดิ์ ถนนสุนทรโกษา ฯลฯ

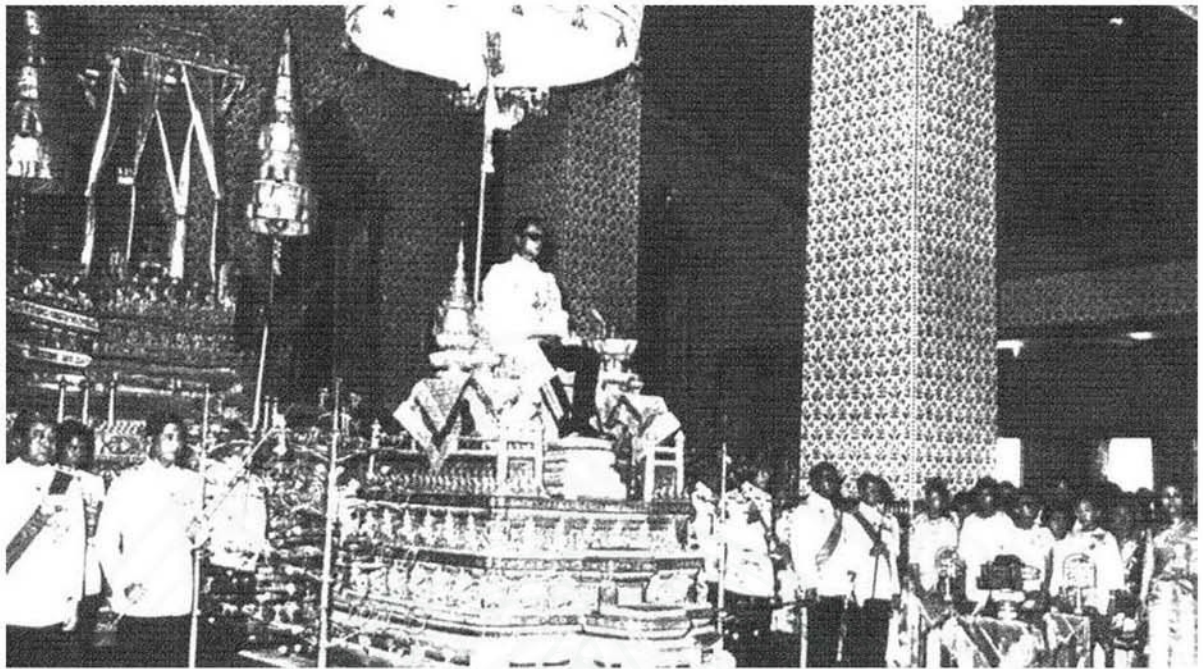
๑๑. ชื่อถนนเนื่องด้วยวัดอุสสถาน เช่น
ถนนกระอ่อม ถนนพะเนียง ถนนวิทย์ ถนนคอนแวนต์
ถนนโอเรียนเต็ล ถนนหน้าห้างสิงห์โต ฯลฯ

๑๒. ชื่อถนนเนื่องด้วยเครื่องโต๊ะจีน เช่น
ถนนเขี้ยวไขก่า ถนนดวงดาว ถนนสังคโลก ถนนทับทิม
ถนนราชวัตร ถนนลก ถนนช่างอี ฯลฯ

๑๓. ชื่อถนนเนื่องด้วยเหตุต่าง ๆ เช่น
ถนนแปลงนาม ถนนพาดสาย ถนนเพลินจิต
ถนน ๒๒ กรกฏา ถนนยิงเป้า ฯลฯ

ลายช่างอี (จีนกลางออกเสียง ชางสี่) เป็นการนำอักษร
สี่ ซึ่งแปลว่า สุขสบาย สนุก ยินดี มารวมกัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออก ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมโหฬารยพیمان
ในพระบรมมหาราชวัง พระราชพิธีรัชดาภิเษก เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๑๔

การตั้งชื่อถนนสายต่าง ๆ ในปัจจุบัน ยังคงอาศัยหลักเกณฑ์ในการตั้งชื่อในลักษณะเดียวกันนี้ หากเป็นชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระนามพระมหากษัตริย์ หรือพระบรมวงศานุวงศ์ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีจะนำเสนอเรื่องดังกล่าวให้หน่วยงานต่าง ๆ เช่น กรมศิลปากร ราชบัณฑิตยสภา ฯลฯ พิจารณานำเสนอความเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของชื่อดังกล่าว เพื่อให้สำนักราชเลขาธิการนำความเห็นต่าง ๆ กราบบังคมทูลพระกรุณาประกอบพระราชดำริต่อไป เช่น

ถนนรัชดาภิเษก เป็นถนนที่สร้างขึ้นตามกระแสพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เพื่อแก้ไขปัญหาการจราจรเป็นครั้งแรก เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๔ โดยมีพระราชประสงค์ ให้สร้างถนนเพิ่มขึ้นเป็นถนนวงแหวนเพื่อพระราชทานเป็นของขวัญแก่ประชาชนแทนการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีรัชดาภิเษก ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติครบ ๒๕ ปี โดยรัฐบาล

ถนนรัชดาภิเษก

ได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานชื่อถนนวงรอบว่า ถนนรัชดาภิเษก หรือถนนกาญจนาภิเษก ทางหลวงพิเศษหมายเลข ๓๗ ทางสายถนนวงแหวนรอบนอกกรุงเทพมหานครเป็นถนนที่สร้างขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในโอกาสที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี ในพุทธศักราช ๒๕๓๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เชิญชื่อพระราชพิธีกาญจนาภิเษก

ซึ่งเป็นพระราชพิธีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี มาเป็นชื่อถนนสายดังกล่าว

นอกจากนี้ กรุงเทพมหานครได้มีการตั้งคณะกรรมการกลางตั้งชื่อถนน ตรอก ซอย วงเวียน ทางแยก คลอง สะพาน และสถานที่สำคัญในเขตกรุงเทพมหานคร เพื่อทำหน้าที่พิจารณาการตั้งหรือเปลี่ยนแปลงชื่อถนน ซอย ตำบลต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ อีกด้วย

บรรณานุกรม

- กนกวลี ชูชัยยะ. **พจนานุกรมวิสามานยนามไทย: วัด วัง ถนน สะพาน ป้อม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒ (แก้ไขเพิ่มเติม). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๘.
- กรมศิลปากร. **กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. สังคมไทยสมัยรัชกาลที่ ๕**. กรุงเทพฯ: กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๒.
- คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี. **สารานุกรมพระราชกรณียกิจพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรอบ ๖๐ ปี แห่งการครองราชย์**. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๕๑. (กรมศิลปากรจัดพิมพ์เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๒)
- คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. **ประชุมภาพประวัติศาสตร์แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๘. (คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี วันที่ ๑๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๔๗)
- จดหมายเหตุเสด็จประพาสต่างประเทศในรัชกาลที่ ๕ เสด็จเมืองสิงคโปร์ แลเมืองเบตาเวียครั้งแรก แลเสด็จประพาสประเทศอินเดีย**. กรุงเทพฯ: โบราณคดีสโมสร, ๒๔๖๐. (พิมพ์แจกในงานศพ พระยาอภิรักษ์ราชอุทยาน (แฉล้ม อมาตยกุล) ปีมเสงนพศก พ.ศ. ๒๔๖๐)
- ตำราราชานุกาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาล ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๖.
- ถัด พรหมมาณพ. **ภูมิศาสตร์มณฑลกรุงเทพฯ**. พระนคร: โรงพิมพ์ธรรมพิทยาคาร, ๒๔๗๔.
- ภารดี มหาขันธ์. **รัตนโกสินทร์ยุคปรับปรุงประเทศ (พ.ศ. ๒๓๙๔ - ๒๔๗๕)**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗.
- ยิ้ม ปียมทองกุล. **ทำเนียบนามภาค ๔ ถนนในจังหวัดพระนครและธนบุรี**. พระนคร: โรงพิมพ์บำรุงธรรม, ๒๔๘๒. (สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดให้ตีพิมพ์พระราชทานในงานเมรุ มหาอำมาตย์นายก เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๒ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส) สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. **เอกสารส่วนพระองค์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สบ. ๒.๔๗/๒๔๑** เรื่องทรงคิดนามถนน ๑๐ สาย ฝั่งธนบุรีที่ตัดใหม่ (๑๒ กุมภาพันธ์ - ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๔)

The Re-creation of the Mother-of-pearl Inlay Door Panels of the Temple of the Emerald Buddha

The purpose of this paper is to ensure that their beauty will be seen by the next generations of Thais HRH Princess Maha Chakri Sirindhorn in 2007 ordered the conservation of the 264 year-old mother-of-pearl inlay door panels of The Scripture Hall of the Temple of the Emerald Buddha. The Office of Traditional Arts, Fine Arts Department, was assigned to make a new pair of door panels of similar artisanship to replace the old door panels which will be repaired and kept in the National Museum. The traditional process of mother-of-pearl inlay from the past and its traditional techniques and materials have become almost extinct due to current economic and social conditions. Despite this, during the implementation of the project from 2007-2012, approximately 30 highly specialized skilled craftsmen worked together on all procedures, such as wood work, preparing the shell, cutting the shell into designs, lacquering, the inlay process and polishing. The completed door panels were installed at The Scripture Hall of the Temple of the Emerald Buddha in 2013 and the ancient door panels were removed to Office of Traditional Arts for restoration and will be on display at the National Museum afterward.

Translated by Weeraya Juntradee

การจัดสร้างบานประตูประดับมุก หอพระมณเฑียรธรรม

■ วีรยา จันทระดี*

บานประตูประดับมุก หอพระมณเฑียรธรรม
(ที่มา: Byachrananda, 13)

การสร้างบานประตูประดับมุกอันเป็นผลงานศิลปะเครื่องรักไทยชิ้นเยี่ยมครั้งนี้ สืบเนื่องมาจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีพระราชดำริแสดงถึงความเป็นห่วงบานประตูประดับมุกของหอพระมณเฑียรธรรมภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ด้วยบานประตูนี้ติดตั้งอยู่ที่หน้าหอพระมณเฑียรธรรมในปัจจุบันเกรงว่าอาจเกิดความชำรุดเสียหายจากแสงแดดและละอองฝนซึ่งทำให้เกิดความเสียหายมากขึ้น จึงสมควรให้สร้างบานประตูประดับมุกชิ้นใหม่ทดแทนของเดิม และนำบานประตูเดิมเข้าไปเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ด้วยบานประตูคู่นี้เป็นบานประตูเก่าแก่มียุคถึง ๒๖๔ ปี มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ในการศึกษาด้านศิลปกรรมและประวัติศาสตร์ให้แก่อนุชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ ศึกษาผลงานศิลปกรรมฝีมือช่างชั้นครูสมัยอยุธยาที่ยังคงเหลืออยู่ (ในส่วนของบาน) และจะสามารถยืดอายุของบานประตูคู่นี้ไว้สืบไป กรมศิลปากรจึงได้สนองพระราชดำริและมอบหมายให้สำนักช่างสิบหมู่ดำเนินการจัดทำโครงการนี้ขึ้นตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๕๐ จนสำเร็จในพุทธศักราช ๒๕๕๕

บานประตูประดับมุกของหอพระมณเฑียรธรรมคู่นี้ เป็นบานประตูเก่าที่มีความสำคัญทั้งทางประวัติศาสตร์และศิลปกรรม เดิมเป็นบานประตูของวัดบรมพุทธาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งสร้างในสมัยอยุธยาตอนปลาย สมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ พุทธศักราช ๒๒๙๔ โดยปรากฏหลักฐานจารึกอักษรมุกที่บานประตูมุกดังนี้

* นักวิชาการช่างศิลป์ชำนาญการพิเศษ สำนักช่างสิบหมู่ กรมศิลปากร

ภาพหอพระมณเฑียรธรรม ภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

(ที่มา: <http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=30&chap=2&page>)

“๑. ศุภมัสดุ พระพุทธศักราช ๒๒๙๕ พระวษา
ณ วัน ๗^๙ ๑๒ ค่ำ ปีมะแมตรีนิศก พระบาทสมเด็จพระ
บรมนารถบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณา
ดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม สั่งให้เขียนลายมุก
บานประตูพระอุโบสถวัดบรมพุทธาราม ช่าง ๒๐๐ คน

๒. เริ่ม ณ วัน ๔^๙ ๑๒ ค่ำ ปีมะแมตรีนิศก
ลงมือทำมุก ๖ เดือน ๒๔ วันสำเร็จ พระราชทาน
ช่างผู้ทำการมุกทั้งปวง เสื้อผ้ารูปพรรณทองเงินแล
เงินตราเป็นอันมาก เลี้ยงวันแล ๒ เพลา ค่าเลี้ยงมิได้
คิดเข้าในพระราชทานด้วย คิดแต่บำเหน็จประตูหนึ่ง
เป็นเงินตรา $๓๐ + ๓๐$ ($๓๐ + = ๓๐$ ชั่ง)

บานประตูที่มีอักษรมุกนั้น เดิมนำมาเก็บรักษา
ไว้ที่พิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร ต่อมาสมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพโปรดให้ย้ายบานประตูมุก
นั้นไปประกอบเป็นบานประตูหอพระมณเฑียรธรรม
คือ ประตูกลางด้านตะวันตก ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๕^๑

เมื่อสร้างบานประตูใหม่ จึงควรมีคำจารึกที่
แสดงถึงพระมหากรุณาธิคุณขององค์สมเด็จพระเทพ
รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีที่ทรงมีความห่วงใย
ในศิลปกรรมของชาติที่จะเกิดการชำรุดเสียหายขึ้น

คำจารึกเดิมบนบานประตูหอพระมณเฑียรธรรม

^๑ สำนักนายกรัฐมนตรี, **ประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา ภาค ๑**, (พระนคร: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๑) หน้า ๕๗.

^๒ เทพมนตรี ลิ้มปวยออม, **สามร้อยเจ็ดปีบรมพุทธาราม**, (พระนครศรีอยุธยา: ชมรมโบราณคดีและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วิทยาลัยครู พระนครศรีอยุธยา, ๒๕๑๓), หน้า ๗. และกรมศิลปากร, **จดหมายเหตุการบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรมมหาราชวังในการฉลองพระนครครบ ๒๐๐ ปี พุทธศักราช ๒๔๒๕**, (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๒๕), หน้า ๙๙ - ๑๐๐.

เพื่อถวายพระเกียรติ โดยได้รับความอนุเคราะห์จากนางสาวบุหรง ศรีกนก นักอักษรศาสตร์ชำนาญการพิเศษ กลุ่มประวัติศาสตร์ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร เป็นผู้ร่างคำจารึก ดังนี้

“ศุภมัสดุ พุทธศักราช ๒๕๕๐ บานประตูมุกของหอพระมณฑิยธรรม วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมโกศโปรดให้สร้างเป็นบานประตูพระอุโบสถวัดบรมพุทธาราม พระนครศรีอยุธยา แต่เมื่อพุทธศักราช ๒๒๙๕ หลังจากเสียกรุงได้นำมาเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร จนถึงพุทธศักราช ๒๔๗๔ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ มีพระดำริให้นำไปประกอบเป็นบานประตูหอพระมณฑิยธรรมเพื่อเป็นที่เจริญศรัทธาสืบไป

เมื่อเวลาล่วงเลยมานานเกือบ ๘๐ ปี สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จึงมีพระราชดำรินำบานประตูมุกออกมาทำการอนุรักษ์และเก็บรักษาไว้เป็นมรดกของชาติ และโปรดให้สำนักช่างสิบหมู่ กรมศิลปากร จำลองบานประตู

ประดับมุกบานใหม่ตามแบบลวดลายเช่นเดียวกับบานเก่าทุกประการ เพื่อนำมาประกอบเป็นบานประตู ณ หอพระมณฑิยธรรมดังเดิม”^๓

การดำเนินโครงการระหว่างปีงบประมาณ ๒๕๕๐ - ๒๕๕๕

การดำเนินโครงการระหว่างพุทธศักราช ๒๕๕๐ - ๒๕๕๕ เป็นระยะเวลารวมทั้งสิ้น ๖ ปี สำนักช่างสิบหมู่ ได้ศึกษาค้นคว้ากระบวนการสร้างสรรค์งานประดับมุกของไทยตั้งแต่อดีต เพื่อสร้างความเข้าใจเทคนิคและวิธีการใช้วัสดุแบบดั้งเดิม ซึ่งกำลังจะสูญหายเนื่องจากสภาพสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบัน และได้เรียนรู้วิธีการที่จะสร้างสรรค์บานประตูคู่นี้ขึ้นมาใหม่ โดยมีช่างฝีมือของสำนักช่างสิบหมู่ที่มีความชำนาญอย่างสูงจำนวนประมาณ ๓๐ คน ร่วมกันทำงานในทุกขั้นตอนด้วยความมุ่งมั่นและตั้งใจที่จะสร้างชิ้นงานที่คงคุณค่าและรักษารูปแบบของศิลปะเครื่องมุกไทยไว้ให้ใกล้เคียงแบบดั้งเดิมให้มากที่สุด มีขั้นตอนการทำงานโดยสรุปดังตารางต่อไปนี้

๒๕๕๐	๒๕๕๑	๒๕๕๒	๒๕๕๓	๒๕๕๔	๒๕๕๕
▪ จัดหาไม้สักทอง	การทำงานไม้ จัดทำบานประตู				
▪ ศึกษาและเขียนแบบลวดลาย	การเตรียมหอยและฉลุลาย				
▪ จัดเตรียมวัสดุและอุปกรณ์		การเตรียมพื้นผิวด้วยยางรัก			
			การติดลายประดับมุก		
				การมรกรักชักเงา	
				การเขียนลายรดน้ำ	
					▪ ประกอบติดตั้ง
					▪ จัดพิมพ์หนังสือ

ตารางสรุปการดำเนินโครงการ

^๓ กรมศิลปากร สำนักช่างสิบหมู่, การจัดสร้างบานประตูประดับมุกหอพระมณฑิยธรรมเพื่อการอนุรักษ์บานประตูเดิม, (กรุงเทพฯ: สำนักช่างสิบหมู่ กรมศิลปากร, ๒๕๕๕), หน้า ๕๐.

เพื่อถวายพระเกียรติ โดยได้รับความอนุเคราะห์จากนางสาวบุหรง ศรีกนก นักอักษรศาสตร์ชำนาญการพิเศษ กลุ่มประวัติศาสตร์ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร เป็นผู้ร่างคำจารึก ดังนี้

“ศุภมัสดุ พุทธศักราช ๒๕๕๐ บานประตูมุกของหอพระมณเฑียรธรรม วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมโกศโปรดให้สร้างเป็นบานประตูพระอุโบสถวัดบรมพุทธาราม พระนครศรีอยุธยา แต่เมื่อพุทธศักราช ๒๒๙๕ หลังจากเสียกรุงได้นำมาเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร จนถึงพุทธศักราช ๒๔๗๔ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ มีพระดำริให้นำไปประกอบเป็นบานประตูหอพระมณเฑียรธรรมเพื่อเป็นที่เจริญศรัทธาสืบไป

เมื่อเวลาล่วงเลยมานานเกือบ ๘๐ ปี สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จึงมีพระราชดำริให้นำบานประตูมุกออกมาทำการอนุรักษ์และเก็บรักษาไว้เป็นมรดกของชาติ และโปรดให้สำนักช่างสิบหมู่ กรมศิลปากร จำลองบานประตู

ประดับมุกบานใหม่ตามแบบลวดลายเช่นเดียวกับบานเก่าทุกประการ เพื่อนำมาประกอบเป็นบานประตู ณ หอพระมณเฑียรธรรมดังเดิม”^๓

การดำเนินโครงการระหว่างปีงบประมาณ ๒๕๕๐ - ๒๕๕๕

การดำเนินโครงการระหว่างพุทธศักราช ๒๕๕๐ - ๒๕๕๕ เป็นระยะเวลารวมทั้งสิ้น ๖ ปี สำนักช่างสิบหมู่ ได้ศึกษาค้นคว้ากระบวนการสร้างสรรค์งานประดับมุกของไทยตั้งแต่อดีต เพื่อสร้างความเข้าใจเทคนิคและวิธีการใช้วัสดุแบบดั้งเดิม ซึ่งกำลังจะสูญหายเนื่องจากสภาพสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบัน และได้เรียนรู้วิธีการที่จะสร้างสรรค์บานประตูคู่นี้ขึ้นมาใหม่ โดยมีช่างฝีมือของสำนักช่างสิบหมู่ที่มีความชำนาญอย่างสูงจำนวนประมาณ ๓๐ คน ร่วมกันทำงานในทุกขั้นตอนด้วยความมุ่งมั่นและตั้งใจที่จะสร้างชิ้นงานที่คงคุณค่าและรักษารูปแบบของศิลปะเครื่องมุกไทยไว้ให้ใกล้เคียงแบบดั้งเดิมให้มากที่สุด มีขั้นตอนการทำงานโดยสรุปดังตารางต่อไปนี้

๒๕๕๐	๒๕๕๑	๒๕๕๒	๒๕๕๓	๒๕๕๔	๒๕๕๕
▪ จัดหาไม้สักทอง	การทำงานไม้ จัดทำบานประตู				
▪ ศึกษาและเขียนแบบลวดลาย	การเตรียมหอยและฉลุลาย				
▪ จัดเตรียมวัสดุและอุปกรณ์		การเตรียมพื้นผิวด้วยยางรัก			
			การติดลายประดับมุก		
				การมรภักชกเงา	
				การเขียนลายรดน้ำ	
					▪ ประกอบติดตั้ง
					▪ จัดพิมพ์หนังสือ

ตารางสรุปการดำเนินโครงการ

^๓ กรมศิลปากร สำนักช่างสิบหมู่, การจัดสร้างบานประตูประดับมุกหอพระมณเฑียรธรรมเพื่อการอนุรักษ์บานประตูเดิม, (กรุงเทพฯ: สำนักช่างสิบหมู่ กรมศิลปากร, ๒๕๕๕), หน้า ๕๐.

ขั้นตอนต่าง ๆ จากตารางดังกล่าว ได้แก่ การทำงานไม้ การเตรียมหอยมุกคุณภาพดีขนาดต่าง ๆ การฉลุสาย และการถมรักชักเงา จำเป็นต้องใช้เวลาและช่างฝีมือที่มีความชำนาญในการทำงานเป็นอย่างมาก เฉพาะการฉลุสายหอยมุกนั้นใช้เวลาถึง ๓ ปี และใช้หอยมุกไฟประมาณ ๑,๓๐๐ กิโลกรัม โดยนำเข้ามาจากเมียนมา อินโดนีเซีย ออสเตรเลีย และญี่ปุ่น ส่วนยางรักนั้นสั่งมาจากทางภาคเหนือของประเทศไทยซึ่งส่วนใหญ่นำเข้ามาจากเมียนมาผสมยางรักกับสมุกทะเลเพื่อทำรักสมุกที่ใช้ในการถมสายลงบนช่องว่างระหว่างสายของหอยมุก จำนวนหลายชั้นจนกว่าจะเต็ม โดยในแต่ละชั้นจะต้องทิ้งให้รักสมุกแห้งประมาณ ๑ อาทิตย์ก่อน จึงจะถมชั้นต่อไปได้ จากนั้นจึงขัดและชักเงาบานไม้โดยใช้สมุกใบตองและสมุกเขากวาง เมื่อชักเงาเสร็จแล้วจึงเขียนลายรดน้ำด้านหลังบานประตูดจนแล้วเสร็จสมบูรณ์และได้นำไปติดตั้ง ณ หอพระมณเฑียรธรรม เมื่อวันที่ ๓๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๖ และเคลื่อนย้ายบานประตูเดิมมาดำเนินการอนุรักษ์ต่อไป ณ สำนักช่างสิบหมู่

ลักษณะลวดลายที่ประดับบนบานประตู

บานประตูประดับมุกเก๋าคู่นี้ลายพื้นหลังเป็นลายเครือเถาผสมลายก้านขดกนกเปลว ครุฑคาบ นาคคาบ ออกเถาช่อหางโต ชอกนกดอกไม้ เทพนม ครุฑ กิณี คชสีห์ ราชสีห์ กิเลน และเหราพต ลายที่ตกแต่งบานประตูประดับมุกทั้งบานขวาและบานซ้ายนั้น ช่างได้ประดับมุกเป็นลวดลายแบบเดียวกัน^๕

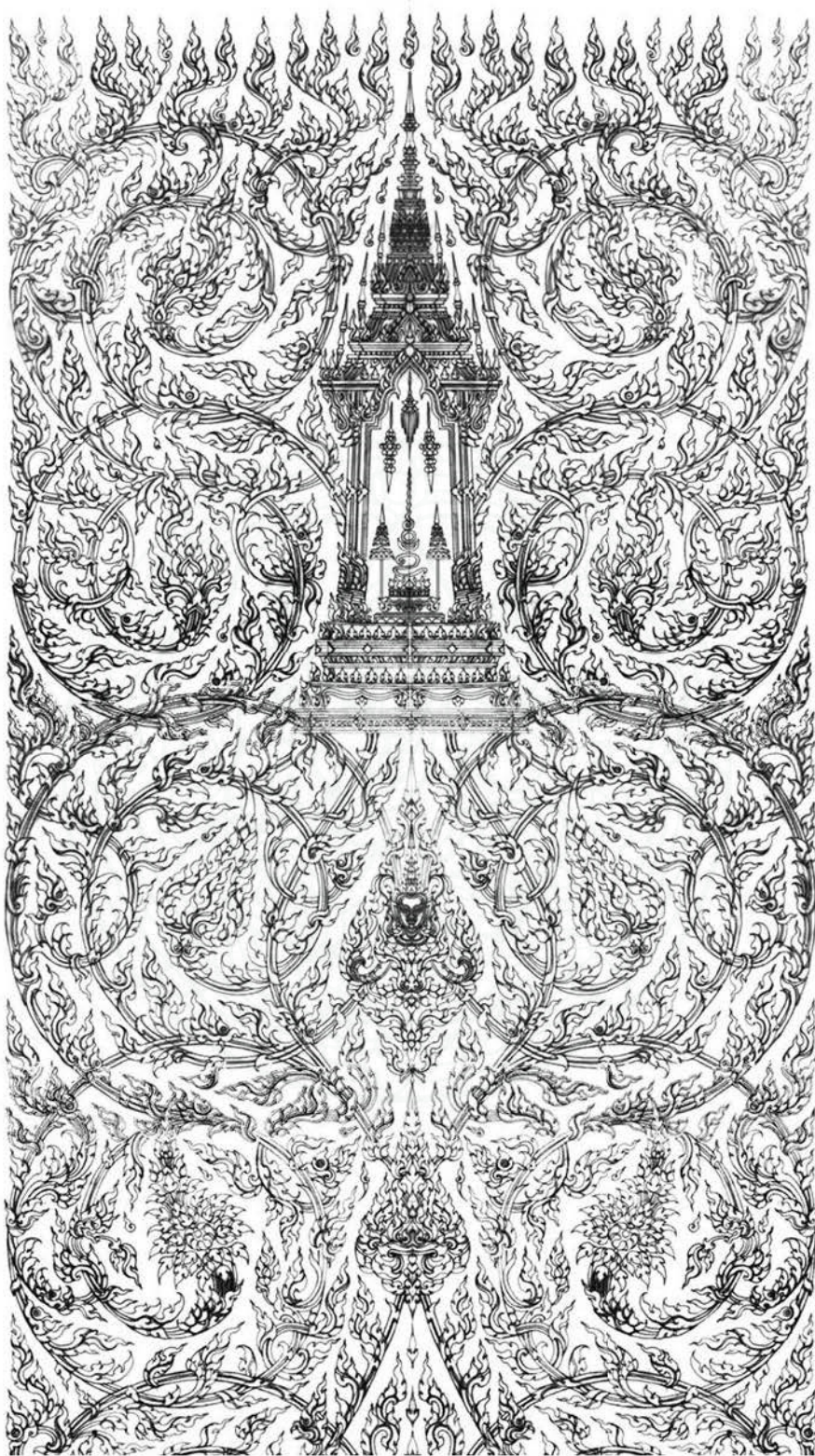
จากการได้ดำเนินการซ่อมบานประตูคู่นี้ในช่วงพุทธศักราช ๒๕๓๗ - ๒๕๔๐ พบว่าลายประดับมุกที่เป็นฝีมือดั้งเดิมสมัยอยุธยาจะอยู่ช่วงบนของบานประตูบริเวณลายมณฑปและลายประกอบด้านข้าง และในช่วงล่างที่ต่ำลงมาจากลายมณฑปนั้นเป็นฝีมือการซ่อมของช่างมุกในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยพบว่าฝีมือของช่างประดับมุกลงบนบานประตูด้านขวา เส้นกนกละเอียดอ่อนไหวละเมียดละไม และความพลิ้วไหวของชอกกนกงดงามกว่าบานประตูด้านซ้าย^๕

“รายละเอียดลวดลายประดับมุกของบานประตูหอพระมณเฑียรธรรมประดับลายลักษณะแถวกลาง ตั้งแต่เชิงบานตอนล่างขึ้นไปเรียงเป็นเรื่องราวทำนองจะลำดับชั้นฟ้าก็ไม่สู้จะตรงนัก ภาพรูปต้นเป็นภาพท้าวเวสวัณยืนถือตะบอง, ภาพนารายณ์ทรงครุฑ, ท้าวอมรินทร์ทรงช้างเอราวัณ ขึ้นไปอีกเป็นรูปพระพรหมทรงหงส์ และสุดบานข้างบนเป็นรูปวิมาน มีพู่จามรีห้อยย้อยอันงดงาม เห็นจะหมายถึงชั้นอภินิหาร คือ เป็นชั้นพรหมที่ ๑๖ หรืออีกอย่างหนึ่งเรียกว่า ชั้นพรหมโลก การออกแบบภาพจะว่าเป็นทำนองเรียงภาพลำดับชั้นก็ดูไม่สู้จะถูกนัก เพราะมีภาพนารายณ์ทรงครุฑเข้ามาปะปนอยู่ซึ่งไม่มีเรื่องราวเข้ามาเกี่ยวข้องกับคติในพระพุทธศาสนาเลย ลายประกอบ ๒ ข้างมุกเป็นลายกนก ๓ ตัว ก้านขดไขว้เกี่ยวคล้องกัน มีภาพครุฑ, นาค, ราชสีห์, เหมราชออกจากช่อกระหนกอันงาม ขอบรอบทั้ง ๔ ด้านประดับเป็นลายประจำยามก้ามปูนมอกเลากกลางประดับเป็นภาพหนุมานเหาะ นมอกเลาเชิงบนและล่างเป็นภาพพระพิกัทรของท้าวเวสวัณ”^๖

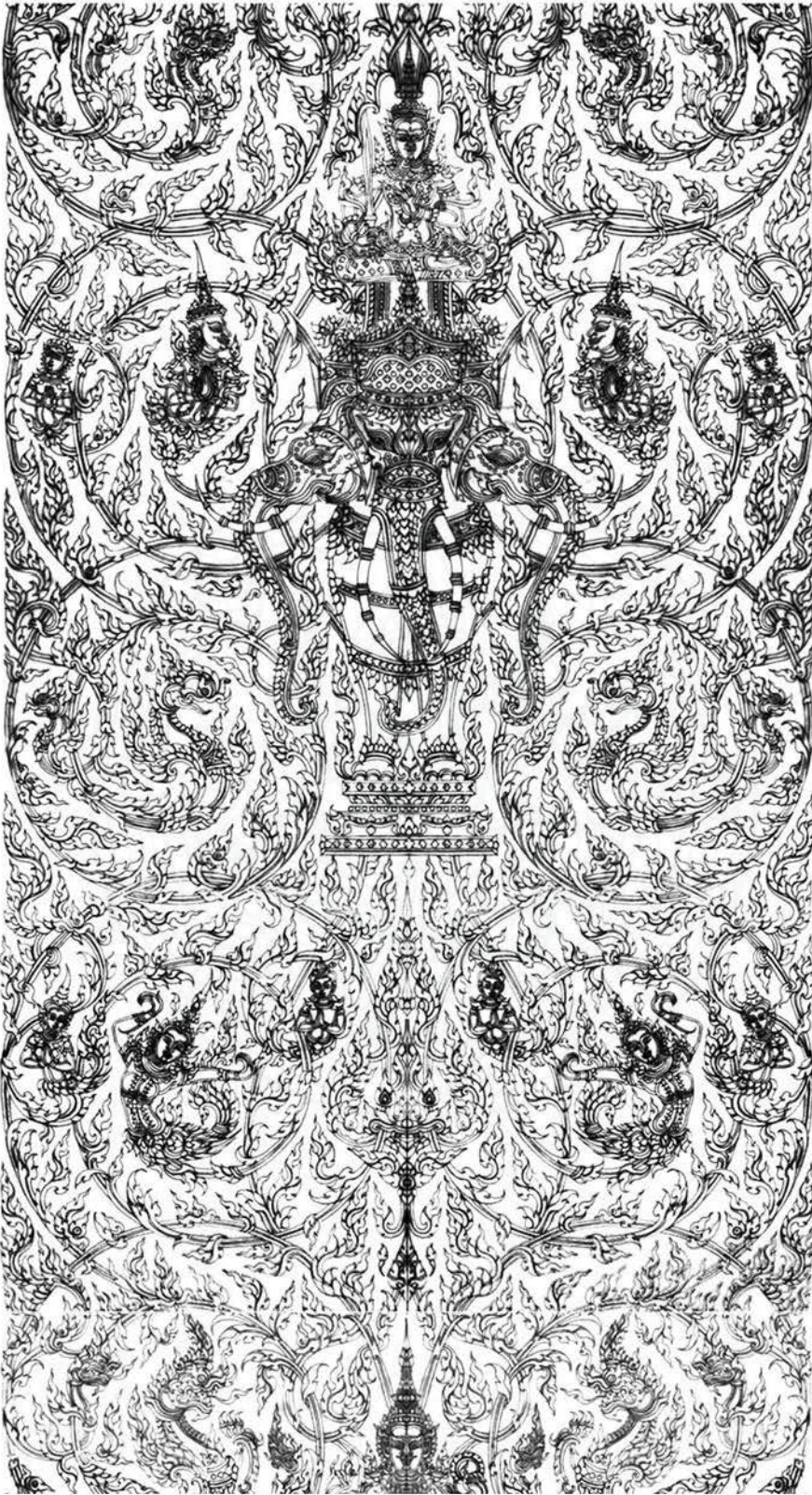
^๕ ก่องแก้ว วีระประจักษ์ และนิยะดา หาศุคนธ์, *หอพระมณเฑียรธรรม*, (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๒๕)

^๕ กรมศิลปากร สำนักช่างสิบหมู่, *เรื่องเดียวกัน*, หน้า ๒๐.

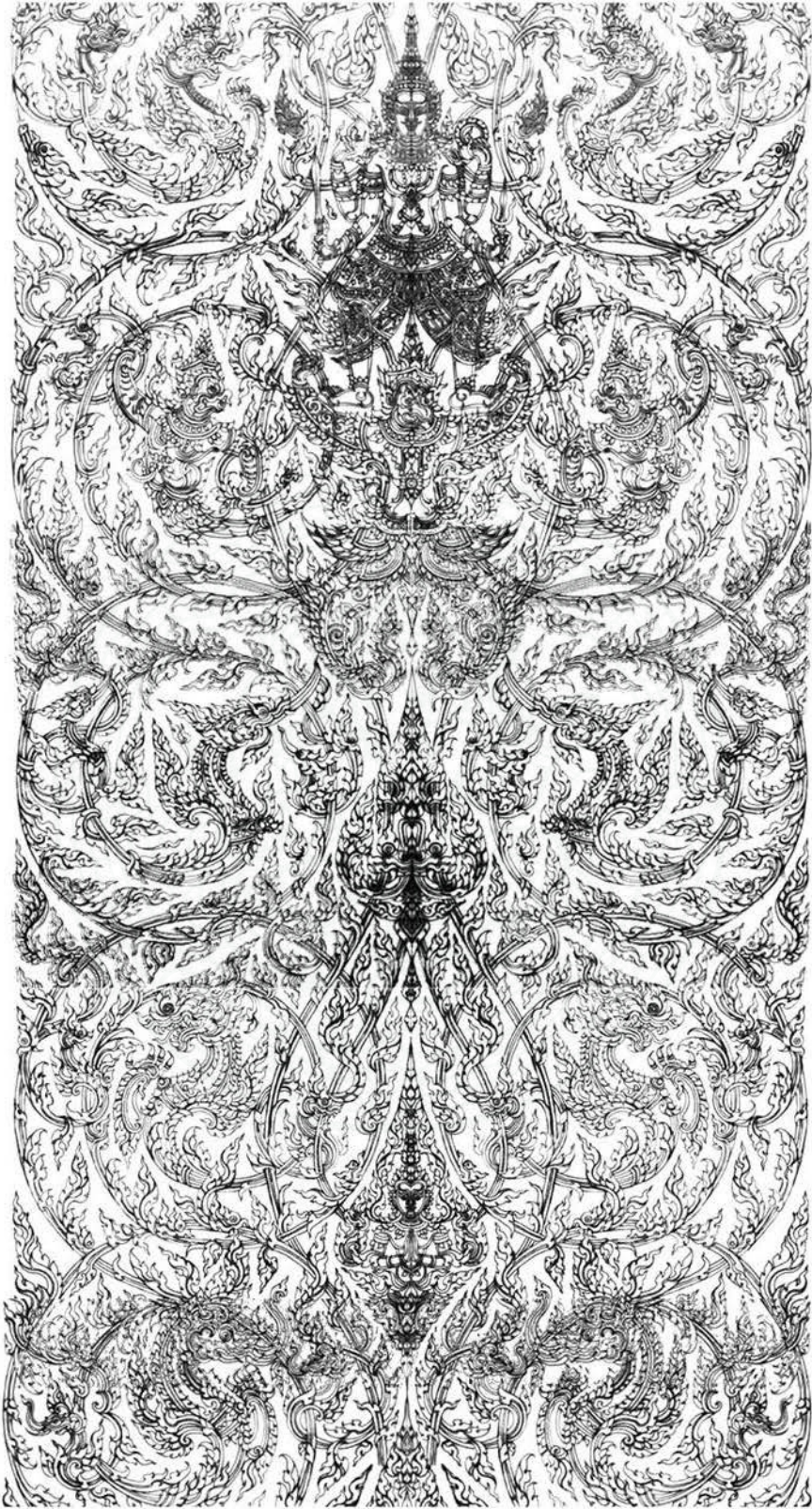
^๖ วิสันธนี โพธิ์สุนทร, *เครื่องมุก*, (กรุงเทพฯ: กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๕)

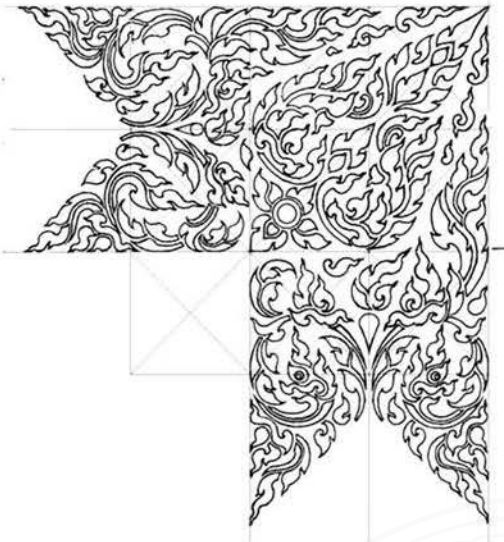
กึ่งกลางเป็นภาพอุณาโลม สติโตอยู่ในบุษบกทรงมณฑป มีเถาสายก้านชดออกจากตัวสายประดับด้วยสายกนกเปลวลดรูป (ลดตัวหงา) ออกยอดเถาสายเป็นสายช่อหางโตสายกนก ๒ คู่ มีภาพอุณาโลมและอักขระขอมอยู่ภายในบุษบกนั้น

พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ

พระนารายณ์ทรงครุฑ

สิงหะ

วายุภักษ์

ครุฑ

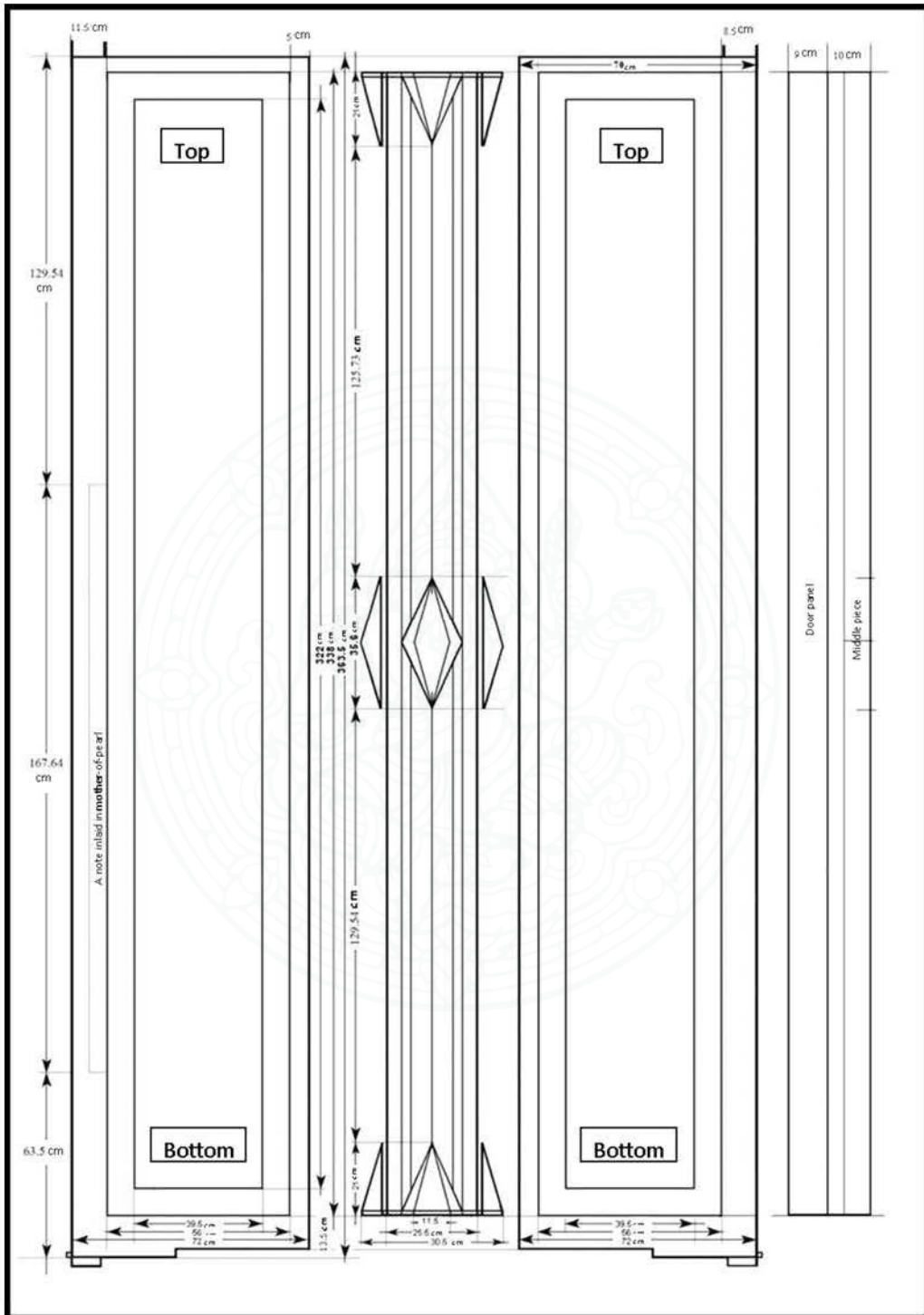

หงส์

กรอบของบานประตู ตกแต่งด้วยลายประจำยามก้ามปู กนกเปลว ออกเถาหัวนาค มีลายดอกประจำยามวางสลับกับดอกกลายที่ผูกเป็นภาพสัตว์หิมพานต์และประดับมุกเป็นภาพซ้ำกัน อยู่ในกรอบสี่เหลี่ยมจำนวน ๒๑ ภาพ

การทำงานไม้ จัดทำบานประตู

ขนาดบานประตูแต่ละบาน กว้าง ๗๒ X สูง ๓๖๓ X หนา ๙ เซนติเมตร ออกเลาหนา ๑๐ เซนติเมตร
 ขนาดพื้นที่ประดับด้วยลายมุก ๗,๒๑๖ ตารางนิ้ว และพื้นที่เขียนลายรดน้ำด้านหลังบาน ๕,๘๕๒ ตารางนิ้ว

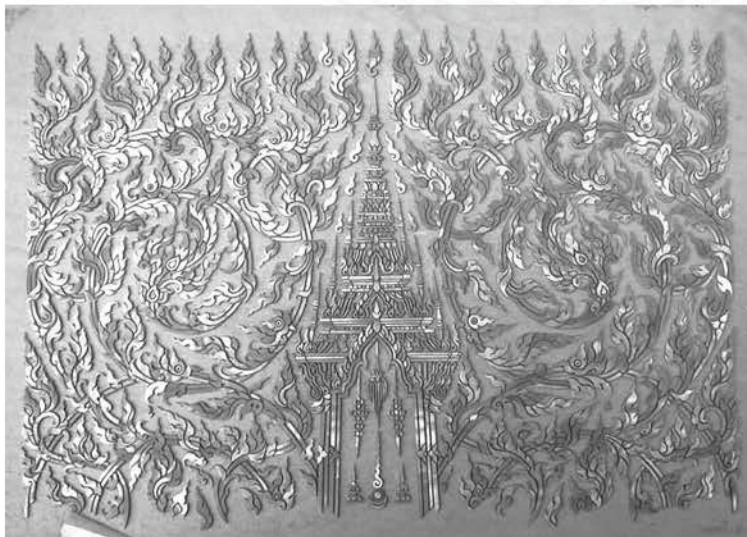
แผ่นไม้สักทองจากจังหวัดเชียงใหม่มาถึงสำนักช่างสิบหมู่
เมื่อวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๕๑
ช่างไม้ดำเนินการจัดทำบานประตูตามแบบ
โดยมีการเสริมความแข็งแรงด้วยแผ่นเหล็กกันสนิมที่บริเวณ
บนและล่างของแผ่นบานประตู และเมื่อดำเนินการเสร็จ
ได้นำแผ่นไม้ไปทดลองประกอบ ณ สถานที่จริง
เพื่อตรวจสอบว่าสามารถติดตั้งได้เหมาะสม

การเตรียมหอยและจุลลาย

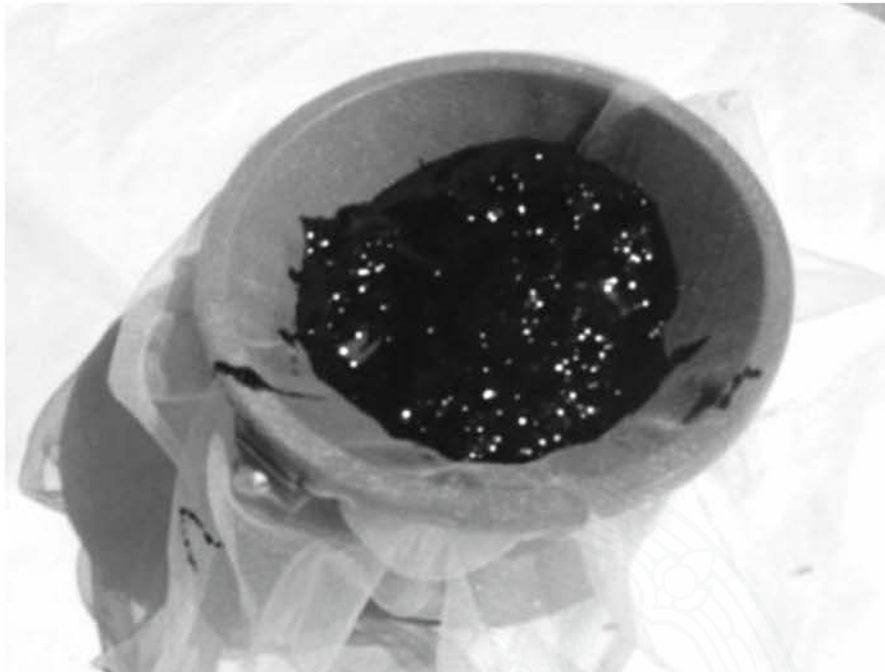

หอยมุกไฟถูกนำมาทำความสะอาดและเจียรผิวเพื่อเอาหินปูนที่เกาะบนหอยออกแล้ว จึงใช้เครื่องมือตัดหอยเป็นชิ้นเพื่อนำมาขัดทั้งด้านนอกและด้านในที่มีน้ำลายเปลือกหอยออก เจียรและขัดให้มีความหนาที่เหมาะสม คือ ความหนาเท่าเหรียญ ๑ บาท หรือ ๒ บาท ให้สม่ำเสมอทั้งชิ้น และฉลุโครงกลายตามแบบ นำไปติดบนกระดาษสาด้วยกาวน้ำ

แผ่นงานฉลุลายที่ช่างฉลุเสร็จ

การเตรียมพื้นผิวด้วยยางรัก และการติดลายประดับมุก

กรองยางรักด้วยผ้าขาวบางเพื่อเอาสิ่งสกปรกแปลกปลอมออก ถ้าทำกลางแดดยางรักจะเหลวและกรองง่ายขึ้น แล้วจึงนำไปเคียวไฟอ่อน ๆ เพื่อไล่น้ำออกจากยางรักจะทำให้ยางรักชั้นขึ้น

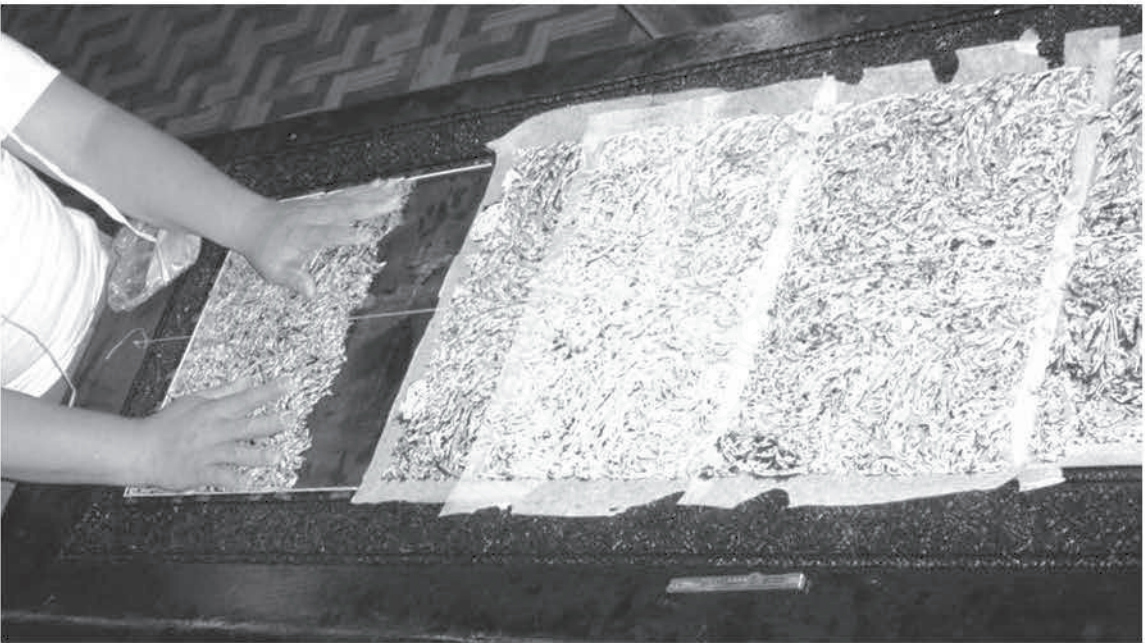
นำยางรักที่กรองแล้วทาลงบนผิวไม้ให้ทั่ว ทิ้งให้แห้ง สังเกตว่าเป็นหลุมเป็นร่องที่ใดบ้าง หากมีหลุมมีร่องบนเนื้อไม้ควรนำสมุกกะลามะพร้าวผสมยางรักอุดผิวให้เสมอกัน ทิ้งไว้ให้แห้งสนิทและทำการขัดผิวให้เรียบ นำยางรักมาทาทับอีกครั้งทิ้งให้แห้งเพื่อรองพื้นและเป็นตัวประสานให้ลายมุกติดสนิทกับผิวบานประตูยิ่งขึ้น

ย้ายลายจากกระดาษสาที่ติดด้วยกาวน้ำ ไปประดับลงกระดาษสาด้วยยางรักผสมก เมื่อได้ลายฉลุออกมาจะอยู่ในสภาพที่ติดด้วยกาวน้ำ (กาวลาเท็กซ์) ต้องทำการเปลี่ยนจากการฉลุด้วยกาวน้ำให้เป็นยางรักก่อนนำไปประดับบนพื้นบานประตูต่อไป

จากนั้นนำรูปติดไฟจิ๋วกระดาษสาส่วนที่ไม่มีลายฉลุออก โดยทิ้งเนื้อกระดาษสำหรับยึดลายไม่ให้ร่วนไว้บางส่วน ช่องที่นำกระดาษออกนี้เพื่อเวลานำลายฉลุมาประดับบนพื้นบานประตู นายางรักที่ทาเคลือบตัวลายสามารถผ่านลงไปประสานกับพื้นยางรักบนพื้นบานประตูได้สะดวกจึงทำให้การประสานเนื้อระหว่างลายฉลุและพื้นบานประตูสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

การประดับมุกบนบานไม้ เริ่มจากลายกรอบรอบนอกก่อนแล้ว จึงติดลายส่วนกลาง ในการติดแผ่นลายจะใช้ยางรักทาทั้งบานบานไม้ และด้านหลังของกระดาษสาเพื่อให้ยางรักติดสนิทแล้วใช้เครื่องมือโลหะ บลายแหลมปรับแต่งลายให้สมบูรณ์ ใช้ทรายละเอียดใส่ถุงพลาสติก ทับลายที่วางไว้ ทิ้งให้แห้งสนิท ประมาณ ๒ - ๓ สัปดาห์ เพื่อป้องกัน ไม้ให้ลายหลุดลอยขึ้นมาและถุงทรายสามารถทำให้ลายแนบสนิท กับพื้นบานจนยางรักแห้ง ทายางรักลงเคลือบบนตัวลายที่ประดับ เรียบร้อยแล้วและแห้งสนิทให้ทั่วแล้วทิ้งให้แห้ง ทาเพิ่มลงไปเช่นนี้ ถึง ๕ ครั้ง จนยางรักเต็มร่องลายขึ้นขึ้นพอประมาณจึงดำเนินการ ใช้ยางรักผสมสมุกถมพื้น ทำซ้ำประมาณ ๒ - ๓ ครั้งจนทับถม ขึ้นลายเปลือกหอยโข่งทั่วพื้นที่ประดับลายมุก เมื่อรักสมุกแห้งสนิทดีแล้ว จึงทำการขัดผิวหน้าพื้นบานประตู่ให้ถึงลายประดับมุก และชักเงาบานไม้โดยใช้สมุกบดตองและสมุกเขากวาง

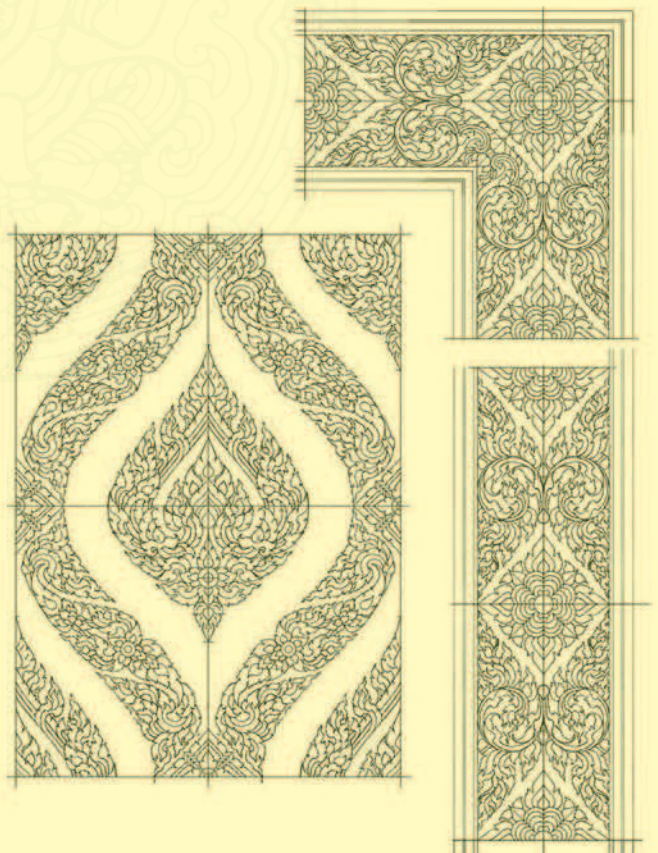

บานประตูประดับมุกบานซ้ายที่เสร็จแล้วขณะนำไปร่วมจัดนิทรรศการช่างหลวง ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร
เนื่องในสัปดาห์วันอนุรักษ์มรดกไทย พุทธศักราช ๒๕๕๔ ระหว่างวันที่ ๒ - ๘ เมษายน ๒๕๕๔

การเขียนลายรดน้ำ

ลักษณะลวดลายเป็นประเภทลายพุ่มข้าวบิณฑ์
ก้านแย่ง โดยมีลวดลายตรงกลางมีลักษณะซ้ำ ๆ กัน
เป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์ (ดอกใหญ่) มีลายลักษณะกรอบ
ซ้อนอยู่รอบ ๆ ทุก ๆ ดอกลาย กรอบนี้มีที่ออกลาย
จากดอกลายประจำยาม (ดอกสี่กลีบ) ที่อยู่ระหว่าง
ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ทุกดอก และมีลายกรอบเป็น
ลักษณะลายประจำยามก้ามปู และลายมุมเป็น
ลายดอกประจำยาม

ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ก้านแย่ง
ลายกรอบและลายมุม

การเตรียมพื้นลายรดน้ำขั้นแรกใช้ยางรักพม่าผสมสมุกกะลามะพร้าว ขั้นต่อมาจึงใช้รักผสมกับสมุกใบตองผสมยางรักกับขาคแล้วใช้แปรงทาลงทับบนผิวรักสมุกที่ขัดให้เรียบแล้ว โดยทากรักน้ำเกลี้ยงผสมขาคลงเป็นพื้นให้ทั่วหน้าพื้นและเสมอกัน บ่มให้แห้งแล้วทากรักน้ำเกลี้ยงผสมขาคทับอีกสองครั้งโดยต้องบ่มให้แห้งสนิทเสียก่อนแต่ละครั้ง

เมื่อลอกลายลงบนบานประตูแล้วจึงเขียนลายบริเวณที่ไม่ปิดทองด้วยหรดาน ใช้สีน้ำย้อมยกรักน้ำเกลี้ยงขนาดให้ทั่วแล้วใช้สีลีสสะอาด ถอนยกรักให้เหลือเพียงบาง ๆ เพื่อเป็นตัวประสานทองให้ติดบนผิวรักแล้วจึงปิดทองเมื่อล้างด้วยน้ำ ลายส่วนที่เขียนด้วยหรดาน ก็จะละลายน้ำหายไปเหลือลายที่ปิดทองแล้วให้เห็นเด่นชัดสวยงาม

ภาพบานประตูด้านลายรดน้ำ
มุมมองจากด้านในหอพระมณฑิยธรรม
ขณะกำลังติดตั้งบานประตู

ด้วยพระมหากษัตริย์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีที่มีต่อกรมศิลปากร ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเปิดนิทรรศการพิเศษเนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทย พุทธศักราช ๒๕๕๔ เรื่อง “งานช่างหลวง” ณ พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร วันที่ ๑๗ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ (ลายอนุฉาน) ลงบบานประตูที่สร้างใหม่เพื่อใช้แทนบานประตูของเดิมที่หอพระมณเฑียรธรรมภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

บรรณานุกรม

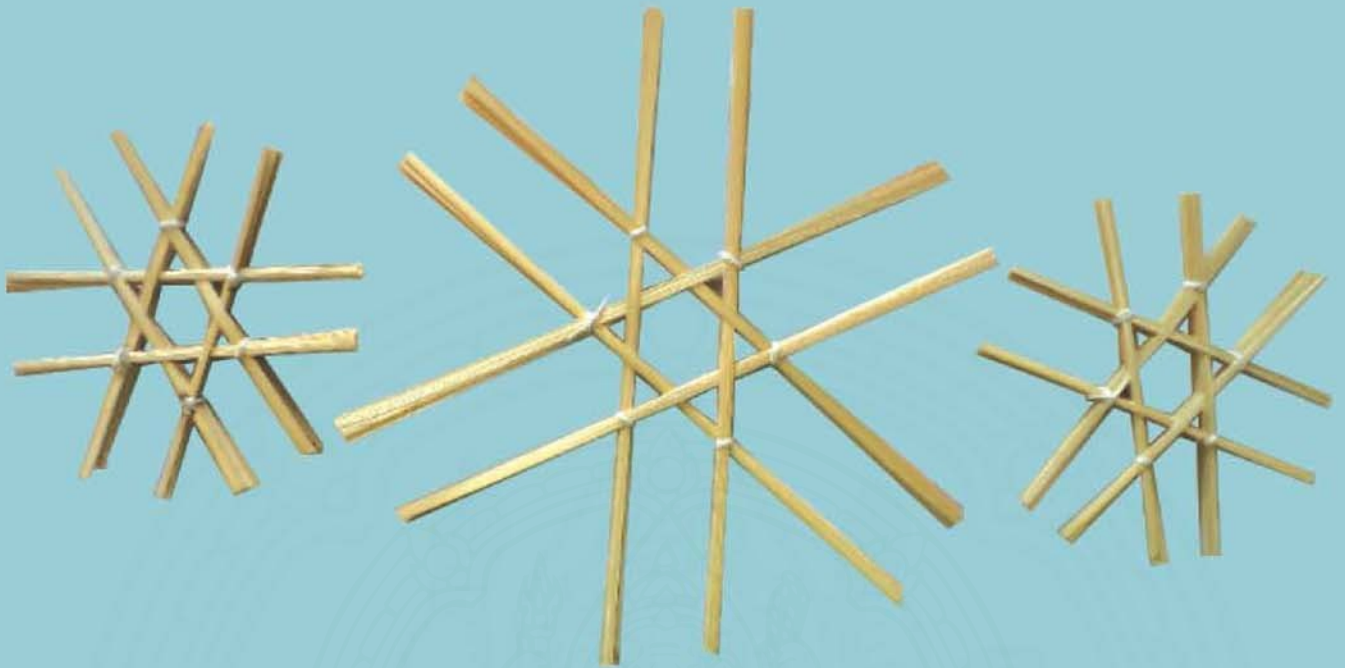
- กรมศิลปากร. **จดหมายเหตุการบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรมมหาราชวังในการฉลองพระนครครบ ๒๐๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๒๕**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๒๕.
- กรมศิลปากร. “ช่างรักในศิลปะไทย.” ใน **สัมมนาวิชาการศึกษารักเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี**, กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๓.
- กรมศิลปากร สำนักช่างสิบหมู่. **การจัดสร้างบานประตูประดับมุกหอพระมณเฑียรธรรมเพื่อการอนุรักษ์บานประตูเดิม**. กรุงเทพฯ: บริษัท ชูเนี่ยน อัลตราไวโอเล็ต จำกัด, ๒๕๕๕.
- ก่องแก้ว วีระประจักษ์ และนิยะดา ทาสุนธ. **หอพระมณเฑียรธรรม**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๒๕. (สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยจัดพิมพ์เนื่องในวาระฉลองครบรอบ ๒๐๐ ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๕๒๕)
- เฉลิม สุขเกษม. **กรุงศรีอยุธยา**. พระนคร: กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๔. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางแดง แซ่วัดมะ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๔.)
- เทพมนตรี ติมพยอม. “๓๐๗ ปี บรมพุทธานุภาพ อดีตอันหาค่ามิได้” ใน **สามร้อยเจ็ดปีบรมพุทธานุภาพ**. พระนครศรีอยุธยา: ชมรมโบราณคดีและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๓๓.
- วิสันธน์ โพธิ์สุนทร. **เครื่องมุก**. กรุงเทพฯ: กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๔. (กรมศิลปากรจัดพิมพ์ประกอบนิทรรศการพิเศษ เนื่องในงานเฉลิมพระเกียรติครบรอบวันประสูติ ๑๐๐ ปี จอมพลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ๒๙ มิถุนายน ๒๕๒๔)
- Byachrananda, Julathusana. **Thai Mother-of-Pearl Inlay**. Bangkok: River Books Ltd. Thailand, 2001.
- The SUPPORT Arts and Crafts International Centre of Thailand (Public Organization), SACICT. **Chang Sip Mu**. 2nd Ed. Bangkok: P. press, 2007.

Chalew : Ancestors' Rule or Myth

Chalew is a symbol of sacredness in Thai belief, encompassing social, economic, and cultural dimensions passed on over many generations. In southern Thailand and some areas of central Thailand, chalew is mostly made in three major types: three-lobed chalew, five-lobed chalew, and eight-lobed chalew. The traditional ritual use of chalew is to be put in a pot for boiling medicinal concoctions (moh yaa). There is no evidence for the ritual use of chalew in northern Thailand. In some areas of central Thailand, chalew is made in a similar form of tuna basket and is thus called Chalew Kheng Pla Tu (tuna basket-shaped chalew). This kind chalew is placed in front of houses of those sell tuna. In northern Thailand, chalew is used in several types of rituals, and the ritual use of chalew in that region is unique and has been practiced over generations.

Translated by Thanik Lertcharnit

เฉลว : กฎ กติกา หรือมายาคติของบรรพชน

■ จรรย์ ทองวิไล*

ความเชื่อของบรรพชนไทยในอดีต ส่วนมากจะยึดติดอยู่กับอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือปรากฏการณ์ที่อยู่เหนือธรรมชาติซึ่งบางสิ่งบางอย่างก็ยากแก่การพิสูจน์ได้ในบรรดาความเชื่อของบรรพชนที่เกี่ยวข้องด้วยความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ หรืออำนาจเหนือธรรมชาติจะต้องมีเรื่องของ “เฉลว” รวมอยู่ด้วยเรื่องหนึ่งเสมอ เฉลว สัญลักษณ์แห่งความศักดิ์สิทธิ์ เป็นความเชื่อของบรรพชนไทยซึ่งปรากฏอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ

เป็นความเชื่อที่มีองค์ประกอบ และมิติที่หลากหลายตามคตินิยมของสังคมท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งได้ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจวบจนถึงปัจจุบัน บางอย่างได้สะท้อนออกมาให้เห็นถึงวิถีวัฒนธรรม ค่านิยม จารีตประเพณีที่แฝงไว้ด้วยระบบความเชื่อและพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์เข้มขลังและเร้นลับ บางอย่างแฝงไว้ด้วยค่านิยมทางสังคม ซึ่งมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ จารีตประเพณี สังคม และศาสนา

* นักภาษาโบราณ หอสมุดแห่งชาติกาญจนาภิเษก สงขลา กรมศิลปากร

ความเชื่อในลักษณะดังกล่าวนี้ แม้ว่าในสภาพการณ์ของสังคมปัจจุบันจะได้เลือนหายไปบ้างในสังคมเมือง แต่ว่าในสังคมชนบทความเชื่อในลักษณะดังกล่าวนี้ก็ถือว่ายังมีอิทธิพลต่อผู้คนในท้องถิ่นนั้น ๆ อยู่มากพอสมควร

จากการศึกษาจะเห็นว่า ความเชื่อเรื่องเจลวนั้น มีอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทยตลอดจนในถิ่นที่อยู่ของชนชาติไทในประเทศต่าง ๆ และในกลุ่มชนอื่น ๆ เช่น ในกลุ่มชนกะเหรี่ยงและกลุ่มมอญเขมร เป็นต้น ซึ่งแต่ละท้องถิ่นจะมีความเชื่อและกระบวนการปฏิบัติที่จะนำไปใช้นั้นแตกต่างกันออกไปบ้าง แต่ก็จะเห็นว่ามีจุดมุ่งหมายเป็นไปในลักษณะเดียวกัน ถึงแม้ว่าการเรียกชื่อจะแตกต่างกันไปบ้าง คือ ภาคกลางจะเรียกว่า เจลว ภาคเหนือเรียก ตาแหลว หรือตาแหลว เช่นเดียวกับภาคอีสาน ส่วนภาคใต้เรียก เหลว บางท้องถิ่นเรียก เหลวเพชร

จากยมบาท ถึง เจลว

เทพเจ้าองค์หนึ่งซึ่งมนุษย์เกรงกลัวกันมาก คือ พระยมหรือท้าวมัจจุราช เหตุว่าพระยมเป็นเทพเจ้าแห่งความตายนั่นเอง ทุกสรรพชีวิตบนพื้นปฐวีตลย่อมมีความสะดุ้งกลัวต่อความตายด้วยกันทั้งนั้น

พระยมนั้นมีเมืองเป็นของตัวเองชื่อว่า ยมปุระ หรือยมโลก อยู่นอกขอบจักรวาลไปทางทิศทักษิณ รูปลักษณะของพระยมกล่าวกันว่า เป็นผู้มีรูปร่างใหญ่โต หน้าตาดุร้าย ในไตรภูมิพระร่วงกล่าวว่า พระยมราชนั้นทรงธรรมนักหนา พิจารณาถ้อยความอันใด ๆ และบังคับโทษทัณฑ์แก่เจ้านั้นด้วยสัจชื่อและชอบธรรม ทุกอันทุกเมื่อ ผู้ใดตายย่อมไปไหว้พญายมราชก่อน สีกายของพระยมราชนั้นเลื่อมประภัสสร หรือสีพระอาทิตย์แรกขึ้น แต่ในบางแห่งว่าผิวกายสีเขียว คือสีใบไม้ ใช้เครื่องนุ่งห่มสีแดง มีกระบือเป็นพาหนะ ถือคทาใหญ่เรียกว่า กาลทัณฑ์หรือยมทัณฑ์ มีนัยน์ตาเป็นอาวุธเรียกว่า นยนาวุธ มีบ่วงสำหรับคล้องและมัดสัตว์ผู้มิบาปเรียกว่า “ยมบาท” พระยมมีนามเรียกกันหลายชื่อ เช่น พระยม ยมเทพ ธรรมราช ท้าวมัจจุราช พระกาล มฤตยู ปาสี (ผู้ถือบ่วง) เป็นต้น

ด้วยเหตุที่มนุษย์เกรงกลัวต่อเทพเจ้าองค์นี้มาก โดยเฉพาะมนุษย์ที่ประกอบแต่อกุศลกรรมทำแต่ความชั่ว ย่อมเกรงกลัวต่อเทพเจ้าองค์นี้มากเป็นพิเศษ เมื่อตายไปแล้วก็ไม่อยากจะไปรับโทษในยมโลก เป็นวิญญูณที่เร่ร่อนอยู่ในมนุษย์โลก มีลักษณะเป็นเปรต ภูต ผี ปศาจ เที้ยวหลอกหลอนชาวมนุษย์

พวกมนุษย์เมื่อถูก ภูต ผี ปศาจ หรือเปรต อสุรกาย ซึ่งเป็นวิญญูณเร่ร่อนหลอกหลอนก็เกิดความหวาดกลัวจึงได้คิดหาวิธีการป้องกัน โดยได้คิดความเชื่อดั้งเดิมที่ว่า ภูต ผี ปศาจ เปรต อสุรกาย ย่อมเกรงกลัวต่อพญายมราช โดยเหตุที่พญายมราชมีของวิเศษซึ่ง ภูต ผี ปศาจ เปรต อสุรกาย หวาดหวั่นสะพรึงกลัวคือ “ยมบาศ” พระเกจิอาจารย์ยุคโบราณจึงได้นำเอาลักษณะยมบาศของท้าวมราชมาผูกเป็นอักขระเลขยันต์เรียกกันว่า “ยันต์เฉลวเพชร” เพื่อใช้ป้องกันสิ่งอัปมงคลต่าง ๆ ดังปรากฏตัวอย่างในพระปิตดาเถลยของหลวงพ่อกา วัดพะเนียงแตก นครปฐม และยันต์รูปเฉลวที่ประทับด้านหลังเหรียญหลวงพ่อบุณ วัดเขาแดงตะวันออก พัทลุงซึ่งจะกล่าวถึงในตอนต่อไป

มนุษย์ทั้งหลายใช้จินตนาการจากบ่วงบาปของท้าวมราชมาผูกเป็นรูปลักษณะคล้ายดาว เรียกกันต่อมาว่า “เฉลว” ซึ่งชั้นต้นจริง ๆ คงใช้เพื่อกัน ภูต ผี ปศาจ เปรต อสุรกาย และสิ่งอัปมงคลต่าง ๆ เท่านั้น ต่อมาปรากฏว่ามีการประดิษฐ์เพิ่มเติมขึ้นมาหลากหลายรูปแบบ และมีคติสำหรับการนำไปใช้ในพิธีการที่แตกต่างกันออกไปตามภูมิภาคและท้องถิ่นต่าง ๆ บางท้องถิ่นก็ผูกเป็นตำนาน นิทาน เพื่อสื่อและอธิบายประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนเองด้วย

ลักษณะที่เรียกว่า เฉลว

เฉลว พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ให้ความหมายไว้ว่า เฉลว น. เครื่องทำด้วยตอก หักขัดกันเป็นมุม ๆ ตั้งแต่ ๕ มุมขึ้นไป สำหรับปักหม้อยา ปักเป็นเครื่องหมายที่สิ่งของ ซึ่งจะขายหรือปักบอกเขต

พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม ให้ความหมายเฉลวว่า เครื่องหมายอย่างหนึ่ง ทำด้วยตอก นำมาหักขัดเป็นมุมตั้งแต่ ๕ มุมขึ้นไป มีที่ใช้หลายอย่าง แล้วแต่ลักษณะและประโยชน์ใช้สอย ดังเช่น

เฉลวขนาดเล็ก หักขัดเป็น ๕ มุม ใช้สำหรับปักบนใบตองหรือผ้าขาวบางที่มีดปิดปากหม้อยาต้มของแพทย์แผนไทย

เฉลวขนาดใหญ่ ใช้ปักบนพื้นดินเป็นเครื่องหมายบอกเขตห้ามล่วงล้ำละเมิดสิทธิ์เหมือนรั้ว หรือใช้เป็นเครื่องหมายบอกขายที่ผืนนั้น เช่นเดียวกับที่ใช้ปักบนสิ่งของอื่น ๆ เช่น เรือ แพ บ้าน เป็นต้น เพื่อบอกความประสงค์ให้รู้ว่าต้องการขายสิ่งนั้น ๆ^๑

พจนานุกรมหัตถกรรมและอุตสาหกรรม พื้นบ้าน ให้ความหมายเฉลวว่า เครื่องจักสานชนิดหนึ่ง ใช้ตอกสานขัดกันเป็นแฉก ๆ อาจมีห้าแฉก หกแฉก หรือมากกว่านั้น เฉลวเป็นเครื่องสานที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของไทยมาแต่โบราณ เช่น มีการปักเฉลวไว้บนเครื่องเช่นพลีสตามริมทางหรือทางแยก เพื่อเป็นเครื่องหมายบอกให้ภูต ผี และวิญญูณมารับเครื่องเช่นพลีนั้น^๒

พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่อง ให้ความหมายว่า เฉลว ก. เครื่องกันห้าม ห้ามแตะต้อง ห้ามล่วงสิทธิ์ ใช้ปักฝาหม้อยา เพื่อป้องกันผู้อื่นเปิด

^๑ พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๐), หน้า ๒๕๘.

^๒ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, พจนานุกรมหัตถกรรมและอุตสาหกรรมพื้นบ้าน, (กรุงเทพฯ: บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, ๒๕๓๒), หน้า ๒๐๒.

หากปักอยู่ตามสิ่งที่เป็นอสังหาริมทรัพย์ เช่น บ้านเรือน
แพ ฯลฯ ก็หมายถึงห้ามละเมิดสิทธิ์ ข. สิ่งใดที่ประสงค์
จะแจ้งขายก็ใช้เฉลวปักหรือแขวนไว้เช่นกัน ค. เครื่อง
ป้องกันรังควานหรือเครื่องอาถรรพ์^๓

“เฉลว” ใช้เป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความหมาย
หลากหลายรูปแบบ ตัวเฉลวนั้นโบราณจะสานด้วย
ตอกไม้ไผ่หรือหวาย สานหักขัดเป็นมุม ๆ ทำให้เกิด
เป็นตาเหมือนตาชะลอม มีหลายรูปแบบ เฉลวนี้ บางที
ก็เรียกว่า “ตาแหลว” หรือ “ตาเหลว”

ในหนังสือบันทึกเรื่องความรู้ต่าง ๆ ซึ่งสมเด็จพระ
เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงบันทึก
ประทานกล่าวถึงเรื่องเฉลวเป็นใจความว่า เฉลว ก็คือ
รั้วนั่นเอง ยังเห็นได้อยู่ว่าเป็นตาคือรั้ว ซึ่งชาวอีสาน
เรียกว่า ตะเหลว แล้วเรียกเพี้ยนกันไปต่าง ๆ ตะเหลว
มาแต่ ตาแหลว แล้วมาเป็น ตาเหลว แล้วเป็น ตะเหลว
เฉลว อะไรต่อไป

ภาคพายัพและอีสานตลอดจนชนชาติไท
บางกลุ่มเรียก เฉลว ว่า “ตาแหลว” ถือว่าเป็น
สัญลักษณ์หรือเครื่องหมายใช้แทนตาของเหลว คำว่า
“แหลว” หมายถึง เหยี่ยวซึ่งเป็นสัตว์ที่มีตาดีมาก
สามารถมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้จากที่ไกล ๆ^๔

ในภาคเหนือ ดินแดนล้านนาในอดีต มีการใช้
เฉลวในพิธีกรรมต่าง ๆ นอกจากจะใช้เป็นเครื่องราง
ของขาวนาแล้วยังใช้เฉลวแบบตาเหยี่ยวกำหนด

ขอบเขตที่คุ้มครองให้ปลอดภัยผีกด้วย โดยมีตำนาน
ความเป็นมาของเฉลวซึ่งเกี่ยวข้องกับการเมืองเชียงตุง
ว่า พระเจ้าเทิง กษัตริย์แห่งเมืองเงินยวงโปรดการ
ประพาสป่าล่าสัตว์มาก วันหนึ่งเสด็จไปเที่ยวป่าล่าสัตว์
นั้นได้เสด็จเข้าไปลึกมากทรงพบนางไม้ผู้หนึ่ง พระองค์
พอใจในความงามของนางมากจึงได้อยู่ร่วมกันในถ้ำ
แห่งหนึ่งเป็นเวลานาน จนในที่สุดก็เป็นหวงบ้านเมือง
จึงขอลานางกลับ และก่อนที่พระองค์จะเดินทางกลับ
นางได้สารอกทารกซึ่งเป็นโอรสของพระเจ้าเทิงมอบให้
มาด้วย ทารกผู้นั้นได้ชื่อว่า เจ้าชายตุง ซึ่งเมื่อเติบโตขึ้น
เจ้าชายตุงก็ชอบเที่ยวป่าเช่นเดียวกับพระราชบิดา
ของพระองค์และได้พบพระมารดาของพระองค์อีกด้วย
เจ้าชายตุงได้มีโอกาสช่วยถอนคำสาปบรรพบุรุษของ
พระองค์ตามที่มารดาแจ้งให้ทราบ แล้วทรงเห็นว่า
บริเวณใกล้เคียงกันนี้อุดมสมบูรณ์เหมาะที่จะตั้งเป็น
เมืองใหญ่ได้ และเมื่อได้ตั้งเป็นเมืองขึ้นแล้วก็ให้ชื่อ
เมืองตามชื่อของพระองค์ว่า เชียงตุง พร้อมทั้งห้าม
ประชาชนของเมืองนี้ล่าสัตว์ แต่โดยที่สัตว์ทั้งหลายได้
เข้ามากัดกินพืชผลที่ปลูกไว้เสียหายเป็นที่เดือดร้อน
พระองค์จึงให้เหยี่ยวบินตรวจตรารักษาไร่นาเอาไว้
ไม่ให้เป็นอันตราย แต่ก็มิสัตว์บางชนิดทำร้ายเหยี่ยว
เป็นอันตรายไปมาก พระองค์จึงให้ประชาชนทำรั้ว
ป้องกัน โดยเอาไม้ไผ่มาขัดกันเป็นรูปตาเหยี่ยว
ที่เรียกว่า ตาเหลว หรือเฉลว ทุกวันนี้

เฉลว

เฉลว ๓ มุม

เฉลว ๕ มุม

เฉลว ๘ มุม

^๓ โชติ ภัคยานมิตร, พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปวิทยาเมือง (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖๑.

^๔ ประคอง นิมมานเหมินท์, "เฉลว", ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๗๓๕.

รูปแบบของเจลาว

เจลาวนั้นมีรูปแบบที่หลากหลายก็จริง แต่เมื่อพิจารณาคุณลักษณะของการนำไปใช้แล้วจะเห็นว่ามีความคล้ายคลึงกันเป็นส่วนมาก รูปแบบของเจลาวที่พบเห็นโดยทั่ว ๆ ไป เช่น

๑) เจลาว ๓ มุม หรือเจลาว ๓ แฉก ลักษณะคล้ายรูปดาว บางท่านว่า ใช้หมายถึง พระไตรสรณาคมน์ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ การทำเจลาว ๓ มุมนั้น ท่านว่า เมื่อหักมุมที่ ๑ ให้ว่า มะ มุมที่ ๒ ให้ว่า อะ และมุมที่ ๓ ให้ว่า อุ เจลาวสามมุมนี้หมอพื้นบ้านนิยมใช้ปักที่หม้อยาสมุนไพรมณโฑหมายถึงว่า ขอให้อำนาจพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายจงประสาทพร ให้หายป่วยซึ่งเดิมเป็นความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ (อะ อุ มะ มาจาก โอม ในศาสนาฮินดู อะ หมายถึง พระศิวะ อุ หมายถึงพระวิษณุ และ มะ หมายถึงพระพรหม)

๒) เจลาว ๔ มุม หมายถึง ธาตุทั้ง ๔ ที่ประกอบขึ้นเป็นร่างของคนและสัตว์ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ (ปฐวี ธาตุ อาโปธาตุ วาโยธาตุ เตโชธาตุ หรือมหาภูตรูป ๔ ก็เรียก)

๓) เจลาว ๕ มุม ท่านว่า หมายถึง พระเจ้า ๕ พระองค์ คือ นะ โม พุท ธา ยะ นะ หมายถึง พระกฤษณ์พุทธเจ้า โม หมายถึง พระโกนาคมนพุทธเจ้า พุท หมายถึง พระกัสสปพุทธเจ้า ธา หมายถึง พระโคตมพุทธเจ้า ยะ หมายถึง พระศรีอริยเมตไตรย เมื่อหักมุมที่หนึ่งว่า นะ มุมที่สองว่า โม มุมที่สามว่า พุท มุมที่สี่ว่า ธา และมุมที่ห้าว่า ยะ ตามลำดับ

๔) เจลาว ๘ มุมหรือ ๘ แฉก เวลาหักมุมแต่ละมุมให้ว่า คาถา อิติปิโส ๘ ทิศ (อิ ตี ปี โส ะ คะ วา อะ)

เจลาวที่ใช้ในภาคใต้

เจลาวภาคใต้เรียกชื่อแตกต่างกันตามบริบทของท้องถิ่นคือเรียก กะหลิว ฉะหลิว เหลว หรือ เหลวเพชร ใช้สำหรับปักไว้ที่หม้อยาสมุนไพรร จากการศึกษา รูปแบบและบริบทของเจลาวในภาคใต้พบว่า นิยมใช้

เจลาวลักษณะรูปดาวสามด้วยตอกหักขัดกันเป็นมุมหรือเป็นแฉกมี ๓ แบบคือ

๑. เจลาวแบบ ๓ มุม หรือ ๓ แฉก

๒. เจลาวแบบ ๕ มุม หรือ ๕ แฉก

๓. เจลาวแบบ ๘ มุม หรือ ๘ แฉก

สำหรับรูปแบบที่นิยมใช้กันเป็นพื้นโดยทั่วไปคือแบบ ๓ มุม หรือ ๓ แฉก และแบบ ๕ มุม หรือ ๕ แฉก ส่วนแบบ ๘ มุม หรือ ๘ แฉก ปรากฏพบเห็นค่อนข้างน้อย ทั้งนี้เพราะว่า กรรมวิธีการสานค่อนข้างยุ่งยากและสลับซับซ้อน

เจลาวที่ใช้ปักหม้อยาสมุนไพรมัน ปกติตัวหม้อยาจะเป็นคนทำเองไม่นิยมให้บุคคลอื่นทำทำให้ซึ่งเข้าใจว่าหมอพื้นบ้านทุกคนนอกจากจะเรียนเกี่ยวกับการบริบาลรักษาโรคแล้ว ก็ยังต้องเรียนกรรมวิธีการทำเจลาวควบคู่กันไปด้วย เป็นที่น่าสังเกตว่า การใช้เจลาวในภาคใต้จะนิยมใช้ปักที่หม้อยาสมุนไพรมเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ไม่ปรากฏว่ามีการใช้ในบริบทหรือพิธีกรรมอื่นใดนอกจากนี้

ถ้านาปรากฏว่ามี เจลาว เรียกชื่อตามสำเนียงท้องถิ่นว่า “ตาเหลว” ที่ใช้ในพิธีการต่าง ๆ หลายรูปแบบ ซึ่งแต่ละแบบจะใช้ในพิธีการที่แตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น คือ

๑) ตาเหลวหลวง เป็นตาเหลวที่มีขนาดใหญ่ มีขนาด ๖ แฉก หรือ ๘ แฉก มักใช้ในพิธีสืบชะตาเมือง สืบชะตาหลวง หรือสำหรับให้คน สัตว์ ลอดผ่าน เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ได้ลอดผ่านตาเหลว เชื่อกันว่าสามารถจัดสิ่งที่เป็นอัปมงคลต่าง ๆ

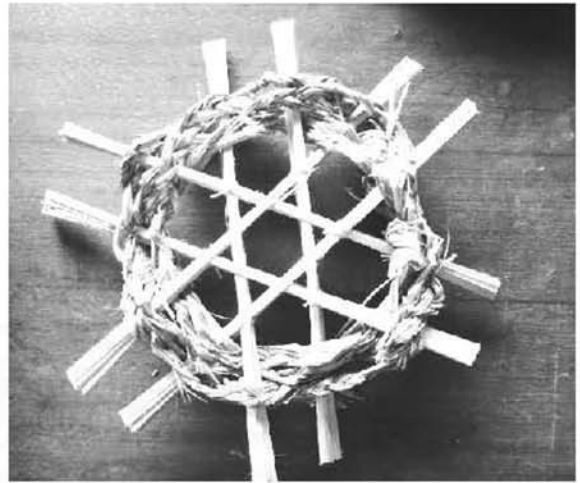
บางท้องถิ่นเรียกตาเหลวหลวงว่า ตาเหลวแรกนา ซึ่งจะใช้ในพิธีการแรกนาของชาวนา โดยการนำเจลาวไปปักไว้ที่นาของตนเองพร้อมทั้งจัดเครื่องบัตร์พลีต่าง ๆ เพื่อบูชาแม่โพสพ

๒) ตาเหลว ๗ ชั้น ปกติจะใช้ตอกจำนวน ๔๒ เส้น สานขัดกันเป็นชั้น ๆ จำนวน ๗ ชั้น เมื่อสานเสร็จแล้วสามารถกางออกได้ ถ้าสานผิดเวลากางออกตอกจะหลุดออกจากกัน

ตาเหลวชนิดนี้นิยมใช้กันมากทางล้านนาโดยมีความเชื่อว่า เมื่อผูกหรือแขวนไว้ที่ประตูบ้านเรือนจะสามารถกันภูต ผี ปีศาจ และสิ่งอัปมงคลต่าง ๆ ไม่ให้เข้ามาในเรือนหรือสถานที่นั้น ๆ ได้ บ้านที่ไม่มีคนอยู่ถูกทิ้งไว้นาน ๆ เป็นแรมเดือนแรมปี ก็จะใช้ตาเหลวเจ็ดชั้นนี้แขวนไว้ที่ประตูเรือนเพื่อป้องกันสิ่งอัปมงคลต่าง ๆ เข้าบ้านเรือนนั่นเอง

๓) ตาเหลวคาเชียว ลักษณะเป็นตาเหลว ๗ ชั้นนั่นเอง เพื่อเพิ่มให้มีพลังความเข้มขลังมากขึ้นไปอีก จึงเอาคาเชียวมาพันเข้ารอบ ๆ จึงเรียกว่า ตาเหลวคาเชียว ใช้ในพิธีกรรมพื้นเมือง เช่น พิธีสืบชะตา หรือผูกร้อยด้วยด้าย ๗ เส้น แขวนไว้ตรงประตูทางเข้าบ้านหรือหน้าบ้านเพื่อกัน ภูต ผี และสิ่งที่เป็นอัปมงคลต่าง ๆ เชื่อว่าหากใครได้ลอดผ่านก็สามารถขจัดปิดเป่าสิ่งชั่วร้ายออกจากตัวได้ ตาเหลวคาเชียวมี ๒ ประเภทคือ

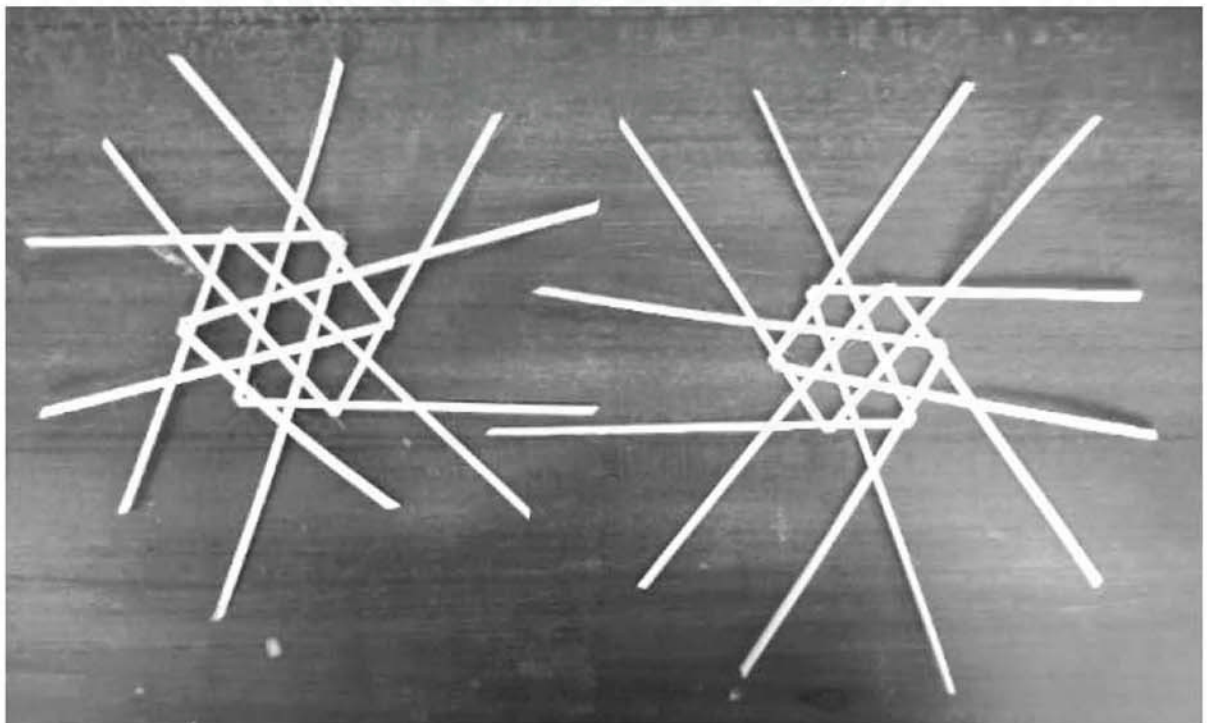
๓.๑) ตาเหลวคาเชียวขนาดเล็กอาจจะมีขนาดตั้งแต่ ๒๐ - ๔๐ เซนติเมตร ใช้ติดหรือแขวนที่ประตูเรือน เพื่อกัน ภูต ผี ปีศาจ และสิ่งอัปมงคลต่าง ๆ เช่นเดียวกับตาเหลว ๗ ชั้น

๓.๒) ตาเหลวคาเชียวขนาดใหญ่ ช่องที่กึ่งกลางตัวตาเหลวสามารถลอดผ่านได้ ตาเหลวชนิดนี้มีลักษณะการใช้ในพิธีการหลัก ๆ ๒ ลักษณะด้วยกันคือ

๑. ใช้ในพิธีกรรมสำหรับตัดโรคาพยาธิ ความเจ็บไข้ได้ป่วยของคนที่ยายเพื่อไม่ให้ตกทอดมาถึงคนในครอบครัวหรือคนอื่น ๆ ให้สิ้นสูญไปกับผู้ตาย

๒. ใช้เพื่อสะกดหรือตัดวิญญานของผู้ที่ตายไปแล้ว โดยมีความเชื่อว่าถ้าไม่ทำพิธีกรรมสะกดหรือตัดวิญญานของผู้ตาย ๆ ก็อาจจะกลับมาเอาคนใน

ครอบครัวหรือคนอื่น ๆ ให้ตายตามไปด้วย ซึ่งวิญญาณดังกล่าวนี้โดยมากจะเป็นวิญญาณของผู้ที่ตายแบบไม่ปกติ เช่น วิญญาณของผู้ตายโหง่ ตายพราย เป็นต้น ตาเหลวคาเซียขนาดใหญ่นี้ บุคคลที่เข้าพิธีจะต้องลอดผ่านช่องตรงกึ่งกลางของตาเหลวออกไป ลักษณะดังกล่าวนี้คล้าย ๆ กับพิธีการทำหม่าก่อนเผาศพสามีหรือภรรยาของชาวใต้

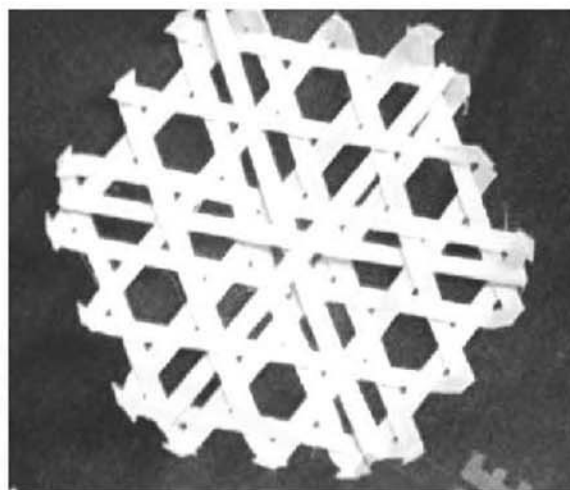
๔) ตาเหลวแม่หม้าย ลักษณะคล้ายกงจักร ใช้ดอก ๖ เส้น สานหักขัดกันให้มีลักษณะเป็นตาหกเหลี่ยมอยู่ตรงกลาง มักใช้ในพิธีการแรกนา ทำขวัญข้าวหรือก่อนปลูกข้าวและก่อนข้าวตั้งรวง แขนงไว้เพื่อป้องกัน ภูต ผี มาทำร้ายแม่โพสพ กันหนู แมลง กันสิ่งอัปมงคลมารบกวนข้าว

๕) ตาเหลวหมวย ปกติใช้ดอกเพียง ๖ เส้น สานหักขัดกัน เพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์ในการกำหนดเขตแดนการครอบครองพื้นที่ทำกิน เพื่อแสดงความเป็นเจ้าของและห้ามบุคคลอื่นแย่งชิง

หากพิจารณาถึงคุณลักษณะของเฉลวที่ใช้กันอยู่ตามภูมิภาคต่าง ๆ แล้วจะเห็นว่า เฉลว มีรูปแบบการใช้ที่หลากหลายตามคติความเชื่อและคตินิยมของคนในท้องถิ่นหรือภูมิภาคนั้น ๆ คือ

๑. ใช้เป็นสัญลักษณ์แสดงการบอกขาย

การใช้เฉลวในลักษณะดังกล่าวนี้ผู้ใช้มิได้มุ่งถึงความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ ผู้ใช้ต้องการใช้เป็นสัญลักษณ์เพื่อสื่อแสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายบางสิ่งบางประการ ที่ต้องการสื่อให้สังคมได้รับรู้ การใช้เฉลวในลักษณะนี้จึงเป็นสิ่งที่บุคคลในสังคมท้องถิ่นนั้น ๆ สามารถเข้าใจและรับรู้ร่วมกันได้ เช่น การบอกขายเรือน การใช้เฉลวเพื่อเป็นสัญลักษณ์บอกการขายนี้เข้าใจว่าจะเป็นของเกิดขึ้นภายหลังซึ่งต่อมาใช้แข่งปลาทุ่กแทนเฉลวก็มี (เรียกกันว่า เฉลวแข่งปลาทุ่ก)

ลักษณะเฉลวแข่งปลาทุ่ก

๒. ใช้เป็นสัญลักษณ์แสดงว่า เป็นที่ตั้งด่านเก็บภาษี

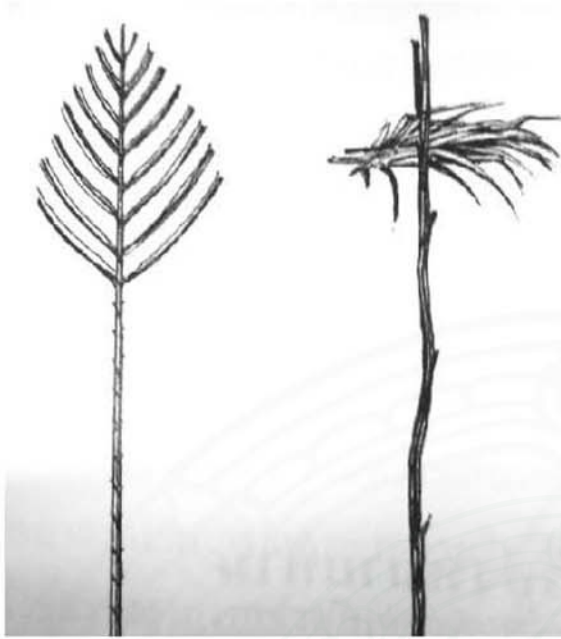
สมัยก่อนเรือที่บรรทุกสินค้าจากภายนอกเพื่อจะเข้ามาขายในเมืองหลวง จะต้องเสียภาษีค่าผ่านด่านคือเสียภาษีจังกอบ ซึ่งจะมีด่านเก็บภาษีจังกอบอยู่ตามลำน้ำสายหลัก ๆ ทั่วไปซึ่งเรียกกันว่า “ขนอน” หรือ “ด่านขนอน” คือ ด่านหรือสถานที่ที่เก็บภาษีจากสินค้าและผลิตภัณฑ์เป็นสินค้าพื้นเมืองและสินค้าจากต่างประเทศนั้นเองดังปรากฏในโคลงนิราศนรินทร์ ความว่า

มาด่านด่านบร็อง	เรียกพัก พลเฮย
ตาหลังตาเหลวปัก	ปิดไว้
ตาเรียมหลังชลดัก	ดวงย่าน
ไฟด่านดับแดใหม่	มอดม้วยฤามี ^๔

๓. ใช้บอกอาณาเขตการจับจองพื้นที่

การจับจองพื้นที่เพื่อการทำเกษตรกรรมของชาวชนบทในสมัยก่อน มีการใช้เฉลวปักไว้เพื่อบอกอาณาเขตของสถานที่ที่ได้จับจองไว้ เช่น พื้นที่ที่เป็นที่นาจะปักเฉลวไว้ที่มุมนาทั้งสี่ด้าน ทราบว่าอาณาเขตพื้นที่นี้มีคนจับจองเป็นเจ้าของไว้แล้ว ซึ่งบุคคลทั่วไปเมื่อเห็นเฉลวที่ปักไว้ก็สามารถทราบได้ทันที

^๔ นายนรินทร์เบศรี (อิน), โคลงนิราศนรินทร์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (พระนคร: กรมศิลปากร, ๒๕๑๒), หน้า ๗.

เครื่องหมายปักก่าใช้เพื่อบอกเจตจำนงการหวงห้าม

การใช้เฉลวในลักษณะนี้คล้าย ๆ กับการใช้เครื่องหมายปักก่าของชาวใต้ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้เพื่อแสดงเจตจำนงการหวงห้าม เช่น การนำไม้ปักก่าไปปักไว้ที่หนองน้ำ ก็เพื่อบอกเจตจำนงว่า ห้ามจับปลาในบริเวณนี้ หรือการนำปักก่าไปปักไว้ที่สวนที่มีหญ้าเขียวชอุ่มก็เพื่อบอกเจตจำนงว่า ห้ามบุคคลมาตัดหญ้า หรือนำวัวควายเข้ามากินหญ้าในบริเวณนี้ เป็นต้น

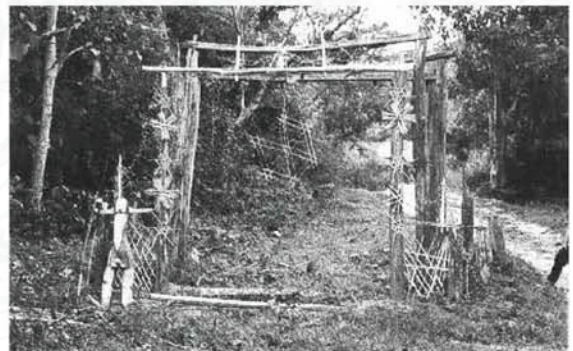
๔. ใช้เป็นสัญลักษณ์เพื่อแสดงว่าเป็นเขตหรือพื้นที่ที่ต้องห้าม

ในการประกอบพิธีพุทธาภิเษกนั้น ส่วนมากจะมีเฉลวผูกติดไว้กับรั้วราชวัติทั้ง ๔ ทิศ ซึ่งภายในรั้วราชวัตินั้นพระสงฆ์จะประกอบพิธีพุทธาภิเษก หรือนั่งปรกปลุกเสกจัดว่าเป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ การปักเฉลวไว้ที่รั้วราชวัติทั้ง ๔ ทิศนั้น ก็เพื่อกันบุคคลภายนอกเข้าไปในขณะกระทำพิธีกรรมนั่นเอง อีกอย่างหนึ่งท่านว่า เพื่อกันภูต ผี ปีศาจ หรือสิ่งอัปมงคลต่าง ๆ

การปักเฉลวเพื่อแสดงว่าเป็นพื้นที่หวงห้ามนี้ปรากฏใช้ในชาวเขากลุ่มต่าง ๆ โดยมีธรรมเนียมการใช้เฉลวปักเป็นเครื่องหมายห้ามไม่ให้ผ่านเข้าไปด้วย เช่นพวกกะเหรี่ยงไปที่อาศัยอยู่แถบแม่สะเรียงนั้นมี

ธรรมเนียมการปักเฉลวไว้ในเวลานวดข้าว เพื่อเตือนให้ทราบและห้ามบุคคลผู้ใดเข้าไปเรียกหรือชวนพูดคุย เพราะการนวดข้าวเป็นงานที่สำคัญที่ต้องทำให้เสร็จไปโดยเร็วก่อนที่จะลงมือทำงานอย่างอื่นต่อไป ดังนั้นผู้ที่เข้าไปรบกวนการทำงาน จะต้องถูกลงโทษโดยการให้ช่วยนวดข้าว และอาจจะต้องเสียค่ารับเป็นไก่หรือไข่ไก่อีกด้วย

กลุ่มชนพื้นเมืองในลาวตอนเหนือ ทำเฉลวเป็นเครื่องหมายป้องกันสิ่งอัปมงคลและวิญญาณร้ายที่จะเข้ามาทำให้คนเจ็บป่วย ซึ่งก็มีทั้งแบบชั้นเดียวปักไว้ตามทางเข้าบ้านหรือหลายแบบหลายขนาดประกอบเป็นซุ้มประตูศักดิ์สิทธิ์บริเวณทางเข้าหมู่บ้าน เช่น ซุ้มประตูทางเข้าหมู่บ้านของชนเผ่า kho Pouly ทำเฉลวไว้เพื่อป้องกันสิ่งอัปมงคลและกันบุคคลภายนอกรุกล้ำเข้ามาในบริเวณพื้นที่ของตน

ที่มา: www.sujitwongthes.com

ชาวเขามีความเชื่อว่า ป่าเป็นที่อยู่ของพวกภูต ผี ปีศาจ และวิญญาณร้ายต่าง ๆ ส่วนหมู่บ้านนั้นเป็นที่อยู่ของคนบ้านกับป่าจึงต้องแยกออกจากกันโดยเด็ดขาด ประตูหมู่บ้านคือบริเวณที่แบ่งเขตบ้านกับป่า การปักเฉลวไว้ที่ประตูบ้านก็เพื่อป้องกันไม่ให้ผีจากป่าเข้ามาในหมู่บ้านนั่นเอง

ชาวล้านนาบางท้องถิ่นมีธรรมเนียมการปักเฉลวไว้ที่ประตูบ้านหรือที่บันได หากคนในครอบครัวต้องทิ้งบ้านไปนานหลาย ๆ เดือน จุดประสงค์เพื่อห้ามปรามบุคคลภายนอกไม่ให้เข้ามาในเรือนนั่นเอง

เฉลวปักไว้ที่ประตูเข้าบ้านกันภูตผีและสิ่งอัปมงคลเข้าบ้าน

การสะกดวิญญาณ โดยใช้เฉลวปักบนหลุมฝังศพ

อีกประการหนึ่งก็คงใช้กันภูต ผี ปีศาจและสิ่งที่เป็นอัปมงคลต่าง ๆ ด้วย

ความเชื่อในลักษณะเดียวกันนี้ ยังพบได้ในกลุ่มชนชาวเขาอื่น ๆ เช่น อาข่าและชาวเผ่าข่า โดยที่เป็นประเพณี และความเชื่อที่สืบทอดกันมายาวนาน ทั้งกรณีกระทบกับความผาสุกของทุกคนในหมู่บ้าน ดังนั้นชาวเขากลุ่มต่าง ๆ จึงถือเป็นประเพณีต้องทำตามข้อปฏิบัติที่จะละเลยไม่ได้ และเพื่อเป็นการห้ามบุคคลภายนอกเข้ามาในบริเวณหมู่บ้านอย่างเด็ดขาด บางกลุ่มจึงใช้เลือดสัตว์เช่นบูชาผีและอารักษ์ทาเฉลวแล้วนำไปปักไว้ที่ทางเข้าประตูบ้าน

๕. ใช้เฉลวเพื่อการขับไล่ภูตผีและสะกดวิญญาณภูตผี

ประเพณีชาวพายัพและชาวอีสานมีการใช้เฉลวในพิธีเกี่ยวกับคนตายด้วย โดยเมื่อเสร็จพิธีสวดศพ และจัดเคลื่อนศพไปป่าแล้ว^๓ ในขณะที่เคลื่อนขบวนไปนั้น ผู้ประกอบพิธีจะหิ้วเฉลวไปตามทางที่ขบวนเคลื่อนไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะถึงป่าแล้ว เพื่อปิดทางป้องกันมิให้วิญญาณของผู้ตายที่ติดตามร่างของตนไปนั้นกลับมาบ้าน เพราะเมื่อทำพิธีเผาหรือฝังแล้ว เมื่อวิญญาณหาร่างกายของตนไม่พบจะวนเวียนกลับมาบ้านอีก การหิ้วเฉลวลงตามทางจึงเป็นการป้องกันการกลับมา

รบกวนของวิญญาณ ในกรณีของการฝังนั้นเพื่อให้แน่ใจว่าวิญญาณของผู้ตายจะกลับไปเข้าในร่างกายไม่ได้อีก ผู้ทำพิธีจะวางเฉลวไว้เหนือหลุมศพอีกด้วย^๔

๖. ใช้เฉลวในพิธีแรกนาและทำขวัญข้าว

โดยทั่วไปก่อนที่จะลงมือทำนานั้น ชาวนาจะทำพิธีเชิญขวัญข้าวหรือพิธีแรกนาในบริเวณที่นาของตนเอง เพื่อเสี่ยงทายและขอต่อเจ้าที่และแม่โพสพเพื่อให้ต้นข้าวเจริญงอกงามดี ไม่มีภัยพิบัติมารบกวนและให้ผลดี ความเชื่ออีกอย่างหนึ่งที่ชาวนาถือปฏิบัติสืบมาตั้งแต่โบราณคือ ความเชื่อเกี่ยวกับการทำขวัญข้าว มีวัตถุประสงค์เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ข้าว เชื่อว่าการทำขวัญข้าวจะทำให้การทำนาในปีต่อไปจะได้ผลผลิตเต็มเม็ดเต็มหน่วย และข้าวที่เก็บเกี่ยวไว้ในยุ้งฉางก็จะมีพอกินตลอดปี ชาวนาจะทำตาเหลวหรือเฉลวขนาดใหญ่มาปักไว้พร้อมด้วยเครื่องสังเวทเรียกว่า “ตาเหลวแรกนา” หรือ “ตาเหลวหลวง” มีลักษณะเป็นเฉลวพิเศษที่ใช้ในพิธีแรกนา โดยเฉพาะตาเหลวชนิดนี้ทำขึ้นให้มีลักษณะคล้ายว่าใหญ่ผูกติดกับไม้ไผ่ ซึ่งจะตัดมาใช้ทั้งลำ ใช้เชือกเป็นโซ่ทำรูปปลาห้อยลงมาสองตัว รูปปลาอาจทำด้วยแผ่นไม้หรือไม้ไผ่สานก็ได้^๕

^๓ ป่าช้า

^๔ รัตนา, "เฉลว," SPIRIT VOL.1 No.5 (Dec. - Jan 2004) : ๑๔๖.

^๕ อุดม รุ่งเรืองศรี, "เฉลว", ใน *สาขานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ*, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒), ๒๓๗๗.

เดลาวปักที่บริเวณลานนวดข้าว
(ที่มา: www.finearts.cmu.ac.th)

หม้อยาสมุนไพรปักเดลาว ๕ แฉก

ตาเหลวชนิดนี้ เจ้าของนาจะติดตั้งขึ้นเป็นพิเศษ
ในพิธีกรรมแรกนา โดยการกันเอาที่มุมคันทันด้านหัวนา
เป็นปริมาตรสี่เหลี่ยมจัตุรัสแล้วกันรั้วราวตัวกว้าง
ยาวประมาณ ๑ เมตร ล้อมรอบอยู่ ๓ ด้าน ที่มุมทั้งสี่
จะมีตาเหลวขนาดปักตั้งอยู่พร้อมภาชนะสำหรับใส่
เครื่องบตรพสีไว้ด้วย บางสถานที่อาจจะไม่กระทำ
ราชวัติก็ได้ เพียงแต่ปักส้อหล่อ^๔ บรรจุเครื่องบตรพสี
๕ ชุด เป็นปริมาตรรอบแทนบตรพสีแทน

ต่อจากนั้น ภายหลังเก็บเกี่ยวและขนข้าวมายัง
ลานนวดข้าวแล้ว เพื่อคุ้มครองข้าวเปลือกที่กองอยู่
และยังไม่ได้ขนขึ้นยุ้งฉางนั้น ชาวนาจะทำเดลาวขนาด
ใหญ่เรียก “เดลาวหลวง” มาปักไว้ในทิศต่าง ๆ รอบ
กองข้าวเปลือก เพื่อกันคนและผีขโมยข้าวเปลือก

ตาเหลวหลวงนี้บางครั้งก็จะใช้ในงานสืบชะตา
บ้านชะตาเมือง สืบชะตาหลวงหรือใช้สำหรับให้คน
สัตว์ ลอดผ่านเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ผู้ได้ลอดผ่านได้เดลาว
เชื่อกันว่าสามารถขจัดสิ่งชั่วร้ายและความอัปมงคล
ทั้งหลาย

๗. ใช้เดลาวปักไว้ที่หม้อยาสมุนไพร

การนำเดลาวมาปักไว้ที่หม้อยาสมุนไพรของหมอ
พื้นบ้านนั้นมีคติความเชื่อที่หลากหลาย แต่เมื่อ
พิจารณาแล้วจะเห็นว่า ส่วนมากก็จะเป็นไปในทำนอง
เดียวกันคือ

๗.๑ เชื่อว่าเป็นการห้ามคนธรรพ์ วิญญาณ
หรือภูตผีเข้าหม้อยา ซึ่งจะทำให้ยาเสื่อมคุณภาพไป

๗.๒ เพื่อกันคนเปิดดูหม้อยา ซึ่งเชื่อว่าจะ
ทำให้ยาเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ (หมอพื้นบ้านมักจะหวง
วิชาของตัวเอง การนำเดลาวมาปักที่หม้อยาก็เพื่อกัน
ไม่ให้เปิดหม้อยาแล้วล่วงรู้ถึงตัวยาที่ตัวเองประกอบ
ขึ้นนั่นเอง)

๗.๓ เชื่อว่าหม้อยาที่ไม่ลงคาถาอาคมหรือ
ปักเดลาวกันไว้ เมื่อถือหม้อยานั้นผ่านบ้านหมอคนอื่น
จะทำให้สรรพคุณทางตัวยาเสื่อมคุณภาพ

๗.๔ เพื่อกันไม่ให้บุคคลอื่นเข้ามายุ่งเกี่ยว
กับหม้อยา เช่น การใส่อะไรลงไปใหม่หม้อยา ตลอดถึง
การจับต้องเคลื่อนย้ายหม้อยา หม้อยาที่มีเดลาวปักไว้
ย่อมเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงการห้ามปรามซึ่งบุคคล
ทั่วไปสามารถเข้าใจได้

^๔ ส้อหล่อ คือ เครื่องจักสานที่ทำขึ้นเพื่อรองรับสิ่งอื่น อาจใช้รองรับหม้อน้ำดื่มหรือวางเครื่องบูชาอย่างในพิธีแรกนา

๗.๕ เฉลวนั้น ท่านว่าเป็นเสมือนตัวแทนของหมอยา เพราะหมอยานอกจากจะให้เครื่องยาแล้ว ก็ยังบริการปลูกเสกเครื่องยาเหล่านั้นด้วย การปักเฉลวไว้ที่หม้อยาเป็นการกำกับคาถาอาคมที่เสกยาให้อยู่ที่หม้อยานั้นเอง อีกอย่างท่านว่าเป็นการให้กำลังใจให้ผู้เจ็บป่วย เพราะเมื่อผู้ป่วยมีกำลังใจดีแล้ว โรคหายาก็อาจจะระงับได้เร็วกว่าปกติ

๘. ใช้เฉลวปิดหน้าเพื่อประจานความผิด

โบราณใช้เฉลวปิดหน้าประจานความผิดเพื่อไม่ให้บุคคลอื่นเอาเป็นเยี่ยงอย่าง ซึ่งผู้ที่ถูกเอาเฉลวปิดหน้าแล้วนำออกประจานให้สาธารณชนได้รับรู้รับทราบนั้น ถือว่าเป็นผู้ที่ประพฤติชั่วอย่างร้ายแรง ดังปรากฏในหนังสือกฎหมายตราสามดวง บทพระไอยการลักษณะผิดเมีย มาตรา ๖ กล่าวโทษลักษณะหญิงมีชู้ว่า “หญิงใดตูดตั้งอำแดงอุนี้ก็ตี ผู้รู้ด้วยประการใด ๆ

พิจารณาเป็นสังข์ไซรี ท่านให้ผจางหญิงและชายนั้นด้วยไถ ส่วนหญิงอันร้ายให้เอาเฉลวปะหน้าตัดดอกขบาแดงทั้งสองหู ร้อยดอกขบาแดงเป็นมาลัยใส่ศีรษะและคอ แล้วให้เอาหญิงนั้นเข้าเทียมแอกข้างหนึ่ง ชายชู้เทียมแอกข้างหนึ่ง ผจางด้วยไถ ๓ วัน ถ้าแลชายผู้ผิดนั้นยังรักเมียอยู่ มีให้ผจางไซรี ท่านให้เอาชายผู้ผิดนั้นเข้าเทียมแอกข้างหนึ่ง หญิงอยู่ข้างหนึ่ง อย่าให้ปรับไหมชายชู้นั้นเลย”^{๑๑}

ในวรรณกรรม ภาคใต้เรื่อง “พระวรวงศ์คำกาพย์” ตอนหนึ่งกล่าวถึงนางกาไวว่า ถูกทำโทษโดยการเอากะหลิว (เฉลว) ปะหน้าตัดและสวมมาลัยดอกขบาแล้วเอาเข้าเทียมแอกเพื่อประจาน ก่อนที่จะถูกฝังทั้งเป็นเหลือเพียงคอแล้วถูกไถด้วยไถจนถึงแก่ความตาย ดังบทประพันธ์ว่า

สานกระหลิว สามชั้น แล้วเอาน้ำมัน เอานุ่นขัดลง แล้วสูเอาฝ้อง ให้มันว่าไป หน้าบ้านทุกแห่ง ^{๑๒}	รัดเกล้าสุวรรณ ยางใส่สำดี ตีไปหมอง ๆ ทุกแดนสถาน	ปะหน้าเทวี ทาหัวเทวี ป่าวร้องประจาน ร้องทุกหน้าร้าน
--	--	--

ยันต์ “เฉลวเพชร” หลังพระปิดตาเกลอเดี่ยว ลพ.ทา
วัดพะเนียงแตก

ด้านหลังเหรียญ ลพ.หมุ่น
วัดเขาแดงฯ พัทลุง ใช้ยันต์รูปเฉลว

^{๑๑} กฎหมายตราสามดวง ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๑, (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๐), หน้า ๕๕๘.

^{๑๒} ประพนธ์ เรืองณรงค์, “พระวรวงศ์ คำกาพย์,” ใน ชวน เพชรแก้ว. วรรณกรรมทักษิณ: วรรณกรรมศักดิ์ศรี เล่ม ๑๐ (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๕๘), หน้า ๓๓๓ - ๓๓๔.

๙. ใช้เวลาเป็นวัตถุมงคลหรือเครื่องราง เพื่อการคุ้มครองป้องกันตัว

พระเกจิอาจารย์สมัยโบราณได้นำรูปแบบเวลา มาประดิษฐ์เป็นแบบยันต์ซึ่งเรียกกันว่า “ยันต์เวลาเพชร” ลงในวัตถุมงคลประเภทต่าง ๆ เช่น เหรียญฝ้ายยันต์ เสื่อยันต์ พระปิดตา หรือตะกรุด เป็นต้น ต่อจากนั้นก็ได้ประจักษ์ถึงความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ลงในวัตถุมงคลเหล่านั้น เพื่อให้เกิดอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ พุทธบริษัทผู้มีความเคารพเลื่อมใสใช้พกพาติดตัวเป็นเครื่องรางเพื่อป้องกันอุปัทวอันตรายและสิ่งอัปมงคลต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น การใช้ยันต์เวลาเพชรประทับหลังพระปิดตาเกลือเดี่ยวของหลวงพ่อกา วัดพะเนียงแตก จังหวัดนครปฐม ซึ่งพุทธคุณที่ปรากฏในพระปิดตาหลวงพ่อกาก็คือ คงกระพัน เมตตา และแคล้วคลาด

๑๐. ใช้ปัดรังควานและป้องกันโรคระบาดต่าง ๆ

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ผลิตเงินพดด้วงเพื่อเป็นที่ระลึกในโอกาสสำคัญต่าง ๆ อาทิ เงินพดด้วงตราเฉลิม เป็นพดด้วงเงินมีราคาเดียวคือ ชนิดราคาหนึ่งบาท ประทับตราเฉลิมอยู่ด้านบน ด้านหน้าไม่มีตราประทับ^{๑๖} ปรากฏความว่า ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้เกิดโรคคอหิวด์ระบาดไปทั่วทั้งเมืองหลวงในพุทธศักราช ๒๓๙๒ มีผู้คนล้มตายราวสี่หมื่นคนรวมทั้งพระยาบดินทร์เดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ด้วย ศพลอยเป็นแพตามแม่น้ำลำคลองหลายแห่ง^{๑๗} พระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ ๓ ว่า เมื่อเดือน ๗ แรม ๑ ค่ำ เกิดความไข้ป่วงทั้งแผ่นดิน ใช้นั้นเป็นมาแต่ประเทศฝ่ายทะเลเป็นมาแต่เมืองฝ่ายตะวันตกขึ้นมาก่อน ใช้นั้นเป็นขึ้นมาถึงกรุงเทพมหานคร เป็นขึ้นไปจนถึงเมืองฝ่ายเหนือเสียพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าเฉลิมวงศ์องค์ ๑

พระองค์เจ้าจินดาองค์ ๑ พระราชธิดา พระองค์เจ้าพวงแก้วองค์ ๑ เสนาบดี เจ้าพระยาบดินทร์เดชา ๑^{๑๘} พระองค์โปรดให้บำเพ็ญพระราชกุศลเป็นการใหญ่และนิมนต์พระสงฆ์ให้สวดมนต์ขับไล่ความเจ็บไข้ได้ป่วยแล้วโปรดให้ประชาชนถือศีลสร้างกุศล หลังจากนั้นจึงมีฝนตกลงมาทำใหญ่ช่วยชำระสิ่งสกปรกให้หมดไปไม่นานความไข้ก็หายไป จึงเชื่อกันว่าโปรดให้ผลิตพดด้วงตราเฉลิมขึ้นและแจกให้ประชาชนไว้เพื่อป้องกันโรคระบาด

ลักษณะดังกล่าวนี้ เช่นเดียวกับการสร้างเงินตราหน้าโมของเมืองนครศรีธรรมราช ตามตำนานเล่าว่าพระยาศรีธรรมโศกราช ซึ่งเดิมเป็นพราหมณ์ชาวอินเดียชื่อว่า พราหมณ์มาลี ได้อพยพมาจากอินเดียหนีข้ามเขาสกมาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือและมาตั้งมั่นอยู่ที่บ้านน้ำรอบ แต่เนื่องจากภูมิประเทศบ้านน้ำรอบอยู่ในระหว่างภูเขาห้วยธารป่าดง ประกอบทั้งผู้อพยพเป็นพวกอยู่ใกล้ทะเล ครั้นมาอยู่ในที่ ๆ ผิดอากาศก็เกิดไข้ห่าขึ้นในหมู่พวกอพยพ ต้องย้ายไปทางฝั่งทะเลตะวันออกพบหาดทรายแก้วจึงได้ตั้งมั่นลงที่นั่น แม้จะเกิดไข้ห่าอีกก็ได้รี้อถอนอพยพอีก ต่อมาพระยาศรีธรรมโศกราชจึงปรึกษาด้วยมหาเถรผู้เป็นอาจารย์และอธิบดีพราหมณ์ให้หาอุบายป้องกันโรคห่าซึ่งเกิดขึ้นบ่อย ๆ ให้หายขาด พระมหาเถรและอธิบดีพราหมณ์จึงเห็นพ้องกันประกอบพิธีทำเงินตราหน้าโมขึ้นแล้วนำไปกระทำพิธีอาถรรพ์เวท ผิงไว้ที่ประตูเมืองทั้ง ๙ และตามใบเสมากำแพงเมืองโดยรอบทั้ง ๔ ทิศทั้งยังไปรยปรายเงินตราหน้าโมและพรมน้ำมนต์ไปทั่วนครที่เหลือก็แจกให้ประชาชนทั่วไป นับแต่นั้นมาไข้ห่าก็มิได้เกิดขึ้นอีกเลย^{๑๙}

^{๑๖} กรมธนารักษ์, *วิวัฒนาการเงินตราไทย*, (กรุงเทพฯ: สำนักบริหารเงินตรา กรมธนารักษ์, ๒๕๕๕), หน้า ๕๖.

^{๑๗} พลาดิศัย สิทธิชัย, *ประวัติศาสตร์ไทย ๒ ราชวงศ์จักรี*, (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๕๑), หน้า ๒๕๕.

^{๑๘} เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี, *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓*, (กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓๖.

^{๑๙} เขาวลิต อังวิทย์, *เงินตราหน้าโม*, (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๓๘), หน้า ๒๙ - ๓๐.

สำหรับใช้ทำนั้นถือเป็นโรคระบาดที่ร้ายแรง การระบาดแต่ละครั้งจะก่อความเสียหายต่อชีวิตของสมาชิกในชุมชนอย่างรวดเร็วและรุนแรงในแต่ละคราวจะมีคนล้มตายเป็นจำนวนมาก หมอพื้นบ้านทั่วไปก็ไม่สามารถช่วยชีวิตผู้เจ็บป่วยได้ วิธีที่จะสู้กับ

โรคนี้ได้คือการอพยพหนีจากแหล่งระบาดไปอยู่ที่อื่น ชาวบ้านเรียกการระบาดของโรคนี้ว่า “हांถง” หรือ “บาดถง” แต่หมอพื้นบ้านส่วนใหญ่จะเรียกว่า “ไซ่ยมบน” เพราะหมายถึงความถึงว่า ความเจ็บป่วยที่มาจากพระยายมผู้เป็นเทพแห่งความหายนั่นเอง^{๑๑}

บรรณานุกรม

- กฎหมายตราสามดวง ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๑. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๐.
- กรมธนารักษ์. **วิวัฒนาการเงินตราไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักบริหารเงินตรา กรมธนารักษ์, ๒๕๕๕. (พิมพ์เนื่องในวโรกาสมหามงคล เฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๒)
- กรมศิลปากร หอสมุดแห่งชาติกาญจนาภิเษก สงขลา. **องค์ความรู้และภูมิปัญญาจากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้**. สงขลา: หอสมุดแห่งชาติกาญจนาภิเษก สงขลา กรมศิลปากร, ๒๕๕๗.
- เขาวลิต อังวิทยาธร. **เงินตราไทย**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๓๘.
- โชติ กัลยาณมิตร. **พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่อง**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๔๘.
- दनัย ไชยโยธา. **ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘.
- ทิพากรวงศมหาโกษาธิบดี, เจ้าพระยา. **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๓**. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๓๘.
- ประคอง นิรมานเหมินทร์. “เลว.” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม ๔**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๕๒.
- ประพนธ์ เรืองณรงค์. “พระวรวงศ์คำพากย์.” ใน ชวน เพชรแก้ว. **วรรณกรรมทักษิณ: วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๑๐**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘.
- พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๐.
- พลาดิสัย สิทธิธัญกิจ. **ประวัติศาสตร์ไทย ๒ ราชวงศ์จักรี**. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๕๑.
- สารานุกรมไทย เล่ม ๑๐**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๔.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. **พจนานุกรมหัตถกรรมและอุตสาหกรรมพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, ๒๕๓๒.
- สมพงษ์ นาควิเชียร. “เลว.” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม ๔**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๕๒.
- สุจิตต์ วงศ์เทศ. **ชาติพันธุ์สุวรรณภูมิ: บรรพชนคนไทยในอุษาคเนย์**. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๔๗.
- สุวิทย์ มาประสงค์. “โรคและการบริบาลในภาคใต้: การแพทย์พื้นบ้านในบริบทที่เปลี่ยนแปลง.” **เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านภาคใต้: วัฒนธรรมและทุนทางเศรษฐกิจ**. สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๕.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. “เลว.” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม ๕**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๕๒.

^{๑๑} สุวิทย์ มาประสงค์, “โรคและการบริบาลในภาคใต้: การแพทย์พื้นบ้านในบริบทที่เปลี่ยนแปลง,” ใน **เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านภาคใต้: วัฒนธรรมและทุนทางเศรษฐกิจ**, (สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๕).

An Anecdote from History: The Celebration of 70 Years of King Bhumibol Adulyadej's Reign

The auspicious occasion of 70 years of His Majesty King Bhumibol Adulyadej's reign on June 9, 2016, brings a great deal of pride and pleasure to all walks of life of Thai people. With recognition of the virtue and greatness of the king and to pay gratitude and homage to the king, Thai people across the kingdom wholeheartedly organize a variety of activities to celebrate the auspicious occasion and to honor the king as the longest-reigning monarch in history of Thailand.

Translated by Thanik Lertcharnit

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหลั่งน้ำทักษิโณทก
ตั้งพระราชสัตยาธิษฐาน
ประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐ
ภายใต้ต้นพญาลเศวตฉัตร

งานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๗๐ ปี

ชัยสิทธิ์ ปะนันวงศ์*

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เป็นพระราชโอรสในสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระนามเดิมว่า พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภูมิพลอดุลยเดช เสด็จพระบรมราชสมภพที่โรงพยาบาลแมนท์ ออเบอร์น (Mount Auburn) เมืองเคมบริดจ์ (Cambridge) รัฐแมสซาชูเซตต์ (Massachusetts) สหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๐ พระองค์มีพระเชษฐภคินี คือ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ และ

สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช คือ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๘ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ พุทธศักราช ๒๔๗๑ พระองค์ได้โดยเสด็จสมเด็จพระบรมชนกและสมเด็จพระบรมราชชนนี เสด็จนิวัตประเทศไทย ประทับ ณ วังสระปทุม ต่อมา สมเด็จพระบรมราชชนกทรงพระประชวรและสิ้นพระชนม์ เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๗๒ ขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระชนมพรรษาได้ไม่ถึง ๒ พรรษา

* นักอักษรศาสตร์ปฏิบัติการ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

พุทธศักราช ๒๔๗๕ พระองค์ทรงเข้ารับการศึกษาขั้นต้น ณ โรงเรียนมาแตร์ เดอี กรุงเทพฯ จนถึงพุทธศักราช ๒๔๗๖ จึงเสด็จพระราชดำเนินไปประทับ ณ เมืองโลซาน ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ พร้อมสมเด็จพระบรมราชชนนี พระเชษฐภคินีและสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช เพื่อทรงศึกษาต่อ และพุทธศักราช ๒๔๘๑ ทรงสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนยิมนาส คลาสสิก ก็องโตนาล Gymnase Classique Cantonal ทรงได้รับประกาศนียบัตรทางอักษรศาสตร์ จากนั้นทรงเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยโลซาน แผนกวิทยาศาสตร์

ถึงวันที่ ๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ทรงสละราชสมบัติ รัฐบาลจึงกราบทูลอัญเชิญพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล เสด็จขึ้นครองสิริราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๘ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ และโปรดเกล้าฯ สถาปนาพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภูมิพลอดุลยเดช ขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๘

ครั้งถึงวันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เสด็จสวรรคตโดยกะทันหัน ณ พระที่นั่งบรมพิมาน ในพระบรมมหาราชวัง รัฐบาลโดยความเห็นชอบของรัฐสภาจึงกราบทูลอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดชเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๙ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ขณะนั้นมีพระชนมพรรษาเพียง ๑๙ พรรษา และยังมีพระราชกิจด้านการศึกษากิจเสด็จพระราชดำเนินกลับไปทรงศึกษาต่อที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ โดยทรงเลือก ศึกษาวิชากฎหมายและรัฐศาสตร์แทนวิชาวิทยาศาสตร์ที่ทรงศึกษาอยู่เดิม ระหว่างที่ประทับอยู่ในต่างประเทศนั้น ทรงหมั่นกับหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร ในวันที่ ๑๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๙๒ ณ เมืองโลซาน ประเทศสวิตเซอร์แลนด์

พุทธศักราช ๒๔๙๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จนิวัตพระนคร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เมื่อวันที่ ๒๙ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ และต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการพระราชพิธีราชาภิเษกสมรสกับหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร เมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๙๓ และมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์

ต่อมาวันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามแบบธรรมเนียมโบราณราชประเพณี ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณพระบรมมหาราชวัง เถลิงพระบรมนามาภิไธยในพระสุพรรณบัฏว่า *“พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหิตลธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามมินทราธิราช บรมนาถบพิตร”* พร้อมทั้งพระราชทานพระปฐมบรมราชโองการว่า *“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”* และในโอกาสนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาเถลิงพระเกียรติสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ ขึ้นเป็นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี

วันที่ ๒๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๙๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระผนวช ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และประทับจำพรรษา ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ในการนี้ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ๑๕ วัน ซึ่งทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจได้อย่างเรียบร้อยและเป็นที่พอพระราชหฤทัย ภายหลังจากทรงลาสิกขาแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ สถาปนาขึ้นเป็น **สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ**

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประกอบพระราชกรณียกิจนานัปการด้วยพระวิริยอุตสาหะ

เพื่อบรรเทาทุกข์บำรุงสุขแก่ปวงอาณาประชาราษฎร์ และชาติบ้านเมืองเป็นอเนกประการ ดังจะเห็นจากที่ ทรงพระราชดำเนินเยี่ยมเยือนพสกนิกรทั่วทุกภูมิภาค พระองค์ทรงริเริ่มโครงการตามพระราชดำริกว่า ๔,๐๐๐ โครงการ เพื่อแก้ไขปัญหาในการดำรงชีพ ของประชาชน แม้ในช่วงสภาวะวิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำ ทั่วโลก ก็ทรงชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตให้แก่ ราษฎร เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ด้วยความมั่นคงและยั่งยืน ตามพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

พระราชพิธีสำคัญเนื่องในโอกาสมหามงคล เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ

ตลอดระยะเวลา ๗๐ ปี แห่งการครองสิริราช สมบัติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นศูนย์รวม จิตใจของคนไทยทั้งชาติ ในรัชกาลของพระองค์ มีพระราชพิธีสำคัญเนื่องในโอกาสมหามงคลแห่ง การเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติโดยสังเขป ดังนี้

พระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก เป็นพระราชพิธีที่ จัดขึ้นในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรง ครองสิริราชสมบัติครบ ๒๕ ปี ในวันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๑๔ รัฐบาลและปวงชนชาวไทยจึง พร้อมใจกันขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต จัดงานเฉลิมฉลองในมหามงคลสมัยนี้ โดยอนุโลมตาม โบราณราชประเพณี กำหนดการจัดงานระหว่างวันที่ ๘ - ๑๐ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๑๔

พระราชพิธีเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติได้ หมื่นวันเศษ เป็นพระราชพิธีที่จัดขึ้นในโอกาสที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมพรรษา ครบ ๕๐ พรรษา และเป็นปีที่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ได้หมื่นวันเศษ สำนักพระราชวัง ด้วยความเห็นชอบ ของนายกรัฐมนตรีจึงกราบบังคมทูลกำหนดงาน พระราชพิธีเฉลิมฉลองตามแบบครั้งรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธี บำเพ็ญพระราชกุศลเป็นพิเศษให้เป็นพระราชประเพณี สืบไปเบื้องหน้า สมโภชพระราชลัญจกร สถาปนา

พระอิสริยยศกิติ์พระราชวงศ์ สถาปนาสมณศักดิ์ พระราชทานเลี้ยงพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ

โดยเหตุนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีเฉลิม พระชนมพรรษาและพระราชพิธีเสด็จเถลิงถวัลย ราชสมบัติได้หมื่นวันเศษ โดยอนุโลมตามโบราณ ราชประเพณี ในการนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาพระอิสริยยศกิติ์สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุดา กิติวัฒนาดุลโสภาคย์ เป็น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี

พระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก เป็นพระราชพิธี ที่จัดขึ้นในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองสิริราชสมบัติเสมอพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมอัยกาธิราชเจ้า เป็นเวลายาวนานถึง ๔๒ ปี ๒๒ วัน เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๑ และนับแต่วันที่ ๒ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๑ เป็นต้นไป ถือว่า พระองค์ทรงครองสิริราชสมบัติยาวนานกว่า พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ในประวัติศาสตร์ไทย และโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดพระราชพิธีเฉลิมฉลอง รวม ๓ วัน คือวันที่ ๒ - ๓ และวันที่ ๕ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๑ โดยอนุโลมตามโบราณ ราชประเพณี และโปรดเกล้าฯ ให้รวมงานพระราชกุศล รัชมงคลกับพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษกเป็นงาน เดียวกัน เรียกว่า **พระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก**

พระราชพิธีกาญจนาภิเษก ในโอกาสที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราช สมบัติครบ ๕๐ ปี ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๙ จึงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้รัฐบาลและ ประชาชนจัดงานเฉลิมฉลอง พระราชทานชื่อพระราช พิธีว่า **“พระราชพิธีกาญจนาภิเษก”** ชื่อภาษาอังกฤษ ว่า **The Fiftieth Anniversary (Golden Jubilee) Celebrations of His Majesty’s Accession to the Throne** กำหนดขอบเขตการจัดงานเฉลิมฉลอง

ตราสัญลักษณ์งานพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก
พุทธศักราช ๒๕๑๔

ตราสัญลักษณ์งานพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก
พุทธศักราช ๒๕๓๑

ตราสัญลักษณ์งานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี
พุทธศักราช ๒๕๓๙

ตราสัญลักษณ์งานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี
พุทธศักราช ๒๕๔๙

ระหว่างวันที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ - ๓๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙

พระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี
ในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๔๙ จึงพระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้รัฐบาลและประชาชนจัดงานเฉลิมฉลองเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ราชอาณาจักรไทย พระราชทานชื่อพระราชพิธีว่า “พระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี” ชื่อภาษาอังกฤษว่า **The Sixtieth Anniversary Celebrations of His Majesty’s Accession to the Throne** กำหนดขอบเขตการจัดงานเฉลิมฉลองระหว่างวันที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๔๘ - ๓๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๙

การจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๗๐ ปี

พุทธศักราช ๒๕๕๙ นับเป็นโอกาสมหามงคลสมัยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติครบ ๗๐ ปี ๙ มิถุนายน พุทธศักราช

๒๕๕๙ รัฐบาลและปวงชนชาวไทยร่วมกันจัดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติฯ เพื่อถวายพระราชสักการะ ในการนี้โปรดเกล้าฯ พระราชทานชื่อการจัดงานว่า **การจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๗๐ ปี** ชื่อภาษาอังกฤษว่า **The Seventieth Anniversary Celebrations of His Majesty’s Accession to the Throne** กำหนดขอบเขตการจัดงานเฉลิมฉลอง ระหว่างวันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๕๙ - ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๐ ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว มีการจัดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติฯ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อให้คนไทยได้แสดงความจงรักภักดี โดยพร้อมเพรียงกัน

ในการนี้ กรมศิลปากรโดยสำนักช่างสิบหมู่ได้รับมอบหมายให้ออกแบบตราสัญลักษณ์การจัดงานเฉลิมพระเกียรติฯ ซึ่งแบบที่ได้รับเลือกเป็นผลงานของนายสมชาย ศุภลักษณ์อำไพพร นายช่างศิลปกรรมอาวุโส ซึ่งตราสัญลักษณ์ฯ ดังกล่าว มีความหมายที่สำคัญ ดังนี้

ตราสัญลักษณ์งานฉลองสิริราชสมบัติ ครบ ๗๐ ปี
พุทธศักราช ๒๕๕๙

อักษรพระปรมาภิไธย ภ.ป.ร. สีเหลืองนวลทอง เป็นสีวันพระบรมราชสมภพ ขอบริมอักษรสีทองพื้นสี ขาวเข้ม (น้ำเงินแก่) เป็นสีสถาบันกษัตริย์ ภายในกรอบ ลายทองปนนากมีลายเนื่องสีทองมากกว่า ๗๐ ดวง ด้วยหวังถวายพระพรให้ทรงสถิตดำรงในสิริราชสมบัติ มากกว่าปีที่ ๗๐ ให้สถาพรโดยสวัสดิ์เป็นอเนกอนันต์ ยิ่งกว่าพระมหากษัตริย์ใดในสากล

อักษรพระปรมาภิไธย ภ.ป.ร. และกรอบลายทองปนนากนี้สถิตอยู่ภายใต้พระมหาพิชัยมงกุฏ ประกอบพระอุณาโลมสีทอง อันเป็นหนึ่งในเครื่องเบญจสิริราชกกุธภัณฑ์ แวดล้อมด้วยพระแสงขรรค์ชัยศรีและพระแสงนงนพมาศหรืออยู่เบื้องซ้ายแห่งพระมหาพิชัยมงกุฏ มีธรรพระกรและพัชนีฝักมะขาม ทอดอยู่เบื้องขวา และมีฉลองพระบาททั้งคู่อยู่ปลายพระแสงนั้นเบื้องล่าง รวมเรียกว่า เครื่องเบญจสิริราชกกุธภัณฑ์ เป็นนิมิตหมายแห่งการเฉลิมฉลองสิริราช

สมบัติ ล่างลงมาเป็นแพรแถบสีหงษาค (สีชมพู) ขลิบทอง เขียนอักษรสีทอง ความว่า พระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ ๗๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๕๙

นอกจากนี้ กรมศิลปากร โดยสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ ได้จัดการสัมมนาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสมหามงคลเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติครบ ๗๐ ปี ๙ มิถุนายน ๒๕๕๙ เรื่อง “ได้ร่วมพระบารมี ๗๐ ปี แห่งการครองราชย์” เมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๕๙ ณ โรงแรม เดอะ สุโกศล กรุงเทพฯ พร้อมทั้งยังได้จัดพิมพ์หนังสือเฉลิมพระเกียรติฯ ในโอกาสมหามงคลดังกล่าว จำนวน ๔ เรื่อง คือ ที่มราชย์แห่งสยาม พระบรมสารีริกธาตุ ๗๐ ปี สัมผัสฉลอมองรัชธรรมราชา และ ๒๗ ราชอาณาจักร

นายวิชาญ เครืองาม รองนายกรัฐมนตรี
ปาฐกถาพิเศษในการสัมมนาเฉลิมพระเกียรติฯ

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. พระบิดาแห่งการอนุรักษ์มรดกไทย เล่ม ๑-๒. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗), ๒๕๕๐. (พิมพ์เฉลิมพระเกียรติเนื่องในโอกาสวันฉัตรมงคล ถวายพระราชสมัญญาพระบิดาแห่งการอนุรักษ์มรดกไทย)
- พระราชพิธีในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ สยามินทรธิราชบรมนาถพิตร. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๔๓. (กรมศิลปากรจัดพิมพ์เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๒)
- คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี. สารานุกรมพระราชกรณียกิจพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรอบ ๖๐ ปีแห่งการครองราชย์. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๕๑. (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลองสิริราชสมบัติ ครบ ๖๐ ปี)

Old Pictures Mirror the Past: HRH Prince Damrong Rajanubhab's Second Visit to Europe

His Royal Highness Prince Damrong Rajanubhab paid his second official visit to Europe in 1930 by the ship “La Landia” of the East Asiatic Company. The prince left Penang on April 24, 1930 and the ship cruised through Sumatra Peninsula, Indian Ocean, African Peninsula, Eden Bay, the Red Sea, Suez Canal, and got off the ship at the port town of Podsed before moving on through the Mediterranean, the Crete Island, Messina Straits, arriving Stromboli Island and cruising along the Italian coast through Elba Island and finally reached Italy. The prince visited several places and towns in Italy on his way to and back from Italy, including Milan, Turin, Venice, Florence, Rome, and Naples. He also attended theatre show, visited ancient cities, and made a quite long trip to France visiting Nice, Cannes, Menton, Paris and attending shows and theatre, as well as had a dress tailored and visited exhibitions. After France, the prince went on to London, England visiting various places, shows, sport tournaments before moving on to Belgium and the Netherlands, where he visited key cities and paid visits to different places and activities, ranging from museums, glass factory, diamond cut to water gate. After that, the prince made his way to Denmark and Sweden, where he stopped by Copenhagen in Denmark and toured around prominent landscapes in Sweden. Later on, the prince took a train to Germany visiting several places and attending theater shows and demonstrations in Berlin and Hamburg. The prince went on to Switzerland, the last nation on the prince's second official trip to Europe. In Switzerland, the prince visited many places in such various cities as Montreux, Lausanne, Brig, Visp, and Geneva. On his return trip, the prince cruised through Messina Strait, Crete Island, Suez Canal, the Red Sea, Eden Bay, Indian Ocean, and paid a visit to the town of Colombo, museums, the city of Anuradha, before cruising through Sumatra and making a stop in the town of Prachaub Kirikhan, and finally arrived the central train station of Hua Lamphong in Bangkok on Wednesday, October 1st.

Translated by Thanik Lertcharnit

หน้าโรงแรมไฮมิรามาร เมืองเจนัวร์ ประเทศอิตาลี

*Samrong. King of Siam
Genoa 1930.*

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสด็จประพาสยุโรป ครั้งที่ ๒

นัยนา แยมสาขา*

วันที่ ๒๑ มิถุนายน ของทุก ๆ ปี เป็นวันที่ระลึกคล้ายวันประสูติของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ภาพเก่าเล่าอดีตฉบับนี้ จึงขอนำเสนอเรื่อง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสด็จประพาสประเทศในทวีปยุโรป ครั้งที่ ๒ เพื่อเป็นการรำลึกถึงพระองค์ท่าน

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสด็จประพาสประเทศในทวีปยุโรป ๒ ครั้ง ครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๔ และครั้งที่ ๒ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๓

* ผู้อำนวยการสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

ทอดพระเนตรพระวิหารในเมืองมิลาน ประเทศอิตาลี

การเสด็จประพาสประเทศในทวีปยุโรป ครั้งที่ ๒ นี้ เจ้าชายออกเซล^๑ ได้ทูลเชิญสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสด็จไปประพาสยุโรปโดยเรือโดยสารของบริษัทอีสต์เอเชียติก ซึ่งเจ้าชายออกเซลประทับมาเป็นเที่ยวปฐมฤกษ์ในเที่ยวกลับไปยุโรป ตามที่นายแอนเดอเซน เจ้าของบริษัทอีสต์เอเชียติกขอให้กราบทูลเชิญสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนำความกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ พระราชทานพระราชานุญาตให้เสด็จเป็นการส่วนพระองค์ได้ ในการเสด็จประพาสประเทศในทวีปยุโรปครั้งนั้นมีสถานที่ที่เสด็จผ่าน เสด็จประพาส และเรื่องราว รวมถึงพระดำริน่าสนใจหลายประการ ซึ่งสรุปจากพระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ โดยสังเขป ดังนี้^๒

พระโรมันแกโฮลิก คณะเซลาเซียน รับเสด็จ

^๑ ซึ่งตามเสด็จเจ้าฟ้าเฟรเดอริก มกุฎราชกุมารเดนมาร์ก เมื่อครั้งประพาสเมืองไทยในพุทธศักราช ๒๔๗๓

^๒ รายนามบุคคลและสถานที่ที่ทรงเสด็จตามต้นฉบับ.

วันที่ ๒๔ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๓ เสด็จออกจากโรงแรม อี. แอนด์. โอ. ที่ประทับพัก ณ เมืองปิ่นัง เสด็จลงเรือลาแลนเดียแล่นผ่านแหลมสุมาตรา เข้ามหาสมุทรอินเดีย พ้นมหาสมุทรอินเดีย ถึงแหลมแอฟริกาเข้าอ่าวเอเดน พ้นเอเดนเข้าทะเลแดง เข้าช่องสุเอซ คลองสุเอซถึงทะเลสาบหน้าเมืองอิสไมเลีย แวะขึ้นบกที่เมืองปอดเสต ออกจากปอดเสตเข้าไปในทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ผ่านเกาะครีต เห็นภูเขาแหลมอิตาลี ผ่านเข้าช่องเมสซีนา ถึงเกาะสะตโรมบูลี เรือแล่นเลาะตามฝั่งอิตาลี ผ่านเกาะเอลบา ถึงอ่าวเมืองเยนัว เรือลาแลนเดียเข้าเทียบท่าเรือเมืองเยนัว เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ทรงถ่ายรูปหมู่กับกัปตันเรือ

แล้วเสด็จขึ้นบกประทับพักที่โรงแรมมिरามาเร (ชมทะเล) ซึ่งเป็นโรงแรมใหญ่ตั้งอยู่บนไหล่เขาจากห้องพักมองเห็นทะเลและอ่าวเรือจอดได้ชัดเจน เสด็จประพาสพิพิธภัณฑสถานเมืองเยนัว ซึ่งเป็นวังเก่า ๒ วัง ทอดพระเนตรแคมโปสันโต (Campo Santo) ที่ฝังศพสำหรับเมือง ทอดพระเนตรการขยายเขตเมืองออกไปทางทิศใต้ ทอดพระเนตรละครรีวิว เสด็จเยี่ยมสถานกงสุล แล้วประทับรถไฟฟูลแมน (สายสีน้ำเงิน หรือสีขาบ (Blue train)) ซึ่งเป็นรถด่วนที่แล่นระหว่างเมืองมิลานไปยังเมืองคานน์ ฝรั่งเศส รถไฟแล่นเลียบบึงทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ผ่านสถานีซานเรโม สถานีบอดีเคราสุดแดนอิตาลี แล่นเข้าในแดนฝรั่งเศส

หน้าพระวิหารเซนต์มาร์ค เมืองเวนิซ

เสด็จประพาสตามลำคลองในเวนิซ

วันเสาร์ที่ ๑๗ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๓
เสด็จถึงเมืองนีส ประทับพักที่โรงแรมแอตแลนติก ณ
เมืองนี้ได้ทอดพระเนตรภาพยนตร์เสียงในฟิล์ม ซึ่งทรง
ให้ความเห็นว่าต่อไปภาพยนตร์ไม่มีเสียงในฟิล์ม
(ภาพยนตร์เงียบ) จะหมดไป เสด็จไปทอดพระเนตร
ทางเหนือของเมืองนีสไปจนถึงเมืองคานน์ ทอด
พระเนตรคาสีโนชื่อ “ปาล์มบีช” และ “จวง เลส์แปรงส์”
ทอดพระเนตรนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชายหาดและลง
เล่นน้ำทะเล เสวยอาหารเย็นที่ภัตตาคารนิเกรสโก ทรง
ฉายพระรูปกับเจ้าของโรงแรม เสด็จประพาสเขาสูง
“Grand Cornier” เมืองมงตองชายแดนฝรั่งเศส
ด้านชายแดนฝรั่งเศสต่อกับอิตาลี ทอดพระเนตร
คาสีโนที่เมืองมอนติคาโลและเสวยอาหารกลางวัน
ที่ภัตตาคารคาสีโน ทอดพระเนตรพิพิธภัณฑ์
สมุทรศาสตร์และอะควอเลียมเมืองมอานาโค ทรงเยี่ยม

มองสิเออบอดูแองและภรรยา ทอดพระเนตรคาสีโน
“วังเมดิเตอร์เรเนียน” ริมหาดเมืองนีส ร้านจำหน่าย
สินค้าในเมืองนีส เสด็จประพาสเมืองกราส ซึ่งมีชื่อเสียง
ในการทำน้ำอบฝรั่ง เส้นทางเสด็จต้องข้ามภูเขาสูง
สองข้างทางส่วนใหญ่ทำไร่กุหลาบ เสวยอาหารกลางวัน
วันที่ภัตตาคาร “Pavillon des Tourists” (เรือนรับ
นักท่องเที่ยว) ทอดพระเนตรสวนและหมาจิ้งจอก
ในกรงเลี้ยง ดึกโรมัน โรงงานผลิตน้ำหอมของบริษัท
โมลินา โรงงานผลิตหัวเขื่อน้ำหอมสำหรับขายส่งไป
ทำน้ำหอม ที่อื่นของมองสิเออ Coty ทอดพระเนตร
วัดรัสเซีย ห้างจำหน่ายหนังสือภาษาอังกฤษ เสด็จ
ออกจากโรงแรมแอตแลนติกประทับรถไฟสีขาบ
(Blue train) จากเมืองนีสในวันพฤหัสบดี ที่ ๒๒
พฤษภาคม ถึงกรุงปารีสในวันศุกร์ ที่ ๒๓ พฤษภาคม

ร้านขายของที่ระลึกในเมืองนีส

กรุงปารีสนี้ถนนกว้างใหญ่ มีรถยนต์มาก ได้ประทับใจ ณ สถานทูตสยาม ทรงฉายพระรูปลงหนังสือพิมพ์ เสด็จไปทรงตัดฉลองพระองค์ที่ร้านมอติเมอร์ ร้านบุล (เป็นสาขาห้างตัดเสื้อของกรุงลอนดอน) เสด็จไปทอดพระเนตรงาน “ชาลอง” งานแสดงภาพและสินค้าประจำปี ณ วังใหญ่ซึ่งจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ชั่วคราว เสวยอาหารค่ำที่ภัตตาคาร “Prunier” แล้วเสด็จไปทอดพระเนตรละครเล่นวีวที่โรงละครฟอลิเบอแยร์ กระทรวงธรรมการฝรั่งเศสจัดให้ศาสตราจารย์ Chessé ผู้เชี่ยวชาญกระบวนการงานศิลปากรพาเที่ยวดูสถานที่และกระบวนการต่าง ๆ เสด็จไปทอดพระเนตรงานแสดงสินค้า (แฟร์) กรุงปารีส ซึ่งจัดขึ้นปีละ ๑๕ วัน งานแสดงสินค้านี้เมืองโลบซึลเยอรมนีคิดจัดขึ้นก่อน จัดทำนองเดียวกับงานฤดูหนาวของไทย คือ ใครคิดทำสินค้าให้ดีขึ้นหรือแปลกกว่าก็มาเข้าร้านอวดสินค้า ผู้ชมต้องซื้อตัวเข้าไปดู บริเวณที่อวดสินค้านี้กว้างขวางใหญ่โต จัดเป็นตอน ๆ ตามประเภทสินค้า มีคนโฆษณาคุณสมบัติของสินค้าและแจกกระดาษ บอกชื่อและที่อยู่ของร้าน แต่ไม่ขายย่อยแก่ผู้ชม เสด็จไปทรงเยี่ยมบ้านมองสิเออร์โอบิต ช่างทอง ซึ่งมีชื่อเสียงด้านการผลิตชิ้นงานตามคติโบราณ เสวยอาหารค่ำแล้วไปทอดพระเนตรละครโอเปร่ารัสเซียที่โรงละครเอลิเซ่ ทอดพระเนตรโรงละคร “บิกเคน” โรงละครสมัยใหม่ที่สร้างแบบเรียบ ๆ ไม่มีลวดลาย ใช้การระบายสีให้เข้ากับแสงไฟฟ้าที่ฉายประกอบ ผู้ชมละครนั่งดูละครเห็นได้ถนัดทุกชั้น ทอดพระเนตรโรงงานของมองสิเออร์กลิวิก ซึ่งเป็นทั้งช่างปั้น ช่างเขียน และแกะพิมพ์ ทอดพระเนตรพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจีเมต์ ซึ่งเก็บของโบราณของประเทศตะวันออก ทรงตกลงกับผู้จัดการในเรื่องการแลกเปลี่ยนของเหลือกันกับพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนครในกรุงเทพฯ โดยการถ่ายรูปของเหลือ

ส่งให้กันแล้วเลือกและแลกกันตามต้องการ เสด็จไปสถานทูตเดนมาร์กเข้าเฝ้าเจ้ารัชทายาทเดนมาร์กซึ่งเสด็จมาทำพิธีก่อฤกษ์สมาคมสถานของชาวเดนมาร์กในกรุงปารีส เสด็จขึ้นหอไอเฟล ไปทอดพระเนตรโอเปร่าเรื่องวัลกีเรียของวากเนอร์ชาวเยอรมันที่โรงละครหลวง ทอดพระเนตรพิพิธภัณฑ์สถานโรแดงเป็นที่เก็บรูปภาพของโรแดงช่างปั้นฝีมือเยี่ยมที่โอบ้านของตนให้แก่รัฐ รัฐบาลจึงให้จัดเป็นพิพิธภัณฑ์สถานเพื่อเป็นเกียรติยศแก่เขา ทรงแวะซื้อหนังสือที่ร้านสมิทแอนด์ซัน เสวยอาหารกลางวันที่สถานทูต ทอดพระเนตรโรงผลิตภาพยนตร์ของบริษัทโกมองต์ ทรงเชิญศาสตราจารย์เลวิกับศาสตราจารย์ฟูแซต์ นักปราชญ์โบราณคดีคนสำคัญมาประทานเลี้ยงอาหาร เสด็จจิวัดรัสเซีย ทอดพระเนตรการแสดงผลงานชาติประจำปีซึ่งเป็นการจัดอวดต้นไม้ดอกไม้เครื่องทำสวนแต่งสวน เสวยอาหารกลางวันทีสโมสรสัมพันธ์มิตร^๙ ซึ่งมองสิเออเลอแฟฟองตาลีศ อดีตราชทูตฝรั่งเศสประจำกรุงเทพฯ กราบทูลเชิญ^{๑๐} ทอดพระเนตรโรงพิมพ์ผลิตหนังสือพิมพ์ฟิกาโร ซึ่งออกเป็นรายวันสำหรับผู้เรียนหนังสืออ่าน และหนังสือพิมพ์สหายของประชาชนออกรายวันสำหรับราษฎรอ่านเพื่อสอนความรู้เกี่ยวกับพลเมืองมิให้หลงเชื่อคำยุยงของพวกไซเซียลลิสต์เจ้าของหนังสือพิมพ์ฟิกาโรสงเคราะห์ช่างเขียนด้วยการยอมให้ช่างเขียนฝึกหัดฝีมือดี หรือช่างเขียนฝีมือดีแต่ยากจนมีโอกาสอวดรูปของตนโดยใช้ห้องตึกที่ทำการริมถนนแชนวรูปให้คนดูครั้งละ ๑๕ วัน เสด็จไปพบมองสิเออร์บริองค์ เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ ทรงเชิญศาสตราจารย์ซิคฟรีด ผู้ชำนาญเศรษฐกิจมารับประทานอาหารกลางวันและร่วมสนทนา เสด็จไปซาโตตอเมของซึ่งอยู่นอกกรุงปารีสเป็นระยะทาง ๑๕ กิโลเมตร ตึกซาโตตอเมของไม้ใหญ่ สร้างมาราว ๔๐๐ ปี ตั้งอยู่

^๙ สโมสรสหายสงครามนี้ทรงอธิบายว่าตั้งขึ้นเมื่อเวลาสงครามสำหรับชาวต่างชาติที่เป็นสัมพันธ์มิตรที่อยู่ในกรุงปารีสได้มาประชุม เลี้ยง และสังสรรค์กันได้.

^{๑๐} ลูกชายของมองสิเออเลอแฟฟองตาลีศเป็นกรรมการอยู่บริษัทารกอนด์เรโนต์ เป็นผู้รู้เรื่องรถ “ตราจักร” ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงซื้อไปพระราชทาน.

กลางสระใหญ่ มีสวนและนา ครอบครองสืบกันมากกว่า ๓๐๐ ปี มีรูปบุรุษคน มีห้องเก็บหนังสือของสกุล มีเอกสารแต่งตั้งคนในสกุลคอยแทนตำแหน่งต่าง ๆ จากพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสแต่โบราณ เสด็จไปฉายรูปที่ห้างแมนูเอลที่ถ่ายรูปด้วยวิธีสมัยใหม่ ไม่ใช่ฉาก ไม่ใช่แสงแดด ไม่มีเครื่องแต่ง ใช้แสงไฟฟ้าฉาย ถ่ายแต่หน้า เป็นสำคัญ มีฝรั่งเข้าไปถ่ายรูปในกรุงเทพฯ เมื่อราว ๒ ปีที่ผ่านมา ที่ฉายตลาดน้อยในขณะนั้นก็ถ่ายรูปด้วยวิธีสมัยใหม่ แต่ทรงเห็นว่าห้างแมนูเอลถ่ายได้งามกว่าที่ถ่ายในกรุงเทพฯ เพราะช่างเขาชำนาญกว่าหรือเครื่องมือดีกว่า ช่างของไทยควรศึกษาเพิ่มเติมจึงจะพอสู้ได้ เสด็จไปบริษัทโกมมอนด์ ทอดพระเนตรภาพยนตร์เสียงในฟิล์ม ทรงพบผู้จัดการภาพยนตร์เสียงในฟิล์มของบริษัทปาเต๊ะ อเมริกา ได้ทรงถ่ายภาพยนตร์พบกับชาวอเมริกัน เสด็จไปทอดพระเนตรพระราชวังแวร์ซายส์ ทอดพระเนตรรูปราชทูตไทยเข้าเฝ้าฯ พระเจ้านโปเลียนที่ ๓ ที่วังฟองแตนโบล อันเป็นรูปเดิมซึ่งพระเจ้านโปเลียนที่ ๓ ได้จำลองส่งมาถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ประทับอยู่ที่ท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทอดพระเนตรตำหนักต่าง ๆ และน้ำพุวังแวร์ซายส์ เสด็จไปเสวยที่พิพิธภัณฑ์สถานจีเมต์ เสด็จไปทอดพระเนตรพิพิธภัณฑ์สถานพระราชวังลูฟร์ พิพิธภัณฑ์สถานสำคัญที่สุดแห่งหนึ่งในโลกที่ใครไปกรุงปารีสต้องไปดู เสด็จไปทรงฟังปาฐกถาเรื่องการช่างสมัยใหม่ที่โรงเรียนลูฟร์ พระราชวังลูฟร์ เสด็จไปเที่ยวห้างเสด็จไปงานเลี้ยงที่สโมสรสหราชอาณาจักร หนังสือพิมพ์มาฉายพระรูป ทรงได้รับเชิญเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ของสมาคม เสด็จงานเลี้ยงรับรองของประธานาธิบดีฝรั่งเศสที่วังเอลิเซ เสด็จไปทอดพระเนตรละครร้องที่โรงละครมอร์การ์ เสด็จไปทอดพระเนตรวังและพิพิธภัณฑ์สถานลियोโดเนอร์ ซึ่งแสดงเครื่องอิสริยาภรณ์และสิ่งของที่เกี่ยวเนื่องกับประวัติของอิสริยาภรณ์นั้น ๆ เสด็จไปเมืองมหาวิทยาลัย ซึ่งเดิมกรุงปารีสมีป้อมรอบเมืองเมื่อเสร็จสงครามรัฐบาล

ฝรั่งเศสหรือป้อมลงและเทศบาลเมืองยอมโอนที่ป้อมเก่าทางทิศใต้ให้รัฐบาลฝรั่งเศสสร้างเป็นบ้านพักของนักเรียนเพื่อให้อยู่รวมกัน ถ้าชาติใดจะมาสร้างบ้านพักนักเรียนบ้างก็จะให้ที่ดินโดยไม่ต้องซื้อ มีหลายชาตินิยมมาขอที่ดินสร้างบ้านพักนักเรียนของชาติตน เขาชวนให้ประเทศไทยสร้างบ้านพักนักเรียน ๑ หลังด้วย ทรงรับไปเสนอต่อรัฐบาลแต่จะได้สร้างหรือไม่นั้นไม่ทรงทราบ มหาวิทยาลัยซอร์บอนน์ แสดงปาฐกถาเรื่องโบราณคดีของประเทศสยาม ยกย่องสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพในเรื่องการจัดการหอพระสมุดและพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนคร และการศึกษาสำรวจเรื่องโบราณคดี เสด็จไปทอดพระเนตรโรงเรียนสอนวิชาช่าง (เอโคลเดส์บา) ห้างปัวเรซึ่งออกแบบเครื่องแต่งกายสตรี มีการแสดงเดินแบบ ห้างออกแบบเครื่องแต่งกายสตรีที่กรุงปารีสมีช่างออกแบบประจำ ต้องคิดแบบใหม่ ๆ พร้อมวัตถุดิบที่จัดทำซึ่งนำมาจากที่ต่าง ๆ อยู่เสมอแบบที่คิดปิดเป็นความลับของห้าง มีการแสดงเดินแบบที่คิดขึ้นใหม่ปีละ ๒ ครั้ง ฤดูร้อน เดือนกุมภาพันธ์ และฤดูหนาวเดือนสิงหาคม ใครรับซื้อแบบเครื่องแต่งตัวราคาจะสูงเพราะเขาจะบอกแหล่งวัสดุ ผู้ซื้อไปใส่เองก็ขายในราคาต่ำลงมา ห้างทำเครื่องแต่งกายสตรีในประเทศอื่นยังคิดแบบเองไม่สำเร็จ เพราะคนนิยมแต่แบบของกรุงปารีส เสด็จประพาสสวนอะคลามาติของซึ่งเป็นที่ให้ชมการละเล่นและของแปลกประหลาดจากที่ต่าง ๆ เช่น คนปากเปิดจากอาฟริกาที่เจาะริมฝีปากใส่แผ่นไม้กลมตั้งแต่ยังเด็กแล้วคอยขยายออกไปโดยลำดับ ทอดพระเนตรพิพิธภัณฑ์สถานโทรคะเดโร ซึ่งมีช่างจำลองโบราณวัตถุแตกต่างกับพิพิธภัณฑ์อื่น มีพิพิธภัณฑ์สถานที่ชวนแปลกของจำลองกับไทย คือพิพิธภัณฑ์ลูฟร์ พิพิธภัณฑ์โทรคะเดโร และพิพิธภัณฑ์จีเมต์ แต่ติดที่ไทยมีทุนในการจำลองและส่งของน้อยกว่า และมีปัญหาที่เก็บ จึงต้องไต่ตรง ทอดพระเนตรวังฟองแตนโบล มีห้องเก็บเครื่องราชบรรณาการ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงส่งไป

ถวายพระเจ้ายุโรปที่ ๓ เช่น เครื่องทอง
ยานมาศศรีวิภา เครื่องสูง โต๊ะเงิน เครื่องราช
อิสริยาภรณ์พรัตนแรกมี (ดวงดาราใหญ่) ดวงแขวน
สายสะพายจำหลักเป็นพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระ

พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งพระองค์ เสด็จไป
ทรงฉายรูปกับคณาจารย์ มหาวิทยาลัยซอร์บอนน์
ทอดพระเนตรสนามกอล์ฟที่แซงท์คลูด์ ทรงได้รับเชิญ
ให้เป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ของสโมสร

สถานีรถไฟเมื่อวันเสด็จถึงกรุงปารีส ฝรั่งเศส

วังฟองแตนโบล

วันอาทิตย์ ที่ ๘ มิถุนายน ประทับรถไฟออก จากกรุงปารีส ลงเรือไฟข้ามช่องทะเลไปประเทศ อังกฤษ ถึงท่าโดเวอ เกาะอังกฤษ ประทับรถไฟจากโดเวอ ถึงสถานีวิกตอเรีย กรุงลอนดอน หนังสือพิมพ์โตมส์ มาฉายรูปไปลงข่าวการเสด็จไปและออกข่าวทางวิทยุ ทรงพบผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ เสด็จไปทอดพระเนตร ที่แสดงรูปภาพ (Royal Academy) มีรูปปั้นและ รูปเขียน ผลงานศิลปะ แสดงให้เห็นว่าช่างฝรั่งเศสและ ช่างอังกฤษฝีมือพอกัน แต่ช่างอังกฤษชอบให้งาน งามเรียบ ๆ ช่างฝรั่งเศสชอบงามแบบผาดโผน ทอดพระเนตรสวนเลี้ยงสัตว์ ทอดพระเนตรภาพยนตร์ พุดที่โรงศาลสถิตทำดีกว่าที่ทอดพระเนตรที่เมืองนีส เป็นภาพยนตร์ ของบริษัทอเมริกัน ยังไม่ได้ ทอดพระเนตรภาพยนตร์พุดของอังกฤษและฝรั่งเศส ทอดพระเนตรละครออเปรารอิตาเลียนที่คอนแวนท์ การ์เดน เรื่องมาตามบัตเตอร์ไฟล์ ที่กรมพระนราธา เอาเนื้อเรื่องไปเล่นละครร้องสาวเครือฟ้า ปุฉินผู้แต่ง เอาเพลงดนตรีจีนบางแห่งก็เพลงไทยมาคิดประสมกับ เพลงฝรั่ง เมื่อเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ ๑ เจ้าพระยา เทเวศรวงศ์วิวัฒน์ (หม่อมราชวงศ์หลาน กุญชร) นำ ละครออเปร่าไปคิดเล่นละครดึกดำบรรพ์ แต่ผิดกัน ในข้อสำคัญเพราะเขาเลือกคนเสียงดีเป็นหลักแล้ว ผิดกติกาการเล่นละครประกอบ ส่วนละครร้อง (อย่าง ปราโมทย์) ที่เล่นแพร่หลายอยู่เคยเห็นพวกมลายูทาง สิงคโปร์คิดเล่นขึ้นก่อนโดยว่าเอาอย่างออเปร่า แต่ไป คล้ายกับละครฝรั่งเศสที่เรียกว่า มิวซิเคิลคอมเมดี้ เล่นพุดกับร้องเพลงแถมกันไป แต่ของเขาแต่งเพลงขึ้น ใหม่ให้เหมาะกับเรื่องที่เล่น หลักของเขาคือเพลง ไพเราะและร้องดีเป็นสำคัญ เรื่องและรูปโฉมคนเล่น ไม่ถือเป็นหลัก เสด็จไปทรงฉายรูปที่ห้างสะเวนส์ และห้างลาฟาแยต์เพื่อให้มีรูปรวมอยู่กับรูปเจ้านายที่ เขาได้ฉายไว้แล้ว เสด็จห้างเบนสัน ร้านเยเคอ ทรงเห็น ว่าราคาของในกรุงลอนดอนแพงขึ้นครึ่งเท่าตัว เสด็จไป ทอดพระเนตรพิพิธภัณฑ์สัตว์ที่ถือเป็นเอกในโลก ทอดพระเนตรสะเตตเกลเลอร์ที่ไว้รูปภาพปั้นและ

เขียนฝีมือช่างอังกฤษ ทอดพระเนตรรูปเขียนต้นฉบับ สมัยเก่าแล้วรู้สึกว่ารูปพิมพ์จำลองแล้ว แต่รูปเขียน สมัยใหม่เมื่อเห็นตัวจริงรู้สึกว่าร่าเริงกว่ารูป จำลองจากต้นฉบับในเรื่องรูปสมัยใหม่คนดูมีความเห็น แตกต่างกันเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งว่าน่าเกลียด อีกฝ่าย หนึ่งชมว่าเขาช่างคิด เสด็จไปห้างแอรอดส์เป็นห้างใหญ่ ชายของสารพัด ทรงเห็นว่าสินค้าที่ขายในห้างย่อยขาย ของเฉพาะประเภท ของจะดีกว่าจะแต่แผงกว่า ห้างใหญ่ ส่วนห้างใหญ่ของที่ขายคุณภาพด้อยกว่า แต่ราคาถูกกว่า และได้เปรียบห้างย่อยที่มีของขาย จิปาถะ คนทั้งหลายก็ชอบซื้อของที่ห้างใหญ่ ใน พระราชินพนธ์เรื่องไกลบ้านสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวทรงชมว่าห้างใหญ่ที่ดีกว่าที่อื่นคือห้างที่ กรุงเบอร์ลิน เสด็จไปทอดพระเนตรละครพุดที่ เซนต์มาตินเรื่องเปตติโค็ดอินฟลอนส์ เสด็จไปเฝ้า พระเจ้ายอร์ชและพระราชินีที่วังบักกิงแฮม ซึ่งได้ พระราชทานพระรูปให้พระองค์ ทอดพระเนตร พิพิธภัณฑสถานวิกตอเรีย เป็นที่แสดงของฝีมือ ช่างโบราณ สโมสรยูนิเวอซิตีคลับทูลเชิญเป็น สมาชิกกิตติมศักดิ์ตลอดเวลาที่ประทับอยู่ประเทศ อังกฤษ ทอดพระเนตรการแข่งขันตีกอล์ฟ เสด็จ ประพาสถนนในเมืองลอนดอน ทอดพระเนตร วัดเซนต์ปอลส์ ประทับรถอ้อมนิบัสทอดพระเนตร กรุงลอนดอนซึ่งตั้งอยู่ริมลำน้ำเทมส์ทั้ง ๒ ฟาก ตอน ล่างเป็นย่านธุรกิจ ด้านตะวันตกเป็นพระราชวังที่อยู่ ของผู้ดี ด้านตะวันออก (ใกล้ท่าเรือกำปั่น) เป็นที่อยู่ ของกรรมกร ซึ่งผู้คนอยู่กันเยียดอัด บ้านเรือนที่เก่าแก่ มักอยู่ตอนกลางเมือง พวกประกอบการอย่างเดียวกัน มักอยู่รวมต่อเนื่องกันไปในถนนสายเดียวกันหนึ่งถึง สองสาย ทรงได้เห็นประโยชน์ของรถยนต์มาตั้งแต่ใน ประเทศอิตาลีจนถึงประเทศฝรั่งเศสที่อาจไปไหน ๆ ได้ รวดเร็วและสะดวกสบายทุกแห่ง แต่เมื่อมาถึงกรุง ปารีสได้เห็นโทษของรถยนต์ที่มีมากนับหมื่นคันขับกัน สับสนจนคนเดินในท้องถนนไม่ได้เหมือนเดิม แต่ไม่รู้ ว่าจะแก้ไขอย่างไร ลอนดอนร้ายยิ่งกว่าปารีสด้วย

จำนวนรถยนต์มากแต่ถนนในลอนดอนแคบกว่าปารีสไปมาไม่สะดวก พระเจ้าจอร์จที่ ๖ สปรารถนารถยนต์ที่ในลอนดอนมากทักคนตายปีละมากๆ รถอomobil ในลอนดอนขับช้ากว่าที่ปารีสและขับดี ข้อสำคัญคือมีตำรวจในถนนลอนดอนยืนรายทางเป็นระยะ ใช้แขนสองข้างเป็นสัญญาณว่าให้ไปหรือให้หยุด พลเมืองฆ่าเกรงตำรวจไปทรงฟังปาฐกถาที่รอยัลยิวโอกราฟิคัลโซไซเอตี (สมาคมภูมิศาสตร์หลวง) ทูลเชิญให้ทรงเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ที่ทรงจัดตั้งกรมทำแผนที่ และการทำแผนที่ประเทศสยาม ซึ่งทางสมาคมได้ส่งหนังสือรายเดือนให้เปล่าแต่พระองค์แต่ยังไม่ทรงเคยไปเข้าประชุมกับสมาคมนี้ ทอดพระเนตรสำนักงานใหม่ของหนังสือพิมพ์ป็นซ์ที่ทรงรับหนังสือพิมพ์นี้มากกว่า ๓๐ ปี รูปที่ลงในหนังสือพิมพ์ป็นซ์นั้นรูปต้นฉบับจะคืนให้ผู้เขียน เจ้าของหนังสือพิมพ์ป็นซ์เอาไว้แต่กรรมสิทธิ์การจำลองที่ให้อนุญาตจึงจะจำลองได้ เรื่องสำหรับลงหนังสือพิมพ์ป็นซ์นั้น มีผู้ส่งมามาก

เสด็จเยี่ยมโรงพิมพ์หนังสือพิมพ์สเฟียร์ และอีลลัสเตชัน ลอนดอนนิวยอร์ก กรุงลอนดอน อังกฤษ

จนเกินต้องการต้องคัดออก เฉพาะรูป “คาร์ตูน” ซึ่งพิมพ์สัปดาห์ละ ๒ รูป ต้องประชุมเลือกกันว่าเขียนเปรียบเทียบกับและทันเหตุการณ์ หนังสือพิมพ์ป็นซ์จำหน่ายได้ในราวสัปดาห์ละ ๑๕๐,๐๐๐ ฉบับ เสด็จไปทอดพระเนตรพิพิธภัณฑ์ไซแอนส์มิวเซียมที่เข้าที่เคนซิงตัน แสดงตำนานเครื่องจักรและเครื่องมือต่าง ๆ ทอดพระเนตรวัดเวสมินสเตอร์แอบเบ่ รัฐสภา และการประชุมรัฐสภา การแข่งม้าที่สนามแอสคอต ซึ่งแข่งปีละ ๔ วัน ถือเป็นงานสโมสรสำคัญของอังกฤษงานหนึ่ง พระเจ้าแผ่นดิน และพวกผู้ดีทั้งปวงพากันไปเป็นส่วนมาก ผู้หญิงจะ แต่งตัวอวดกัน เสียค่าเช่าดูต่างกัน เสียค่าเช่าจอดรถยนต์ การแข่งม้าวันนั้นเป็นการแข่งชิงถ้วยพระราชทาน มีม้าแข่งของอังกฤษและฝรั่งเศส จึงเป็นการแข่งขันระหว่างชาติด้วย ม้าอังกฤษชนะ มีการเล่นพนันแข่งม้าด้วย ทอดพระเนตรแนชชั่นแนลแกลเลอรีที่ไว้รูปเขียนสมัยโบราณอันเป็นสมบัติสำหรับพระนคร รูปสมัยใกล้ปัจจุบันเอาไว้ที่สเตทแกลเลอรี มีช่างเขียนจำลองรูปซึ่งมักเป็นผู้สูงอายุและผู้หญิง ฝีมือดีมารับจ้างจำลองรูปโบราณ หรือจำลองไปขายเอง เพราะรูปภาพโบราณเป็นของดีพิเศษอันเป็นสมบัติของบ้านเมือง ไม่มีใครซื้อได้ ใครอยากได้ก็ให้จำลองเอาไป เสด็จไปทอดพระเนตรสวนหลวงที่ตำบลคิว

ทอดพระเนตรลูกเสืออังกฤษที่สวนกิลเวล เมืองแอสเชก

คิว การ์เดิน (Kew Garden)

สมาคมผู้ดูแลลูกเสือ K.S.O.

สถานทูตเมืองลอนดอน

วันที่ ๒๑ มิถุนายน ตรงวันประสูติทรงได้รับ
โทรเลขอวยพรมาจากที่ต่าง ๆ เสด็จไปเวสมินสเตอร์
แอบเบ ทรงบริจาคเงินช่วยปฏิสังขรณ์เป็นพระราช
กุศลวันประสูติ เสด็จไปทอดพระเนตรละครเรื่อง
สุดทาง (Jumey's End) ที่โรงละครนอกเมือง เป็น
เรื่องในเวลามหาสงคราม ที่พวกชาติอื่น ๆ แม้แต่
ชาวเยอรมัน ญี่ปุ่น ก็ชอบเอาไปแปลเล่นในประเทศ
ของตน พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ได้แปลเป็นภาษาไทย
แล้ว ละครเรื่องนี้เป็นที่ชื่นชอบทั้งชาติฝ่ายแพ้และชนะ
เนื้อเรื่องกล่าวถึงเด็กหนุ่มอังกฤษคนหนึ่งเมื่อเกิด

สงครามอยู่ในโรงเรียนได้ยินเขาเล่ากันเรื่องรบกัน
เข้าใจว่าจะสนุกดีก็อยากจะไปรบบ้าง จึงอาสาฝึกหัด
จนได้เป็นนายร้อยตรี ครั้นเมื่อถูกส่งไปประจำอยู่
แนวหน้าได้เห็นภัยอันตรายของมนุษย์เพราะรบกัน
ก็เกิดสยดสยอง แต่จะกลับก็ไม่ได้ต้องแข็งใจรบ
จนตัวตาย เหตุที่ชาติฝ่ายแพ้ชอบเพราะมีการจับทหาร
เยอรมันเป็นเชลยได้คนหนึ่ง เมื่ออังกฤษเอาตัวมาถาม
ถึงแผนการรบก็ไม่ยอมบอกแม้ว่าจะถูกฆ่าก็ไม่ยอม
ขายชาติ การแสดงมีทั้งขบขันและน่าสงสาร ไม่เล่นถึง
ตอนที่ฝ่ายใดแพ้ชนะ ผู้แต่งประสงค์แต่จะให้เห็น

โทษในการที่มนุษย์รบกวนกัน จึงขอบคุณทุกชาติ
 เสด็จไปตรวจลูกเสือ “กองสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน
 สยาม” ที่ตำบลทูตทิงเบค (Tooting Bec) ตั้งในรัชกาล
 ที่ ๖ ใช้ธงช้างเผือกเป็นธงกอง กรรมการทั้งหมดใช้เข็ม
 กัดรูปธงช้างเผือกเป็นเครื่องหมาย นอกนั้นเหมือน
 ลูกเสืออังกฤษ พวกลูกเสือขอให้มาความกราบบังคม
 ทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่าพวกเขา ขอถวาย
 ความเคารพด้วยน้ำใจกตัญญูและรักใคร่ เสด็จไป
 ทอดพระเนตรรัฐสภาในเฮาส์ออฟ คอมมอน วังแก้ว
 รอสอินสติตูด (ตรวจโรงมาลาเรีย) แล้วเสด็จไป
 ทรงกอล์ฟ เสด็จไปทอดพระเนตรบริติช มิวเซียม
 ปาเลเมนต์ ทอดพระเนตรที่จะเลือกเป็นสถานทูตใหม่
 แล้วเสด็จไปทอดพระเนตรโรงพิมพ์หนังสือโตมม์ เสด็จ
 ไปสมาคมอินเดีย เสด็จไปห้างเจเคอร์ ทอดพระเนตร
 การแสดงการบินที่เฮนดอน เสด็จไปทอดพระเนตรลูก
 เสือที่ซีเนลปากในป่าเอปิง เสด็จไปทอดพระเนตร
 วังแฮมตันคอต วังวินเซอร์ โรงเรียนอีตันทอดพระเนตร
 สวนพระเจ้าอยู่หัวทรงสร้าง เสด็จไปทอดพระเนตร
 โรงพิมพ์หนังสือพิมพ์ Illustration London News
 หนังสือพิมพ์เดลีเตเลกราฟ นักเรียนไทยถวายดอกไม้
 และเชิญเป็นกรรมการกิตติมศักดิ์สามัคคีสมาคม

สามารถวอเตอร์ลู ในเบลเยียม

ห้องแสดงเครื่องแก้วเมืองเสี่ยช เบลเยียม

วันพุธ ที่ ๒ กรกฎาคม ประทับรถไฟข้ามโดเวอ ไปคาเลสส์เข้าแคนเบลเฮียม ประทับโรงแรมฮัสตอเรีย ไฮเติล เสด็จไปเมืองอันตเวิฟผ่านป้อมที่สู้รบกับ เยอรมัน ทอดพระเนตรนิทรรศการที่เมืองอันตเวิฟ ที่จัดเรือกำปั่น ทอดพระเนตรพิพิธภัณฑ์เมืองบรัสเซล ซึ่งจัดแสดงโบราณวัตถุของอียิปต์ และมีห้องสมุด วิชาอียิปต์ ทอดพระเนตรวังศิลปะแสดงศิลปวิทยา ทอดพระเนตรโรงงานทำแก้วเมืองเลียช การแสดง เครื่องแก้ว ทอดพระเนตรเมืองเลียช ทอดพระเนตร

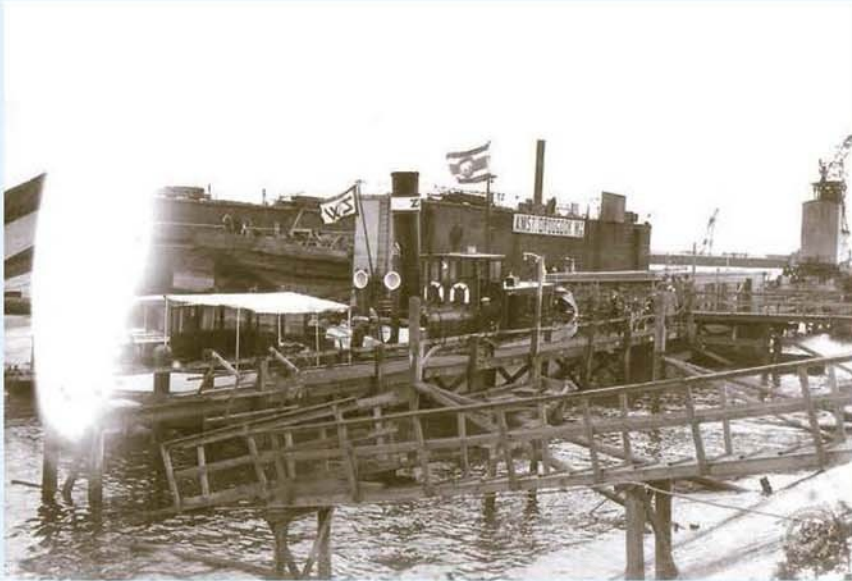
สนามรบที่วอเตอู ทอดพระเนตรเมืองแอมสเตอร์ดัม โรงงานเจียรไนเพชร พิพิธภัณฑ์เมือง คลอง และ อ่าวท่าเรือกำปั่น ประตุน้ำท่าเมืองแอมสเตอร์ดัม กรุงเฮก ซึ่งเป็นประตูน้ำกว้างที่สุดในโลก ทอดพระเนตร วังสันติ ทรงรับเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์สมาคมเคิน ทอดพระเนตรเอทโนโลจิคัลมิวเซียม เสด็จไป มหาวิทยาลัยเลเคน ทอดพระเนตรการทำนบปิด ขอยเดอซีที่มีน้ำทะเลสูงกว่าพื้นที่ข้างใน ทอดพระเนตร สถานที่แสดงเมืองขึ้น ประทับรถไฟถึงเมืองฮัมเบ็ค

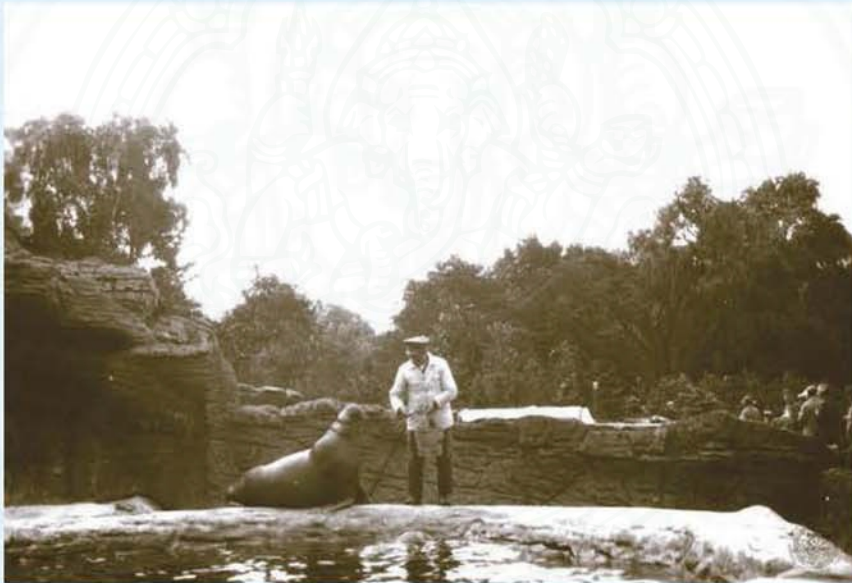
ทอดพระเนตรเครื่องเจียรไนเพชร

ทอดพระเนตรพิพิธภัณฑ์รูปภาพ เมืองแอมสเตอร์ดัม

ทอดพระเนตรการปิดทะเลในฮอลแลนด์

สวนสัตว์ในเมืองฮัมเบ็ค เยอรมัน

ข้ามช่องทะเลบอลติกไปกรุงโคเปนเฮเกน เดนมาร์ก
 เข้าเฝ้าฯ พระเจ้าแผ่นดินกับพระมเหสีที่วังอะมะเลียนเบ็ค
 และพระราชทานตราช้างเผือก ประทับเรือไปถึง
 อัลลินอมี ทอดพระเนตรวังโครนเบ็ค พิพิธภัณฑ
 วัตถุเป็นสตอป พิพิธภัณฑวัตถุโรเซนเบ็ค การทำเครื่องถ้วย
 มิวเซียมทอวัลเลน วัดและพิพิธภัณฑวัตถุลิบโดเต็ค
 วัตถุคริสเตียนเบ็ค วัตถุ “เอเกลุน” วัตถุฮิสต์เอเชียติค
 วัตถุศิลปะสำหรับพระนคร เสด็จบ้านพระยาชุลยทิศ

ที่ตำบลโลกเกดเดล ประพาสสวนและนา วังเฟรดริกสเบ็ค
 วัตถุโรสกีลด์ที่ฝังพระศพพระเจ้าแผ่นดิน (วางพวงมาลา)
 ทอดพระเนตรโรงงานทำเครื่องยนต์ของบริษัทเมฮิส
 เตอแอนด์เวิน ประทับรถยนต์ข้ามไปประเทศสวีเดน
 เสด็จวังโสพีโร ทอดพระเนตรภูมิประเทศแล้วเสด็จ
 กลับเดนมาร์ก ประทับรถไฟไปเยอรมนีถึงสถานี
 วัตถุตอก กรุงเบอร์ลิน ประพาสห้างเยอรมัน วัตถุไซส์
 วัตถุทำกล้อง ทอดพระเนตรเอทโนโลจิคัลมิวเซียม

ฉายพระรูปในเรือแอลเบิตบอลลิน เฮอรัิน

สถานีรถไฟโคเปนเฮเกน

บ้านพระยาพลยุทธโยธิน เดนมาร์ก

ประทับเรือไฟพระที่นั่งไปโคเปนเฮเกน เดนมาร์ก

การรับเสด็จที่โทรนเบิร์ก เดนมาร์ก

เสด็จประพาสในสวีตเซอร์แลนด์

ห้างดาลีฟุงเกนที่ทำเครื่องวิทย์ ห้างเวียดโฮมขายของทุกอย่าง ไกเซอร์เฟรเดอริกมิวเซียม ที่แสดงรูปสมัยใหม่โนซูรี ตึกโรซสตัด (पालิเมนต์) วังชาลอตเตนเบิร์ก และที่ฝังพระศพ ประพาสทะเลสาบวันส์ วังที่เกาะนากยง ทอดพระเนตรละครที่โรงละครวินเตอร์การ์เดน มิวเซียมแสดงของอียิปต์ มิวเซียมอาคิเด็ก (มีแห่งเดียวในโลก) ซึ่งจะเปิดในเดือนตุลาคม ทอดพระเนตรวังปอดสตัดัม วังซังซูซี หอเบลเวอแต คลังรูป โรงงานเครื่องไฟฟ้า มิวเซียมในพระราชวัง โรงงานผลิตภาพยนตร์ อูฟา ที่ไว้รูปสำหรับพระนครวังเคราน์ปรินส์ หอสมุดสำหรับพระนคร พิพิธภัณฑร์ูปสำหรับพระนคร สตาเดียม สร้างแต่ คริสต์ศักราช ๑๙๑๓ ประทับรถไฟถึงเมืองแอมเบิร์ก ซึ่งอยู่ริมน้ำเอลปห่างทะเล ทอดพระเนตรสวนเลี้ยงสัตว์ของฮาเกนแบก ศาลารัฐบาล บ้านบิสมาร์กที่เฟรดเดอริชชูร์ ทำเรือเมือง

แอมเบิร์กซึ่งขุดฝังลำน้ำเอลปทำท่าจอดเรือกำปั่น มีโรงพักสินค้า ทำเรือให้เช่าโดยแบ่งเป็นเขตฟรีปอด และมีไซ์ฟรีปอด ทอดพระเนตรอ่าว เรือโดยสาร แอลเบิตบอลลินของบริษัทแอมเบิร์กอเมริกา เป็นเรือเก่าแต่ใหม่มี ๓ ชั้น ทอดพระเนตรอุโมงค์ลัดลำน้ำเอลป ประทับรถไฟออกจากเมืองแอมเบิร์กไปประเทศฮอลแลนด์ ทอดพระเนตรที่ไว้รูปเมืองเฮก วังในป่าซึ่งสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเคยเสด็จประทับเสด็จวัง Soestdijk พระราชินีพระราชทานตราราชสีห์นิเฮอแลนด์ ชั้นที่ ๑ ประทับรถไฟถึงกรุงปารีส เสด็จไปทอดพระเนตรรูปที่วังลูฟร์และวังลุกเซสเบิร์ก ทอดพระเนตรการแต่งไฟฟ้าที่หอไอเฟล ประทับรถไฟไปสวีตเซอร์แลนด์ เสด็จไปทอดพระเนตรซาโตซิลลองที่มองเตรอ โรงงานทำเนยที่เมืองกรุยแยร์ ประพาสเมืองมองเตรอ เมืองโลซาน ประทับเรือไฟจักรซ้าง

บนภูเขาแขงปลอง

จากเมืองมอญเตอถึงเมืองเจนิวา ทอดพระเนตรแพลตที่พิทผู้แทนรัฐบาลสยาม ที่ทำการสันนิบาตชาติ ทรงฉายพระรูปและภาพยนตร์ไว้เป็นจดหมายเหตุ ประทับรถไฟจากเมืองมอญเตอถึงเมืองบริกค์ ทอดพระเนตรวิหาร ที่พิทบนเขาแขงปลองที่มีบาทหลวงอยู่ประจำ ประทับรถไฟจากเมืองบริกค์ผ่านเมืองวิสป์ ถ้ำน้ำวิสป์ถึงเมืองเซอมัดต์ ถึงตำบลคองเนอกรัต

วันศุกร์ที่ ๑๕ สิงหาคม เสด็จออกจากเมืองบริกค์ลอดอุโมงค์แขงปลองเข้าอิตาลีถึงเมืองตริน ทอดพระเนตรแผนที่เมืองปราสาทที่ถ่ายอย่างวังโบราณ มิวเซียมของอียิปต์ ห้องไว้รูปภาพ เสด็จไปโรงเรียนหลวงสอนศิลปะที่ทรงได้รับเลือกเป็นสมาชิก กิตติมศักดิ์พร้อมสมเด็จกรมพระนริศฯ ตึกนคราทร (วังเก่า) ทอดพระเนตรเมืองตรินซึ่งเป็นราชธานีเดิมของราชวงศ์ชาวออยล์ มีวังเก่าที่ใช้เป็นมิวเซียมและที่

ประชุมหลายวัง เสด็จไปทอดพระเนตรโรงเรียนสอนกสิกรรมใกล้เชิงเขาอัลป มีบาทหลวงสอนกสิกรรมและหัตถกรรมแก่เด็กอนาถา ประทับรถไฟจากตรินไปทอดพระเนตรโบสถ์คะซีดรัล ประทับรถไฟไปเมืองเวนิสทอดพระเนตรวัดเซนต์มาร์ก วังดุ๊ก ประทับเรือยนต์ประพาสคลองในเมือง ประทับเรือคอนโดเลอไปฟังซาราเน (เล่นเพลง) ที่ไฮเต็ลเอกเซลซิเออร์มีเครื่องเล่นทุกอย่าง โรงละคร คาบาเรต์ เดินรำ เล่นไฟ ส่วนที่ริมทะเลกันแผงบังตลอดมีเฉพาะทางเข้า ต้องเสียเงินค่าเข้า ทำโรงหลังเล็ก ๆ ต่อกันตลอดหาด ๒ แถว สำหรับให้เช่าผัดผ้าและพัก มีสะพานยาวสำหรับออกไปโจนน้า มีเรือเล็กให้เช่า เตียงสำหรับนอนตากแดด มีพวกรับจ้างถ่ายรูปให้และขอถ่ายรูปส่งไปลงหนังสือพิมพ์ ทอดพระเนตรนิทรรศการรูปภาพ และเครื่องฝีมือช่างทอง ซึ่ง ๒ ปี จัด ๑ ครั้ง

ทอดพระเนตรโรงงานทำเครื่องแก้ว ทำกระเบื้องทอง
 ประดับพระศรีรัตนเจดีย์ และพระบรมรูปโมเสกที่
 मुखเด็จพระที่นั่งจักรี ทอดพระเนตรวัดเซนต์มาจอร์รี
 กับวัดเซนต์ยอนเซนตปอลส์ ประทับรถไฟไปเมือง
 เปสโตเรีย ทอดพระเนตรธรรมาสน์ศิลาโบราณ
 วัดเซนต์ปรานซิสกำลังซ่อมหรือกะเทาะปูนผนังเพื่อเอา
 รูปภาพเขียนเฟรสโคออกมาอย่างเดิม เสด็จประพาส
 เมืองฟลอเรนส์ วัชรคาคาตี วัจนเมตตีจี้ แกลเลอรี่ฟิซี
 ทอดพระเนตรเมืองโบราณที่ขุดพบใหม่ ศิลาจารึก
 บอกเรื่องสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จเมื่อ ร.ศ. ๑๑๖
 ทอดพระเนตรวังปิตติ วัดเซนต์เดรอเฮนโซ วัดคะธิตร์ล
 มิวเซียม โรมันวิลลา (บ้านสวน) ของมิกเคอแอกตัน
 รोजเจียที่ตั้งรูปสำคัญ ร้านขายเครื่องศิลา ขายหนังสือ
 มิวเซียม อาคิโโอลจี โรงงานโปรเฟสเซอร์ฟิณฑะสลิตี
 ที่กรุงโรม ทอดพระเนตรวัง วัดเซนต์ปีเตอร์ รูปโมเซ
 ผีมือไมเคิลแอนเจโลที่วัดสายโซ่เซนต์ปีเตอร์ โคลเซียม
 สโมสรรอบน้ำ วัดเซนต์เซบาสเตียน ตลาดฟิรมที่พบ
 ใหม่และกำลังขุด วัดเซนต์มาเรียมาจอร์รี รูปพระเยซู
 ผีมือไมเคิลแอนเจโล แนนซันแนลมิวเซียม วัจนโปกซ์เซ

ทรงวางพวงมาลาพระศพที่แพนเทียน ทะเลสาบเนมี
 ที่ขุดพบเรือโบราณพันแปดร้อยปี เสด็จไปเฝ้าโป๊ป
 ทอดพระเนตรวังพระเจ้าฮาเดรียนวิลบาเดอเอสต์
 เมืองทีเวลี ทอดพระเนตรหอพระสมุดวังวาติกัน
 ซึ่งมีหนังสือเก่าที่เกี่ยวข้องกับเมืองไทยครั้งสมัย
 พระนารายณ์ สำเนาหนังสือวิชเยนทร์ถวายโป๊ป
 รายงานบาทหลวง พระราชสาส์น พระบรมรูปพระบาท
 สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพานล้างหน้าเครื่องถม
 สมัยรัชกาลที่ ๔ พานแว่นฟ้าถมเครื่องบรรณาการ
 ครั้งรัชกาลที่ ๕ ทอดพระเนตรห้องสมุดซึ่งเขาอยากได้
 หนังสือไทย ทอดพระเนตรโรงงานทำเครื่องโมเสกของ
 วัดเซนต์ปีเตอร์ บ้อมเซนต์แอนเจโล และพิพิธ
 ภัณฑสถานคะปิตอล มิวเซียมวาติกัน วัดเซนต์ปีเตอร์
 ซึ่งมีศิลาจารึกพระนามรัชกาลที่ ๕ และพระราชโอรส
 ๓ พระองค์ พระอนุชา ๓ พระองค์ เขาได้จารึกชื่อ
 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
 หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล และพระนัดดา
 ที่ไปด้วยเพิ่มไว้ที่ผนังลูกกรงในโบสถ์ เสด็จไป
 ทอดพระเนตรวังเจ้าคอเรียมีรูปและของโบราณ

การรับเสด็จของราชบัณฑิตยสภาที่กรุงโรม

เรือที่ซุกได้ในทะเลสาบเนมิ

ซึ่งเป็นของสะสมของตระกูล ทอดพระเนตรวัดไ้ว้บันได พระเชษฐ วัดเขนตยอนแลตตะรัน วังคตอเรีย แต่ไม่ได้ทอดพระเนตรรูปเขียนโกษาปานเข้าเฝ้าไปปี เพราะเป็นวันปิด เสด็จไปทอดพระเนตรวัดเขนตยอน เมืองออสเตรียโบราณซึ่งซุกมา ๑๕ ปี ทอดพระเนตรที่เล่นน้ำชายทะเลที่มูสโสลีนี่ให้สร้างขึ้นใหม่ เสด็จไปทรงคั้นหารูปโกษาปานที่วังเบแบร์รีนีอี่แต่ไม่พบ ซึ่งผู้รักษาบอกว่ารูปนั้นมิจริงเป็นรูปเดี่ยวโกษาปานใส่ลอมพอก เสด็จไปทอดพระเนตรมิวเซียมวังแลตตะรัน วัดใหญ่เซนต์มารี โรมันโพรัม วังทองของเนโรที่ยังซุกไม่เสร็จ ที่ไว้รูปสำหรับพระนคร สยามคตมตั้งเต้ทูลเชิญเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ ประทับรถไฟไปเมืองเนเปอล

ทอดพระเนตรที่เลียงปลาและเมือง พิพิธภัณฑสถานซึ่งกำลังซ่อมเพราะแผ่นดินไหวเมื่อเดือนมิถุนายน เสด็จไปทอดพระเนตรภูเขาไฟวิสุเวียสน้อย เสด็จไปทรงฟังเพลงสวดที่วัดแบล็คคเวอรจันที่ปอมเปอี ทอดพระเนตรเมืองจม สถานที่แสดงและขายเครื่องคอร์ส

วันอาทิตย์ที่ ๗ กันยายน ประทับรถไฟถึงเมืองเมสซีนา ข้ามช่องเมสซีนา ประทับรถยนต์ประพาสเมืองที่สร้างใหม่ ทอดพระเนตรวัดแล้วประทับเรือบอริงเกียถึงปากคลองสุเอสเมื่อวันพุธ ที่ ๑๐ กันยายน เสด็จขึ้นบก ทรงซื้อของเล็กน้อย

ทอดพระเนตรภูเขาไฟวิสุเวียสน้อย เมืองเนเปอล

เสด็จทอดพระเนตรเมืองปอมเปอี

วันอาทิตย์ที่ ๑๔ กันยายน เสด็จถึงเกาะปิริม ออกปากอ่าวเอเดน มหาสมุทรอินเดีย วันเสาร์ ที่ ๒๐ กันยายน เสด็จถึงเมืองคอลัมโบ เสด็จขึ้นบกไป ทอดพระเนตรโรงเรียนวิทโยทัย พิพิธภัณฑสถาน พระพุทธรูปอะมะราวตีมารวิชัยชุตพบที่เมืองอนูราธ กับรูปเขียนจำลองจากสีหะคีรีซึ่งรัฐบาลกำลังส่งเสริม เรื่องโบราณคดี เสด็จไปวัดกัลยาณีซึ่งเก่าแก่ที่สุดใน คอลัมโบ แต่โปรตุเกสได้รื้อสร้างใหม่ ทรงแวะซื้อของ ตามร้านเล็กน้อย แล้วประทับเรือผ่านมหาสมุทร อินเดีย เกาะสุมาตราเข้าเบเบลคอน ถึงเกาะหมากเมื่อ วันพุธ ที่ ๒๔ กันยายน ประทับพักที่ประจวบคีรีขันธ์ เมื่อวันเสาร์ ที่ ๒๗ กันยายน ถึงสถานีหัวลำโพง วันพุธ ที่ ๑ ตุลาคม

การเสด็จประพาสประเทศยุโรปครั้งที่ ๒ ของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ นี้แสดงให้เห็นถึงพระเกียรติคุณ พระอัจฉริยภาพ และพระปรีชาสามารถของพระองค์ในเวทีโลกได้เป็นอย่างดี ซึ่งเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับบ้านเมืองและผู้คนในยุโรปในสมัยนั้นที่น่าสนใจยังมีอยู่อีกมาก ซึ่งท่านผู้อ่านสามารถจะติดตามอ่านรายละเอียดของเรื่องราวต่าง ๆ ในฉบับเต็มได้จาก “เสด็จยุโรป ครั้งที่ ๒” พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

บรรณานุกรม

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. **เสด็จยุโรปครั้งที่ ๒**. พระนคร: โรงพิมพ์อุดม, ๒๔๙๐. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พันโท หม่อมเจ้าจตุตศ ดิศกุล วันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ วัดมกุฏกษัตริยาราม)

ศิลปิน - ศิลปากร*

■ วิรัชยา เชี่ยวสุทรระกูล**

จากนักบันทึกเหตุการณ์สู่ผู้บริหารองค์กร
“นัยนา แยมสาขา”

* หมายถึงผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญในงานสาขาต่าง ๆ ทุกด้านอันเป็นภารกิจของกรมศิลปากร

** นักจดหมายเหตุชำนาญการ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

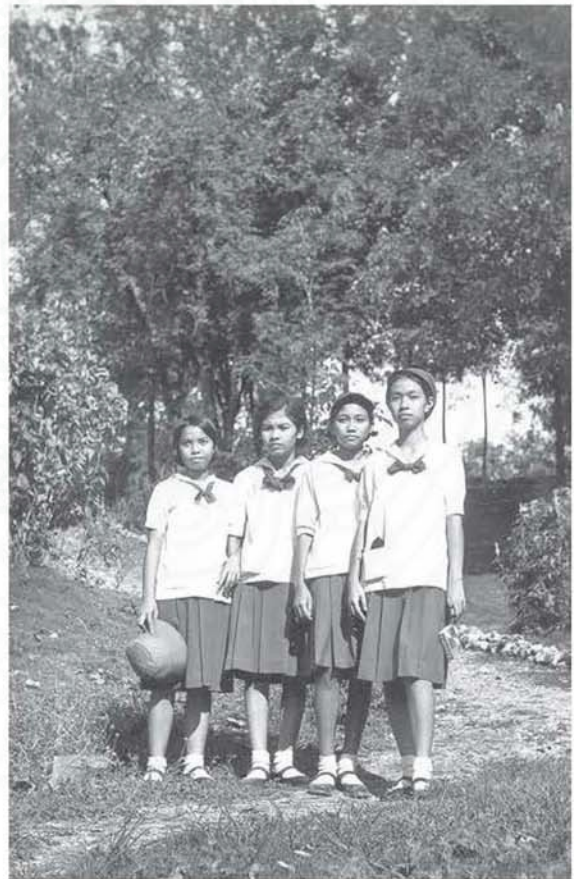
“ทำให้ดีที่สุด เต็มฝีมือ สติ กำลัง และชื่นชม กับผลงาน” ข้อความข้างต้นเป็นปณิธานของนางสาว นัยนา แยมสาขา ผู้อำนวยการสำนักหอจดหมายเหตุ แห่งชาติ ที่ยึดถือปฏิบัติมาตั้งแต่แรกเข้ารับราชการ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจ อุตสาหะ พากเพียร ความละเอียดรอบคอบในการดำเนินงาน นำไปสู่ ผลสัมฤทธิ์ที่ปรากฏต่อสายตาผู้บังคับบัญชา ผู้ร่วมงาน และผู้ใต้บังคับบัญชา อันเป็นที่ยอมรับในหลักการ ทำงานและผลงานหลายชิ้นที่สร้างประโยชน์ในการ ต่อ ยอดประวัติศาสตร์ของประเทศไทย อาทิ หนังสือ จดหมายเหตุที่เกี่ยวข้องในพระราชพิธีสำคัญ คู่มือ ปฏิบัติงานจดหมายเหตุ บทความหลากหลายใน นิตยสารศิลปากร

ย้อนสู่วัยเยาว์และการศึกษา

คุณแม่ชุ่ม แยมสาขา สกฤตเดิมนดวงเกิด ชาวกรุงเทพฯ ทำงานโรงงานทอผ้า องค์กรทอผ้า กระทรวงกลาโหม จนเกษียณอายุ เป็นต้นแบบ ของความขยัน อดทน และสุดยอดของการเก็บออม **คุณพ่อสุวรรณ แยมสาขา** เป็นชาวกรุงเก่า อำเภอ บางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา รับราชการ ทหารเรือ ก่อนเข้ารับราชการในหมวดรถยนต์หลวง สอนจิตรลดา จนเกษียณอายุ คุณพ่อเป็นคนขยัน มีธยัสถ์ และรักครอบครัว ท่านทั้งสองสมรสกันมี บุตรธิดา จำนวน ๗ คน นางสาวนัยนา แยมสาขา เป็นธิดาคนที่ ๔ เกิดเมื่อวันจันทร์ที่ ๒๘ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๙ ที่โรงพยาบาลหญิง^๑ กรุงเทพฯ

ครอบครัวแยมสาขา

เมื่อครั้งศึกษาระดับมัธยมตอนต้น

^๑ คือ โรงพยาบาลราชวิถีในปัจจุบัน

ท่านเข้าศึกษาระดับเตรียมอนุบาลในพระบรมมหาราชวังเมื่อครั้งยังใช้กระดานชนวน เข้าศึกษาชั้นประถมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนรัตนศึกษา ศึกษาต่อชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ ที่โรงเรียนวิถนศิลป์ เรียนอยู่เกือบครบเทอมก็ย้ายไปเรียนต่อที่โรงเรียนราชวินิต^๒ ซึ่งขณะนั้นต้องไปอาศัยสถานที่เรียนกับโรงเรียนพญาไท เป็นเวลา ๑ ปี เนื่องจากอาคารเรียนของโรงเรียนราชวินิตยังก่อสร้างไม่เสร็จ แล้วย้ายมาศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ที่โรงเรียนราชวินิตเทเวศร์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเปิดโรงเรียนในปีนั้นด้วย เมื่อเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๗ ได้สอบเข้าโรงเรียนสามเสนวิทยาลัย ซึ่งขณะนั้นจัดการศึกษาตามโครงการโรงเรียนมัธยมแบบประสมในช่วงมัธยมศึกษาปีที่ ๑ - ๓ จนขึ้นชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ - ๕ ได้กลับมาเรียนในหลักสูตรทั่วไป เลือกเรียนสายวิทยาศาสตร์ เข้าศึกษาต่อจนจบการศึกษาระดับปริญญาตรี จากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จบการศึกษา

เมื่อครั้งศึกษาที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เมื่อครั้งเป็นครูฝึกสอนโรงเรียนสาธิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แผนกมัธยม

ครุศาสตรบัณฑิต เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๑ และเมื่อเข้ารับราชการที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติได้ระยะหนึ่ง ท่านได้ลงทะเบียนเรียนในสาขานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยเปิด ทำงานไปเรียนไปโดยให้เหตุผลในการเข้าศึกษาว่า “เพื่อเคาะสนิมของสมองและเพิ่มความรู้อันสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน” จบการศึกษานิเทศศาสตร์บัณฑิต เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๕ จากนั้นท่านได้เข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโท คณะวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ด้วยเหตุผลเดิม จบการศึกษาวารสารศาสตรมหาบัณฑิต เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๙ ท่านชื่นชอบวิชาภาษาไทยเป็นพิเศษ มีความภาคภูมิใจในความเป็นเจ้าของภาษาชอบอ่านวรรณกรรมทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ท่านเปรี้ยบบริชาภาษาไทย เป็นอาวุธทางปัญญาของโลกวิชาการที่มีดาราหลักเป็นภาษาไทย ซึ่งได้ใช้เป็นต้นทุนในการเรียนรู้อะไรก็รีบเรียนข้อมูล บทความ และผลงานต่าง ๆ โดยเฉพาะงานบันเทิงเหตุการณ์ที่ท่านรัก นอกจากนี้ท่านยังชื่นชอบวิชาคณิตศาสตร์ ท่านมองว่าเป็นวิชาที่ทำลายให้อาชนะ ต้องใช้ความคิดไตร่ตรอง รอบคอบ และมีเหตุผล ท่านเล่าว่า “เมื่อครั้งที่เรียนอยู่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นเรื่องที่ท้าทายจริง ๆ เพราะต้องเรียนกับนิสิต คณะวิศวกรรมศาสตร์และคณะวิทยาศาสตร์ ซึ่งเขาบอกว่า เด็กคณะครุศาสตร์

จบการศึกษาระดับปริญญาโท คณะวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ค่อยมีคนเชื่อ เพราะต่างคิดว่าท่านจบศิลปากร ไม่ว่าจะท่านสาโรจน์ จารักษ์ หรือใคร ๆ ท่านเล่าซ้ำ ๆ ว่า “ครั้งหนึ่งพี่กองแก้ว วีระประจักษ์ เล่าเรื่องลึกลับต่าง ๆ เกี่ยวกับพระที่นั่งในวังท่าพระ แล้วถามว่าจำได้ไหม ก็บอกกับท่านว่าจำไม่ได้เพราะไม่ได้เรียนที่ศิลปากรค่ะท่านก็อึ้งและซ้ำ ๆ กันไป”

ท่านดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายไม่ได้วางแผนอนาคตไกลเหมือนใครหลาย ๆ คน ท่านเล่าว่ายังจำคำที่ครูฝึกสอนสมัยมัธยมศึกษาเล่ากับท่านว่า “ให้เรามองโลกในแง่ดีและยึดกับมัน” และได้ยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเรื่อยมา “แต่ก็ทำได้บ้าง ไม่ได้บ้างตามสภาวะการณ์”

ชีวิตการทำงานและความสำเร็จ

เมื่อจบการศึกษาระดับปริญญาตรีท่านได้เข้าทำงานเป็นครูสอนภาษาไทยชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนสมถวิล ราชดำริ ซึ่งเป็นโรงเรียนเอกชน และเป็นตัวเตอรืให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ที่โรงเรียนนี้ ท่านประทับใจนักเรียนครั้งนั้นที่มีความสนใจเรียนวิชาภาษาไทย โดยไม่ยอมขาดเรียนแม้จะเจ็บป่วย โดยให้เหตุผลว่า “ไม่อยากขาดเรียนวิชาของครูแมว” ท่านสอนหนังสืออยู่ ๑ ปีเต็ม จึงสอบเข้ารับราชการ ด้วยเหตุผลที่ว่า “คุณพ่อคุณแม่อยากให้รับราชการ” ครั้งแรกท่านสอบเข้ารับราชการเป็นครูสามัญ ซึ่งจำได้ว่าเหลือโรงเรียนให้เลือกแค่ ๒ แห่งคือ “ชัยนาทพิทยาคม” และ “ตลิ่งชันพิทยาคม” แต่คุณพ่อคุณแม่ไม่อยากให้ไปทำงานต่างจังหวัด ท่านไปสอบใหม่ในตำแหน่งนักวิชาการสอบวิชาภาษาไทยของสำนักงาน ก.พ. และสอบได้ลำดับที่ ๒ ท่านเล่าถึงเหตุการณ์ครั้งนั้นด้วยอารมณ์ขันว่า “ทางหน่วยงานเรียกบรรจุแค่ ๑ คน จึงได้ไปที่ศาลหลักเมือง และอธิษฐานว่าถ้าตัวเองมีประโยชน์กับที่ใดก็ขอให้ได้บรรจุ ณ ที่นั้น ไม่นานนักสำนักงาน ก.พ. ได้เรียกสอบสัมภาษณ์ เพื่อบรรจุเข้ารับราชการที่กองจดหมายเหตุ

การทำงานบันทึกเหตุการณ์

การสังเกตการณ์ และบันทึกเหตุการณ์พระราชพิธี

เมื่อครั้งไปช่วยราชการที่หอภาพยนตร์แห่งชาติ

แห่งชาติ กรมศิลปากร จำได้ว่า นางชูศรี สวัสดิสงคราม ผู้อำนวยการกองจดหมายเหตุแห่งชาติในขณะนั้น เป็นประธานการสอบสัมภาษณ์ ท่านถามว่ารู้จักจดหมายเหตุแห่งชาติไหม? ได้ตอบท่านว่ารู้จัก แต่จดหมายเหตุหม่อมราโชทัยที่ได้เรียนตอนสมัยอยู่ชั้นมัธยมศึกษา ท่านก็บอกว่าดีแล้วจะได้ไปช่วยงานชั้น ๔ ในช่วงนั้นอยู่ในราวพุทธศักราช ๒๕๒๓ สมัยรัฐบาลพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี มีการจำกัดอัตรากำลังของข้าราชการ ตอนแรกได้รับหนังสือให้ไปรายงานตัวเข้ารับราชการในเดือนมีนาคม ซึ่งพอดีกับห้วงเวลาของมาตรการจำกัดข้าราชการจึงได้รับจดหมายขอให้ชะลอการไปรายงานตัว จนถึงเดือนพฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๓ จึงได้รับจดหมายเรียกให้ไปรายงานตัวเข้ารับราชการบรรจุเป็นข้าราชการสังกัดกองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร ปฏิบัติงานที่ฝ่ายบันทึกเหตุการณ์ ชั้น ๔ ซึ่งขณะนั้นฝ่ายนี้ทำหน้าที่เป็นกองบรรณาธิการนิตยสารศิลปากรอยู่ด้วย”

ท่านเริ่มเข้ารับราชการในช่วงที่กรมศิลปากรมีโครงการเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติในจังหวัดต่าง ๆ ประกอบกับมีการเตรียมงานฉลอง ๒๐๐ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ จึงได้รับมอบหมายให้ไปบันทึกเหตุการณ์พิธีเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจังหวัดต่าง ๆ และพระราชพิธี รัฐพิธีและพิธีต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับงานเฉลิมฉลอง ๒๐๐ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ ทำให้รู้จักเพื่อนข้าราชการหลายระดับและหลายหน่วยงานทั้งที่สังกัดกรมศิลปากรและหน่วยงานอื่น มีโอกาสร่วมงานกันเสมือนพี่น้อง ท่านเล่าว่าถ้าจำไม่ผิดบทความชิ้นแรก ที่ได้เรียบเรียงและนำลงในนิตยสารศิลปากรคือ บทความเรื่องความเจริญเติบโตของกรุงรัตนโกสินทร์ และเรื่องกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นการเขียนร่วมกันกับเพื่อนนักจดหมายเหตุหลายคน เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๕ และตามด้วยพิธีเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติไชยา

กองจดหมายเหตุแห่งชาติจะได้รับเกียรติและความเชื่อถือจากหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การบันทึกเหตุการณ์สำคัญเป็นอย่างยิ่งในด้านความรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เข้าไปบันทึกไว้เป็นประวัติศาสตร์ที่ใคร ๆ ก็ให้ความเชื่อมั่น นำไปอ้างอิงในการปฏิบัติ เมื่อมีเหตุการณ์ที่เหมือนหรือใกล้เคียงกัน ดังนั้นนักจดหมายเหตุจึงต้องเตรียมองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องอย่างถี่ถ้วนและแม่นยำ ซึ่งท่านมักจะพูดติดตลกเสมอว่า “ท่านจะเป็นผู้เชี่ยวชาญมากในเรื่องที่บันทึก แต่จะเชี่ยวชาญอยู่ในระยะสั้น คือในช่วงที่ไปบันทึกเหตุการณ์เท่านั้น” ระหว่างการบันทึกเหตุการณ์เป็นช่วงเวลาที่ได้รับโอกาสในการเรียนรู้ถึงเหตุการณ์นั้น ๆ อย่างใกล้ชิดมากที่สุดอย่างที่หลายคนอาจมีโอกาสนั้น ก็ไม่สามารถไขควักมาได้ ท่านจึงมีความรู้สึกว่าคุณรู้ที่เรียนมาได้สร้างประโยชน์และตรงกับสายงานที่รับผิดชอบมาก อำนวยความสะดวกต่อการบันทึกเหตุการณ์ การจัดทำคำอธิบายภาพประวัติศาสตร์ การจัดทำปฏิทินข่าวเหตุการณ์สำคัญประจำปี การจัดทำประมวลข่าวเหตุการณ์สำคัญ การจัดทำและเขียนบทความลงตีพิมพ์ในนิตยสารศิลปากร งานเหล่านี้ ต้องอาศัยทักษะในการเรียบเรียงข้อมูล การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีในการติดต่อสื่อสาร การเข้าร่วมบันทึกเหตุการณ์ การค้นคว้าข้อมูล หรือแม้แต่การประสานงานเพื่อติดตามบทความที่จะต้องนำลงตีพิมพ์เผยแพร่ในนิตยสารศิลปากรให้ทันเวลา

การจัดทำคำอธิบายภาพประวัติศาสตร์ได้สอนให้ท่านใช้ความคิดหาเหตุผลในการค้นคว้าข้อมูลอย่างละเอียดถี่ถ้วน และสังเกตข้อมูลในภาพอย่างรอบคอบ ช่วยฝึกความพยายาม ทำหายต่อการได้มาของข้อมูล ในเอกสารต่าง ๆ ช่วยให้มียอมแพ้อะไรง่าย ๆ การทำคำอธิบายภาพบางภาพต้องอ่านหนังสือมากมายในแต่ละวัน หรือเป็นอาทิยศกว่าจะได้คำอธิบายภาพที่มั่นใจว่าถูกต้องจริง ๆ สัก ๑ ภาพ บางครั้งหาข้อมูล

เข้าร่วมการฝึกอบรม "Conservation of Archives and Library Materials"
ณ ประเทศสิงคโปร์ พุทธศักราช ๒๕๓๔

เข้าร่วมการฝึกอบรม "Japanese paper" ณ ประเทศญี่ปุ่น

เข้าร่วมการฝึกอบรม “Reducing Risks” ณ สาธารณรัฐประชาชนจีน

ไม่ได้ก็ต้องคิดวนเวียนจนหมดหนทางจริง ๆ แล้วในขณะนั้นจึงจะตัดสินใจใช้คำกลางเพื่ออธิบายภาพมิเช่นนั้นจะไม่มีผลงานส่งตามเป้าหมายที่ถูกกำหนดไว้ แต่ก็ไม่เคยลืมที่จะกลับไปเติมข้อมูลหากพบข้อมูลใหม่เพิ่มเติม

งานบันทึกเหตุการณ์เป็นงานแนวเดียวกับการทำบทความหรือข่าวหนังสือพิมพ์ แต่เป็นงานที่ละเอียดอ่อนกว่า และใช้เวลามากกว่า (สื่อเย็น) ต้องบันทึกอย่างรอบคอบ ถูกต้อง เพราะจะต้องเปลี่ยนเป็นเอกสารอ้างอิงที่สำคัญ เชื่อถือได้ในโอกาสต่อไป ตรงกันข้ามกับข่าวหนังสือพิมพ์ (สื่อร้อน) ที่ต้องอาศัยไหวพริบและความรวดเร็วของการนำเสนอข่าวเป็นหลัก เพื่อชิงความได้เปรียบและพื้นที่ของธุรกิจ

พุทธศักราช ๒๕๔๖ ท่านได้ย้ายมาดำรงตำแหน่งหัวหน้ากลุ่มอนุรักษ์เอกสาร ซึ่งเป็นหนึ่งในกระบวนการงานจดหมายเหตุสากล ท่านได้ศึกษาหาความรู้ เพื่อเพิ่มเติมพื้นฐานและประสบการณ์ในสายงานที่ต่างออกไปจากที่เคยทำ พยายามสะสมความรู้ที่เกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับงานอนุรักษ์ในระดับนานาชาติที่ท่านได้มีโอกาสเข้าร่วมฝึกอบรมหรือดูงาน ท่านมองว่าการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมไม่ใช่เรื่องยากเกินกว่าที่นักจดหมายเหตุคนใดที่สนใจในกระบวนการเหล่านี้จะไขว่คว้า เนื่องจากงานจดหมายเหตุเป็นวิชาชีพสากล มีทุนทางวิชาชีพอยู่มาก โดยเฉพาะงานบริหารเอกสารงานอนุรักษ์เอกสาร เพียงแต่องานสากลเหล่านี้ ความรู้

ร่วมศึกษาดูงานจดหมายเหตุ ณ สาธารณรัฐประชาชนจีน

ด้านภาษาอังกฤษ เป็นสิ่งจำเป็นยิ่งสำหรับนำไปเป็นเครื่องมือ เพื่อสั่งสมความรู้จากการไปฝึกอบรมเพิ่มพูนความรู้ตามหลักวิชาการสากลในต่างประเทศ แต่ไม่ถึงกับต้องเคร่งเครียดมาก เพราะผู้ร่วมวิชาชีพเดียวกันจะสื่อสารกันด้วยเทคนิคการทำงานและทุกคนพยายามเข้าใจ ซึ่งกันและกัน ซึ่งท่านมักพูดเล่นกับเจ้าหน้าที่

ของท่านเสมอว่า “ถ้าพูด YES, NO, OK ได้ และออก ฟันสนามบินไปได้ก็ไปฝึกอบรมต่างประเทศได้แล้ว อย่างไม่รู้ก็ตีภาษาอังกฤษก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ทุกคนต้องพัฒนาเพราะเป็นเครื่องมือพื้นฐานที่จะนำความรู้ระดับสากลมาปรับใช้กับงานของชาติได้อย่างเหมาะสม และการก้าวไปเทียบเคียงกับนานาชาติก็จะไม่ใช้เรื่อง

ພິພິຈາລະນາສຳນັກແຂ່ງສາດີ

ພະສະຣີຣາມຣາຊ

ผู้บริหารกรมศิลปากรถ่ายภาพที่ระลึก เนื่องในการเดินทางไปประชุมคณะผู้บริหารกรมศิลปากร เมื่อเดือนกรกฎาคม ๒๕๕๗

ต้อนรับคณะนักจดหมายเหตุประเทศไทย ณ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๘

ยากสำหรับนักจดหมายเหตุอีกต่อไป หากเราไม่มีข้อจำกัดด้านภาษา ไม่มีนักจดหมายเหตุชาติใด คนใด น่ากลัวสำหรับประสบการณ์ในวิชาชีพเลย หากภาษาอังกฤษของเราเข้มแข็ง คล่องแคล่ว พร้อมจะสื่อสารไปด้วย ความเชื่อมั่น” ท่านย้ำว่า “กระบวนการจดหมายเหตุ ทุกกระบวนการมีความสำคัญ เพราะหมายถึงมรดกความทรงจำของชาติ คลังปัญญาของปวงชน การสั่งสมความรู้และประสบการณ์ของกระบวนการนั้น ๆ เป็นสิ่งจำเป็นต่อคุณภาพของงานทุกขั้นตอน เพราะส่งผลถึงคุณภาพของข้อมูลและการให้บริการประชาชนในภาพรวมอีกด้วย”

พุทธศักราช ๒๕๕๖ ท่านได้รับคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ได้ดำริโครงการต่าง ๆ มากมาย เพื่อให้งานจดหมายเหตุได้เป็นงานระดับชาติที่เข้มแข็ง สามารถก้าวทันกับนานาชาติและมีประสิทธิภาพมากที่สุด มุ่งเน้นการบริหารคนและงานให้สอดคล้องกัน ในขณะที่โลกภายนอกได้เข้าสู่ยุคดิจิทัล ท่านพยายามศึกษาแนวทางในการจัดการงานจดหมายเหตุในการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ มีการให้บริการเอกสาร

จดหมายเหตุที่ทันสมัยตั้งแต่ระบบการเข้าใช้บริการ ระบบการสมัครสมาชิกและสืบค้นเอกสารโสตทัศน-จดหมายเหตุในรูปแบบดิจิทัลแบบอินทราเน็ต แต่ท่านก็ยังมุ่งที่จะพัฒนาการขยายองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์สู่ประชาชนทุกท้องที่ เพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสใช้ข้อมูลจากเอกสารจดหมายเหตุได้โดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ โดยได้มอบหมายบุคลากรในสังกัดเร่งศึกษาข้อมูลทั้งการจัดหาโปรแกรมที่รองรับต่อการบริการในระบบอินเทอร์เน็ตและรองรับการดำเนินงานจดหมายเหตุอิเล็กทรอนิกส์ในอนาคต ความพยายามและความมุ่งมั่นนำไปสู่ความร่วมมือกับโครงการระบบสื่อสารออนไลน์เพื่อการเรียนรู้ทางไกล ทำให้นักเรียนนักศึกษาทุกระดับชั้น รวมถึงคณาจารย์ผู้สอนทุกสถาบันการศึกษามีโอกาสใช้ภาพถ่ายจดหมายเหตุของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติในการศึกษาและเรียนรู้ประวัติศาสตร์เบื้องต้น ท่านยังมองว่าความก้าวหน้าในเทคโนโลยีมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ซึ่งจำเป็นต้องต้องดำเนินงานอย่างระมัดระวังทั้งในแง่กระบวนการ มาตรฐาน รวมทั้งแนวทางในการบริการที่อาจส่งผลกระทบต่อรอบด้านได้ในหลาย ๆ มิติ หาก

พระราชทานพระราชนุญาตจัดการบรรยายการดำเนินงานจดหมายเหตุพลเอกฯฯ
ถวายสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พร้อมบรรยายแก่นักศึกษานายร้อย จปร.
ณ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๕๕

ดำเนินการไม่รอบคอบเพียงพอ ใดๆก็ดี ท่านยังคงเห็นว่า การดำเนินงานระบบพื้นฐานดั้งเดิมก็ยังเป็นสิ่งจำเป็นที่นักจดหมายเหตุของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติจะพัฒนาฝีมือและความสามารถให้คงอยู่ไว้ในระดับมาตรฐานที่มีอาจจะได้

พุทธศักราช ๒๕๕๕ ท่านได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ชั้นสายสะพาย ประถมาภรณ์มงกุฎไทย (ป.ม.)

พุทธศักราช ๒๕๕๘ ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ชั้นสายสะพาย ประถมาภรณ์ช้างเผือก (ป.ช.)

มุมมองจากประสบการณ์ สู่การพัฒนาองค์กร

จากการทำงานตั้งแต่ดำรงตำแหน่งนักจดหมายเหตุระดับ ๓ งานบันทึกเหตุการณ์ ก้าวมาจนถึงตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติอย่างมั่นคง ท่านได้นำประสบการณ์มาถ่ายทอดสู่บุคลากรในสังกัดรุ่นหลังว่า “การทำงานจดหมายเหตุต้องทำไปไหน

แต่งกายชุดขาวประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ชั้นสายสะพาย ประถมาภรณ์ช้างเผือก (ป.ช.) และประถมาภรณ์มงกุฎไทย (ป.ม.)

ภาพรวม โดยรักษาทั้งส่วนที่เป็นภาระหน้าที่บันทึกเหตุการณ์สำคัญของชาติที่มีเฉพาะอันเป็นเอกลักษณ์ของประเทศ และความรับผิดชอบในกระบวนการงานจดหมายเหตุสากล ซึ่งทั้งงานที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะและงานที่สอดคล้องกับวิชาการสากลนั้น ในวงงานวิชาชีพต่างให้การยอมรับและหोजจดหมายเหตุแห่งชาติทั่วโลกต่างก็มีส่วนงานที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน เจ้าหน้าที่ของหोजจดหมายเหตุแห่งชาติทุกคนต้องใจกว้าง มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ยึดหลักการที่มั่นคง มีจรรยาบรรณ มองงานภารกิจในภาพรวมขององค์กร มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มุ่งมั่นที่จะให้องค์กรยืนหยัดอยู่ได้อย่างสง่างามตามภารกิจของความเป็นจดหมายเหตุแห่งชาติ หมั่นพัฒนาความรู้ การเขียนงานเพื่อเผยแพร่ การรู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดที่อยู่ในความรับผิดชอบเผยแพร่เพื่อขยายความรู้สู่สังคม พร้อมทั้งจะเผชิญกับความท้าทายที่จะรักษาความเป็นองค์กรหลักที่น่าไว้วางใจและน่าเชื่อถือในงานจดหมายเหตุของชาติ พร้อมทั้งได้รับการยอมรับจากวงการวิชาชีพจดหมายเหตุทั้งในประเทศและต่างประเทศ”

ทัศนคติ...จากใจผู้ใกล้ชิด

นางสาวทรงสรณ์ นิลกำแหง ข้าราชการบำนาญ อดีตเลขาธิการราชบัณฑิตยสถาน ในฐานะที่เคยดำรงตำแหน่งหัวหน้างานบันทึกเหตุการณ์ ผู้บังคับบัญชาคนแรก

ในฐานะที่เคยเป็นนักจดหมายเหตุมาก่อน เห็นความก้าวหน้าของสำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ ในสมัยนางสาวนัยนา แยมสาขา แล้วชื่นใจที่ท่านพ่วงครีก้าวมาถึงหลักชัยที่สำคัญ นอกจากความเป็นนักบริหารและนักวิชาการมือหนึ่งในตัวแล้ว ยังมีทั้งพระราชบัญญัติจดหมายเหตุฉบับแรกและกองทุนส่งเสริมกิจการจดหมายเหตุเป็นเครื่องมือสนับสนุนอำนาจหน้าที่ มีสาขาที่ครอบคลุมทุกพื้นที่รับผิดชอบทุกจังหวัด มีบุคลากรที่มีศักยภาพหลากหลายช่วยกัน

กล่าวรายงานเบื้องในงานสัมมนาพระราชบัญญัติจดหมายเหตุแห่งชาติ
กับการเก็บรักษามรดกความทรงจำของชาติ
ณ จังหวัดจันทบุรี เมื่อวันที่ ๒๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๕๗

ดำเนินงาน โดยเฉพาะบุคลากรรุ่นใหม่ที่เข้ามาทดแทนคนรุ่นเก่า

ดิฉันยังรำลึกภาพหोजจดหมายเหตุในสมัยที่ทำงานอยู่อย่างมีความสุขไม่รู้ลืม โดยเฉพาะภาพผอ.นัยนา เมื่อท่านยังเป็นนักจดหมายเหตุสาวสวยใสจบมาหมดๆ

ท่านเป็นนักจดหมายเหตุที่ขึ้นมาจากสายบันทึกเหตุการณ์ เข้ามาทำงานนี้ไล่ ๆ กับท่านหัวหน้าผู้ตรวจราชการกระทรวงวัฒนธรรม นางสุรีย์รัตน์ วงศ์เสงี่ยม ขณะนั้น ดิฉันเป็นหัวหน้าฝ่ายบันทึกเหตุการณ์พยายามวางหลักเกณฑ์การบันทึกเรียบเรียงจดหมายเหตุเหตุการณ์สำคัญ และวางระบบการจัดเก็บรักษาเอกสารประวัติศาสตร์ร่วมสมัยให้ได้มาตรฐานทางวิชาการ ก็ได้ทั้ง ๒ ท่านเป็นกำลังหลัก เพราะเรียนบรรณารักษศาสตร์ อักษรศาสตร์ ภาษาไทย ประวัติศาสตร์ มาเหมือน ๆ กัน งานบันทึกเหตุการณ์จึงเข้ารูปรูปร่างเป็นมาตรฐานมาจนทุกวันนี้

จากซ้ายไปขวา :

๑. นางสาวสุวคนธ์ ตั้งสุहन
๒. นางสาวนัยนา แยมสาขา
๓. นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง
๔. นางสาวอรพินท์ เปรมใจ
๕. นางสาวไหม จบกมลศึก
๖. นางสาวสุนิภา ธีระวัฒน์
๗. นางสาวคันสนีย์ มานะกุล

ผอ.นัยนา ท่านเป็นคนเขียนหนังสือเก่ง และมีความละเอียดรอบคอบ ไม่ปล่อยอะไรง่าย ๆ ได้ชื่อว่าเป็นหัวหน้าที่ “ดุ” สำหรับท่านเป็นมือรอง ก็คอยซัพพอร์ตทุกอย่างเพราะท่านเป็นคนใจเย็น แต่ก็เป็นคนปาก “คม” คือดูเหมือนพูดเล่น แต่ที่จริงแล้ว เอาจริงทุกพยางค์

งานบันทึกเรียบเรียงจดหมายเหตุสมัยนั้น มีกำลังคนไม่มาก คนเดียวออกสนามต้องทำหน้าที่ทั้งสังเกตการณ์ ถ่ายภาพ รวบรวมเอกสาร แล้วกลับมาเรียบเรียง ต่อมาคนมากขึ้นออกไปเป็นทีมแบ่งงานกันทำ หากก็ยังเป็นทีมที่ “เก่ง” และมีโอกาสได้รู้จักคนมากทั้งต่างกรม ต่างกระทรวง เพราะต้องประสานขอข้อมูล บางหน่วยงานต้องการทำบันทึกเหตุการณ์สำคัญของตนเองบ้าง ก็ขอให้งานบันทึกเหตุการณ์ไปร่วมด้วย เรื่องเหล่านี้ “มนุษยสัมพันธ์” เป็นสิ่งสำคัญพอ ๆ กับความ “เก่ง” จนเป็นที่รู้กันว่า อยากขอเอกสาร ข้อมูลอะไร จากใคร หรือไปช่วยใคร ให้ส่งผอ.นัยนา ไปเป็นไม่ผิดหวัง

นายมงคล บุญวงศ์ นายกสิศปการสมาคมข้าราชการบำนาญ อดีตรองอธิบดีกรมศิลปากร

ในฐานะผู้ริเริ่มเสนอโครงการขยายงานจดหมายเหตุออกสู่ภูมิภาคเป็นครั้งแรก จนได้รับอนุมัติ

จากคณะรัฐมนตรีให้จัดตั้งหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ควบคู่กับหอสมุดแห่งชาติประจำเขตการศึกษา ทั้ง ๑๓ เขตการศึกษาทั่วทุกภาคของประเทศไทย

แม้จะถูกจำกัดด้วยเวลา ไม่สามารถผลักดันให้ครบถ้วนตามมติคณะรัฐมนตรี และรู้สึกเสียดายที่ต้องละทิ้งภารกิจที่สำคัญยิ่งนี้ เมื่อต้องไปปรับตำแหน่งผู้บริหารระดับสูงต่างกรม เป็นเหตุให้โครงการต้องสะดุดหยุดลง แต่ผมมีความผูกพันกับงาน และบุคลากรด้านจดหมายเหตุมากพอสมควร ผมรักงานจดหมายเหตุ เพราะงานจดหมายเหตุเป็นศูนย์ข้อมูลสำคัญยิ่งของชาติ ศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ คำพิพากษา ศาลโลกกรณีเขาพระวิหาร เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์สำคัญสอนใจให้คนไทยตระหนักว่า เหตุปัจจัยส่วนหนึ่งซึ่งส่งผลให้ไทยต้องเสียเขาพระวิหาร เพราะไทยเราอ่อนแอด้านการจดหมายเหตุของชาติ ขาดสำเนาเอกสารสำคัญไปยืนยันให้ตุลาการศาลโลก เสียขังมากเชื่อถือ จัดว่าเป็นงาน “ปิดทองหลังพระ” ของจริงคนทำไม่ได้ใช้ คนใช้ไม่ได้ทำ ทำวันนี้เอาจะอีก ๑๐๐ ปี จึงจะเห็นผล เป็นต้น

คุณนัยนา แยมสาขา (คุณแมว) เป็นบุคลากรจดหมายเหตุที่มีคุณลักษณะดังกล่าวข้างต้น ที่ผมรักและคุ้นเคยมานาน เธอเป็นคนทำงานจดหมายเหตุ

ร่วมงานได้ร่วมพระบารมี ๒๓๒ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๕๗
 จากซ้ายไปขวา : ๑. นางเรียม พุ่มพงษ์แพทย์ ๒. นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ ๓. นายเมธาตล วิจักขณ์
 ๔. นางสุรีย์รัตน์ วงศ์เสงี่ยม ๕. นางสาวนัยนา แยมสาขา ๖. นางสาวนารีรัตน์ ปรีชาพิชคุปต์

ด้วยจิตวิญญาณ ความรัก ศรัทธา มั่นใจและทุ่มเท
 มิได้เห็นว่างานจดหมายเหตุเป็นเพียงอาชีพ เธอ
 ตระเวนไปหลายประเทศทั่วโลก เพื่อแสวงหาความรู้
 และประสบการณ์มาพัฒนาในหน้าที่ความรับผิดชอบ
 จึงได้รับความไว้วางใจจากผู้บังคับบัญชา แต่งตั้งให้
 ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักหอจดหมายเหตุ
 แห่งชาติ มาตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๕๖ จนจะพ้นจาก
 ตำแหน่งนักจดหมายเหตุ เกษียณราชการในวันที่ ๓๐
 กันยายนศกนี้ ว่างการงานจดหมายเหตุแห่งชาติ จึงขาด
 บุคลากรฝีมือดีที่จริงใจไปอีกคนหนึ่ง

นางสุรีย์รัตน์ วงศ์เสงี่ยม หัวหน้าผู้ตรวจ
 ราชการกระทรวงวัฒนธรรม

ผู้อำนวยการฯ นัยนา แยมสาขา คือ กัลยาณมิตร
 ของดิฉันคนหนึ่ง เราทำงานที่สำนักหอจดหมายเหตุ
 แห่งชาติมาตั้งแต่ปี ๒๕๒๓ เรียกได้ว่า เราเป็นคู่หู

ที่รักใคร่ สนิทสนมกลมเกลียว คั่นเคียงกันมาเป็นเวลา
 ถึง ๓๐ ปีเศษแล้ว

เมื่อเริ่มแรกทำงาน เราทั้งสองได้ร่วมกันออก
 ปฏิบัติงานบันทึกเหตุการณ์งานพระราชพิธี รัฐพิธี
 และพิธีสำคัญต่าง ๆ ด้วยกันเสมอมา หนังสือ
 จดหมายเหตุที่จัดพิมพ์โดยสำนักหอจดหมายเหตุ
 แห่งชาติ ตั้งแต่ ปี ๒๕๒๕ เป็นต้นมา จะมีชื่อเรา
 สองคนร่วมเป็นผู้จัดทำเกือบทุกเล่ม

โดยบุคลิกภาพส่วนตัวของผู้ผู้อำนวยการฯ
 นัยนา แยมสาขา เป็นคนสนุกสนาน ร่าเริง อี้มอ้อ
 แจ่มใส ให้ความเป็นกันเองกับเพื่อนร่วมงานและ
 ผู้ใต้บังคับบัญชาทุกคน และเป็นคนมีน้ำใจไมตรี
 เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานและ
 ผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นเนืองนิตย์

เมื่อกล่าวถึงความเป็นอัจฉริยะ ผู้อำนวยการฯ นัยนา แยมสาขา เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ เป็นเลิศในทุกด้าน สามารถเข้าใจและเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว มีพัฒนาการทางความคิด และสติปัญญาที่เรียกได้ว่าเพื่อน ๆ น้อง ๆ ตามไม่ทัน รวมทั้งมีพลังกำลังทุ่มเทมุ่งมั่น อุทิศตนเพื่อสร้างสรรค์ และพัฒนางานจดหมายเหตุของชาติได้อย่างไม่มีใครเทียบได้ จะเห็นได้จากผลงานทางวิชาการจดหมายเหตุที่จัดพิมพ์ขึ้นระหว่างปี ๒๕๔๙ - ๒๕๕๕ มีจำนวน ๑๐ กว่าเรื่อง นอกจากนี้ยังมีผลงานด้านภาษาเอกสาร และหนังสือของกรมศิลปากรอีกจำนวนนับไม่ถ้วน ถือว่าผู้อำนวยการฯ นัยนา แยมสาขา เป็นผู้ที่อุทิศตนเพื่องานของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติและกรมศิลปากรอย่างแท้จริง ผลงานเหล่านั้นได้เผยแพร่ไปสู่สถานศึกษา และส่วนราชการต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าวิจัยในงานวิชาการด้านจดหมายเหตุ และงานวิชาการด้านศิลปวัฒนธรรมของชาติได้อย่างภาคภูมิใจยิ่ง

นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ
นักอักษรศาสตร์ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านอักษรศาสตร์ (ภาษา เอกสาร และหนังสือ) กรมศิลปากร

นางสาวนัยนา แยมสาขา ผู้อำนวยการสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เป็นนักจดหมายเหตุด้วยจิตและวิญญาณโดยแท้ แม้ความเป็นจริงจะเป็นผู้ใหญ่ที่มีอัธยาศัยดี มีเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และช่างเจรจา ท่านพร้อมเสมอที่จะยิ้มพยักทักทายทุกคนที่รู้จัก และหากท่านได้เดินทางไปราชการต่างประเทศ ก็มักจะมีของฝากติดตัวไว้แจกน้อง ๆ เด็ก ๆ ทุกคนที่ได้พบ เมื่อมีการประชุมหรือมีกิจกรรมร่วมกัน ผอ.นัยนาหรือพี่แมวของน้องจึงเป็นที่รักของทุกคนเสมอ

การเป็นนักจดหมายเหตุด้วยจิตและวิญญาณ ทำให้ ผอ.แมว มองงานชาติ และเห็นสาระทุกเรื่องที่จะเป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองเสมอ จนมักได้ยินคำพูดติดปากว่า “อยากทำแต่ไม่รู้จะเอาเวลาที่ไหนทำ”

และ “อยากจะทำแต่ไม่รู้จะเอาเวลาที่ไหนทำ” (จะได้รับกลับมาทำงานต่อกรรมัง) เป็นต้น

นอกจากนั้น ยังให้ความสำคัญแก่งานทุกด้านของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติอย่างเท่าเทียมกัน โดยให้เหตุผลว่า “ถ้าไม่เก็บรายละเอียดทั้งหมดตั้งแต่วันนี้ ต่อไปจะเอาข้อมูลที่ไหนมาเป็นบันทึกประวัติศาสตร์ของชาติ คนที่มีความรู้จริงก็เหลือน้อยลงทุกที เพราะฉะนั้นการบันทึกเหตุการณ์ทุกอย่างโดยละเอียด จะทำให้เห็นขั้นตอนและรู้ขอบประเพณีในงานอย่างชัดเจน” ผอ.แมวยังมีคำพูดติดตลกเล่าให้ฟังเสมอว่า “เมื่อสาว ๆ ไปบันทึกเหตุการณ์ ยืน เดิน วิ่งตามทั้งวัน ก็ทำได้ แต่ตอนนี้ขึ้นทำอย่างนั้น ชาติต้องหักแน่”

ประสบการณ์และการทำงานหนักมาตลอดของ ผอ.นัยนา ทำให้เธอมีความรู้ความสามารถ และภาษาราชการที่สละสลวย จึงมักได้รับคัดเลือกจากหน่วยงานต่าง ๆ ให้เป็นผู้เรียบเรียงหนังสือเฉลิมพระเกียรติฯ และหนังสือที่ระลึกในโอกาสพิเศษต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอตลอดมา

สิ่งสำคัญที่แสดงออกถึงความเป็นคนไทยโดยแท้ของ ผอ. นัยนา คือ ความเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน เธอมีทักษะในการแต่งกลอนอย่างดียิ่ง หากมีเวลามากพอหรือเป็นโอกาสพิเศษเช่นวันขึ้นปีใหม่ของแจกปีใหม่จึงมักมีกลอนแนบมาด้วยเสมอ ตัวอย่างกลอนดี ๆ ที่ได้รับจาก ผอ.แมว

*“ฉัตรมงคลควรทุกคนน้อมรำลึก
และตรองดริงนึกหาดีที่อยากเห็น
ลงมือทำอย่างตั้งใจถวายเป็น
เครื่องหมายเน้นสำนึกพระมหากษัตริย์
ทรงรักเราทุกคนอย่างล้นเหลือ
ทรงแผ่เมื้อสิ่งจำเป็นทรงเพินหา
ทรงดักเตือนทรงเยียนเยี่ยมเปี่ยมเมตตา
รักประชาทุกคนแท้แลเท่าเทียม”*

นางสาวกนกอร ศักดาเดช ผู้อำนวยการสำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

พุทธศักราช ๒๕๕๙ ผอ.นัยนา เป็นพี่ใหญ่ในสายงานด้านภาษา เอกสาร หนังสือของกรมศิลปากรที่มีความยอดเยี่ยมหลายประการ และเป็นพี่ที่แสนดีของดิฉัน ด้วยมีความเอื้ออาทรต่อน้องที่เป็นมือใหม่หัดขับ ผอ.นัยนา จะคอยห่วงใย ดูแล ลากไปอยู่ข้างกายเสมอ ตั้งแต่ครั้งดิฉันยังรักษาราชการแทนผู้อำนวยการสำนักหอสมุดแห่งชาติจนถึงปัจจุบัน ดิฉันเข้าใจและพร้อมเสมอด้วยทราบดีว่าเวทีแห่งนี้ไม่มีพี่เลี้ยง แต่การที่มีรุ่นพี่ให้ความเมตตา ห่วงใย ให้คำแนะนำปรึกษาข้อราชการที่จะเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ เป็นความทรงจำที่ดีมาก ๆ ดิฉันขอขอบพระคุณท่าน ผอ.นัยนา มา ณ ที่นี้ด้วยค่ะ มีอีกหลายอย่างที่ดีดิฉันรับไว้เป็นตัวอย่าง ทั้งความสามารถ ความรอบรู้ในศาสตร์ของตนเอง ความสามารถในการอธิบายความให้คนอื่นเข้าใจ การถ่ายทอดเนื้อหา และความมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อทุกคน ดิฉันจึงโชคดีมากที่สุดที่ได้เป็นมิตรกับท่าน ผอ.นัยนา แม้จะได้ใกล้ชิดสนิทสนมในปลายชีวิตราชการของท่าน แต่ความทรงจำดี ๆ จะคงอยู่ตลอดไป

นางจุฑาทิพย์ อังศุสิงห์ หัวหน้ากลุ่มบริหารเอกสาร สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร
ดิฉันเป็นผู้ได้บังคับบัญชาของ ผอ.นัยนา ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๔๖ สมัยเมื่อท่านยังดำรงตำแหน่งหัวหน้ากลุ่มอนุรักษ์เอกสาร ยังจำได้ว่า ผอ.นัยนา ในฐานะหัวหน้ากลุ่มมุ่งเน้นการพัฒนางานอนุรักษ์เอกสารจดหมายเหตุให้เป็นมาตรฐานด้วยการจัดทำคู่มือการดำเนินงานวิชาการด้านการอนุรักษ์เอกสารจดหมายเหตุมากมายหลายเล่ม เช่น คู่มือการจัดเก็บเอกสารจดหมายเหตุ คู่มือการอนุรักษ์เอกสารจดหมายเหตุลายลักษณ์อักษร คู่มือการปฏิบัติงานการจัดเก็บฟิล์มเนกาทีฟของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ฯลฯ ทำให้สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติมีคู่มือสำหรับเจ้าหน้าที่ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานมาจวบจนปัจจุบัน

เมื่อท่านได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ทำให้ท่านมีการกิจและความรับผิดชอบในการบริหารจัดการเพิ่มมากขึ้น แต่ท่านยังคงมุ่งพัฒนางานจดหมายเหตุอย่างต่อเนื่องให้ครอบคลุมทุกกระบวนการ เพื่อให้สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติก้าวสู่เป้าหมายหลักในการรวบรวม เก็บรักษา อนุรักษ์เอกสารจดหมายเหตุ เพื่อเป็นทุนทางปัญญาของชาติและเป็นแหล่งข้อมูลในการศึกษา ค้นคว้า วิจัยของสังคมและประเทศชาติ

ความประทับใจในฐานะผู้ได้บังคับบัญชาที่มีต่อท่านคือความสามารถในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ความมุ่งมั่นในการพัฒนาองค์กร พัฒนางานวิชาการจดหมายเหตุ และพัฒนาบุคลากรสายวิชาชีพจดหมายเหตุ ให้มีความรัก มีความรับผิดชอบ ทุ่มเทในการทำงาน และสร้างสรรค์ผลงานทางวิชาการ ท่านส่งเสริมให้นักจดหมายเหตุรุ่นน้อง จัดทำผลงานทางวิชาการ โดยช่วยแนะนำและตรวจแก้ไข ผลจากการ “ส่ง” และ “เสริม” ของท่าน ทำให้ดิฉันและนักจดหมายเหตุรุ่นน้องตระหนักถึงความสำคัญและพยายามจัดทำผลงานทางวิชาการเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้เกิดองค์ความรู้สำหรับการศึกษาวิจัยเพื่อเผยแพร่ให้แก่สังคมและประเทศชาติ

สุดท้ายของความประทับใจที่มีต่อท่านคือความมีน้ำใจและความเอื้ออาทรที่ท่านมีต่อผู้ได้บังคับบัญชาทุก ๆ คน ถึงแม้ท่านจะเป็นคนเสียงดัง ฟังชัด พูดตรงไม่อ้อมค้อม ดูเหมือนเป็นคนดุ แต่จริง ๆ แล้วท่านเป็นผู้บังคับบัญชาที่ใจดี มีอารมณ์ขัน ให้ความเป็นกันเอง ไม่ถือตัว และมีแต่ความปรารถนาดีให้กับน้อง ๆ ซึ่งภาพแห่งความประทับใจนี้จะยังคงอยู่ในความทรงจำของดิฉันและทุก ๆ คน ตลอดไป

นางบุศยารัตน์ คู่เทียม ผู้อำนวยการหอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช กรมศิลปากร
ผอ.แมว ถ้าเอ่ยถึงชื่อนี้เชื่อว่าเกือบทุกคนในกรมศิลปากรต้องรู้จัก ท่านถือเป็นลูกหม้อของสำนัก

นางสาวนัยนา แยมสาขา และนางบุศยารัตน์ คุเทียม

นางสาวสุวคนธ์ ตั้งสุहन และนางสาวนัยนา แยมสาขา

หอจดหมายเหตุแห่งชาติโดยแท้จริง ตลอดระยะเวลา ๓๐ กว่าปี ที่ทำงานกับท่านตั้งแต่เป็นที่ เป็นเพื่อนร่วมงาน เป็นหัวหน้า จนเป็นผู้อำนวยการสำนัก จะเห็นว่า ท่านเป็นคนตรง ๆ โผงผาง เป็นกันเองไม่ถือตัว มีมนุษยสัมพันธ์ดีเลิศ เป็นที่รักใคร่ของทุกคนที่ได้รู้จัก และท่านยังทำงานเก่งเกือบทุกด้าน โดยเฉพาะงานด้านการเขียน ท่านจะมีความเชี่ยวชาญมากเป็นพิเศษ และที่จะต้องกล่าวถึงซึ่งขาดมิได้คือ ท่านเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน แต่งกลอนได้ในทุกโอกาสและทุกสถานการณ์ โดยใช้เวลาเพียงน้อยนิด บางครั้งแม้จะนั่งอยู่บนรถประจำทาง ท่านก็สามารถแต่งกลอนได้โดยใช้ระยะเวลาเพียงสั้น ๆ ส่วนเรื่องน้ำใจไมตรีท่านมิให้ลูกน้อง และบุคคลทั่วไปเติมรอยยิ้ม ไม่ว่าท่านจะไปราชการที่ไหน มักจะมีของฝากติดไม้ติดมือมาฝากลูกน้องและคนที่ท่านรู้จักเป็นประจำเกือบทุกครั้ง

ตลอดระยะเวลาเกือบ ๔๐ ปี ของการทำงาน ในหอจดหมายเหตุแห่งชาติที่ผ่านมาของท่านนั้น ต้องการให้น้อง ๆ หอจดหมายเหตุแห่งชาติเอา เป็นแบบอย่างไม่ว่าจะเป็นเรื่องความซื่อสัตย์ สุจริต การพัฒนางานด้านจดหมายเหตุ การพัฒนาความรู้ ความสามารถ รวมทั้งการบริหารงานด้านต่าง ๆ ซึ่ง พวกเราชาวสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติได้ให้สมญา ท่านว่า “ผอ.นักพัฒนา”

นางสาวสุวคนธ์ ตั้งสุहन ข้าราชการบำนาญ อดีตนักจดหมายเหตุชำนาญการ กลุ่มบันทึกเหตุการณ์ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

ผอ.แมว เป็นคำที่ผู้ที่สนิทคุ้นเคยเรียก ดิฉันรู้จัก ผอ.แมว ไม่เฉพาะตัว ได้รู้จักไปถึงคุณพ่อ คุณแม่ พี่น้อง หลาน จนถึงญาติของท่านด้วย จึงมีความผูกพัน จริใจพอสมควร รู้จักอุปนิสัยกันและกัน คุยกันได้ทั้ง เรื่องส่วนตัวและเรื่องการทำงาน ดิฉันได้ทำงานบันทึก เหตุการณ์สำคัญของชาติร่วมกับท่านมากกว่า ๓๐ ปี ไว้ให้คนรุ่นหลังได้รำลึกถึงว่า ณ ห้วงเวลาหนึ่งได้มีคน กลุ่มหนึ่งบันทึกพระราชพิธี พิธี และเหตุการณ์สำคัญ จัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม เพื่อเป็นหลักฐานสำคัญทาง ประวัติศาสตร์ของชาติไว้ โดยมีผอ.แมว เป็นผู้ควบคุม ดูแลให้ถูกต้อง ครบถ้วน รวดเร็ว เสมอมาจนทุกวันนี้

ผอ.แมว เป็นบุคคลที่มีทักษะทางความคิดเฉียบไว สามารถเขียนหนังสือได้อย่างรวดเร็ว มีเนื้อหาสาระ ครบถ้วน ทันเวลา อีกทั้งยังเป็นผู้มีอารมณ์ศิลป์ สามารถเขียนกลอนหรือคำแสดงความยินดี และ อวยพรในเทศกาลต่าง ๆ ในระยะเวลาที่มีจำกัด ในอีกบทบาทเมื่อต้องดำรงตำแหน่งผู้บริหาร ท่านมีความรับผิดชอบต่องานสูง และยังคงดำเนินงาน วิชาการไม่เคยขาด ดิฉันมองว่าท่านไม่เคยไขว่คว้า หาตำแหน่งตามสิทธิ์ของตัวเองที่ควรจะได้รับ เพราะ การลื้มกับความก้าวหน้าของตัวเอง ห่วงใยงานวิชาการ ที่รับผิดชอบมากกว่า

ด้วยเหตุที่ทำงานร่วมกันมาตั้งแต่ความเป็น เพื่อนทำงานร่วมกัน จน ผอ.แมว เป็นผู้บังคับบัญชา

ของดิฉัน บางครั้งคนใดคนหนึ่งไปจะมีคนถามถึงอีกคน
หนึ่งบ่อยครั้ง ถึงแม้ว่า ผอ.แมว เกษียณอายุราชการ
ไปแล้วก็จะยังคงร่วมงานจัดทำหนังสือกันต่อไป
ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการได้รับใช้ชาติบ้านเมือง

นางสาวตันสนีย์ มานะกุล ข้าราชการบำนาญ
กรมศิลปากร อดีตเจ้าพนักงานจดหมายเหตุชำนาญงาน
กลุ่มบันทึกเหตุการณ์ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ
กรมศิลปากร

ตลอดระยะเวลา ๓๐ กว่าปี ที่ร่วมชีวิตการ
ทำงานและส่วนตัว ท่านเป็นคนใจดี อารมณ์ดี ตรงไป
ตรงมา ขยันทำงาน ให้คำปรึกษาแนะนำ แก้ไขปัญหา
ต่าง ๆ เมื่อท่านมีตำแหน่งที่สูงขึ้น ท่านเอาใจใส่ดูแล
ลูกน้องเป็นอย่างดี ถึงแม้จะมีตำแหน่งหน้าที่การงาน
ที่สูงขึ้น แต่สำหรับมิตรภาพและความสัมพันธ์ยัง
เหมือนเดิมไม่เปลี่ยนแปลง ความสำเร็จที่ท่านได้รับมา
จากความขยัน มุ่งมั่น ตั้งใจทำงาน มีความสามารถและ
วิสัยทัศน์ในการทำงาน รู้จักวิธีการปกครอง ดูแล
ผู้ใต้บังคับบัญชา อีกทั้งยังศึกษาหาความรู้เพิ่มพูน
สติปัญญาให้สูงขึ้นและสามารถนำไปใช้ในหน้าที่
การงานจนประสบความสำเร็จ

นางสาววันเพ็ญ พรเลิศวดี นักวิชาการ
เผยแพร่ กลุ่มเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ สำนัก
บริหารกลาง กรมศิลปากร

ผอ.นัยนา หรือที่เราเรียกว่า “ผอ.แมว” นั้นได้
รู้จัก ผอ.แมว ครั้งแรกตั้งแต่ยังเป็น “พี่แมว” จากการ
ประสานการจัดทำต้นฉบับคอลัมน์ ภาพเก่า - เล่าอดีต
ลงในนิตยสารศิลปากร นอกจากนี้ยังร่วมตรวจพิสูจน์
อักษรหนังสือวันสถาปนากรมศิลปากรอยู่หลายปี
ซึ่งการทำงานในแต่ละครั้งต้องใช้ทั้งความละเอียด
และความรอบคอบควบคู่กันไป ตลอดระยะเวลาที่ร่วม
งานกับ “ผอ.แมว” ไม่ได้ทำให้ผู้ปฏิบัติงานอย่าง
ข้าพเจ้ารู้สึกเครียดเลย ตรงกันข้ามกลับทำให้รู้สึก
สนุกสนาน และได้ข้อคิดจากการได้พูดคุยแลกเปลี่ยน
ความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ นั้นย่อมเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็น
เห็นว่า “ผอ.แมว” เป็นผู้ใหญ่ที่ใจดี มีความเป็นครู

ให้ความเป็นกันเอง กับทุกคน และมีสไตล์การทำงาน
ที่ไม่เหมือนใคร กล่าวได้ว่าการทำงานของ “ผอ.แมว”
นั้น คงเป็นการทำงานที่ยึดหลัก “คนทำงานก็สำราญ
งานก็สำเร็จ” ได้ตามเป้าหมาย

นางวิรัชยา เชี่ยวสุขตระกูล นักจดหมายเหตุ
ชำนาญการ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร
พุทธศักราช ๒๕๔๕ ดิฉันเข้ารับบรรจุราชการ
ในตำแหน่งนักจดหมายเหตุ ระดับ ๓ ของกอง
จดหมายเหตุแห่งชาติ ชื่อเสียงของผู้ที่มีประสบการณ์
และความชำนาญในแต่ละด้านเป็นที่รำลึกในหน่วยงาน
หนึ่งในนั้นคือ นางสาวนัยนา แย้มสาขา ท่านได้รับ
ยกย่องให้เป็นหนึ่งในผู้มีความชำนาญด้านการบันทึก
เหตุการณ์ และปรากฏชื่อของท่านในหนังสือ
จดหมายเหตุเกือบทุกฉบับของกองจดหมายเหตุ
แห่งชาติ

นับแต่ได้มีโอกาสร่วมงานกับท่านและเป็น
ผู้ใต้บังคับบัญชาโดยตรงระยะเวลากว่า ๔ ปี ท่านเป็น
บุคลากรสำคัญที่ไม่อาจปฏิเสธในความสามารถ
โดยเฉพาะการเรียบเรียงข้อมูล ท่านเป็นต้นแบบในการ
จดบันทึก การใช้สำนวนภาษาไทย การวิเคราะห์และ
เรียบเรียงข้อมูลเอกสารจดหมายเหตุ ท่านจะเสนอ
และสนับสนุนให้บุคลากรในสังกัดหมั่นฝึกเรียบเรียง
ลงในนิตยสารศิลปากร เพื่อนำเสนอข้อมูลที่เป็น
ประโยชน์สู่สังคม อีกทั้งเป็นการประชาสัมพันธ์องค์กร
ให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง คุณลักษณะสำคัญ คือ
**“ความตั้งใจในการทำงาน ความมีน้ำใจ มีเหตุผล
ต่องานที่ทำ และนักบันทึก”** แม้ท่านจะมีงานหนัก
เพียงใด ในฐานะผู้อำนวยการสำนัก ท่านยังคงเปิด
โอกาสให้บุคลากรในสังกัดเข้าขอรับคำปรึกษาด้วย
ความเต็มใจที่จะหาแนวทางฝ่าฟันอุปสรรคให้
ลุล่วงและตรวจสอบเอกสารทุกฉบับอย่างรอบคอบ
การแก้ไขภาษาหนังสือไม่ใช่เพียงแต่แก้ไขตาม
กระบวนการคิดของท่าน แต่ท่านจะอธิบายถึง
ความเป็นมาของการแก้ไขให้เข้าใจเสมออย่างหมด
ข้อสงสัย

โอกาสนี้ ขอส่งท้ายถึงท่านด้วยคำกลอนที่ท่านได้เขียนมอบแด่ผู้เกษียณอายุว่า

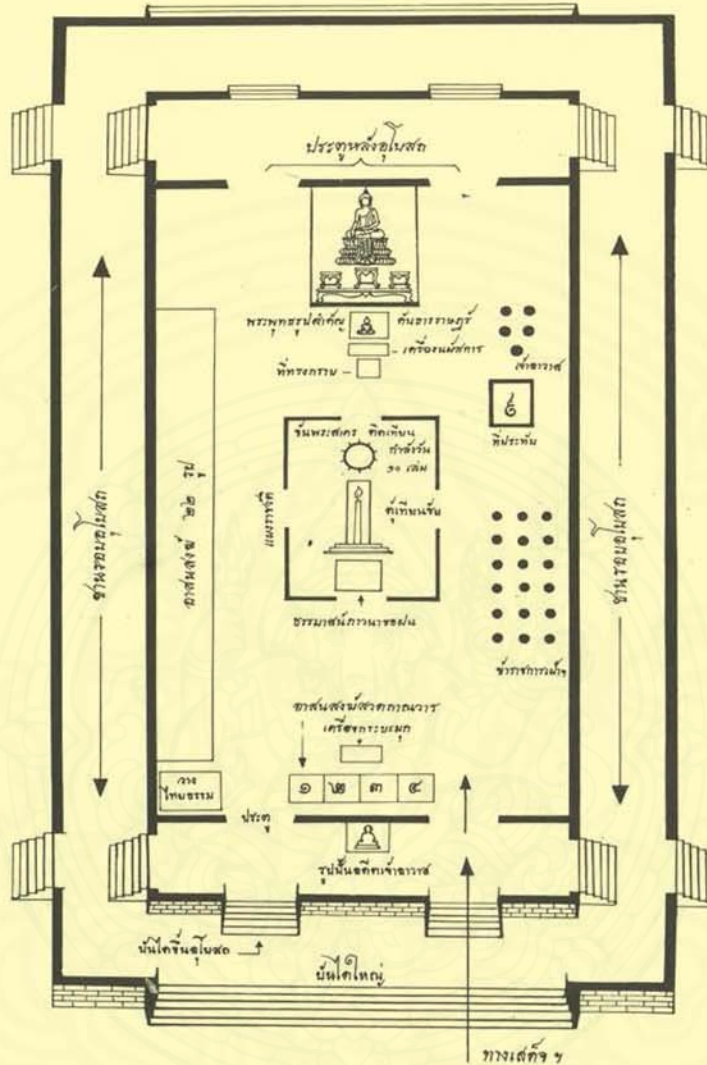
มูมานะปฏิบัติให้รัฐ ราชภู่
วัน เวลาพาเดือน ปีค่อยคลี่คลาย
ขอกล่าวคำย่ำรู้สึกรักนัยกย่อง
ทั้งอดทน ทั้งตรากตรำ ทำผลงาน
ขอแสดงมุทิตามายังพี่
ให้ร่ำรวย สุขศรีทวีคุณ
ให้ไร้โรค ไร้ทุกข์ สนุกเหลือ
อายุยืน ชื่นอุราทุกนาที

ทั้งเพื่อชาติ เพื่อตน คนทั้งหลาย
จนถึงปลายทางที่ทำสู่บ้านนา
วันที่ต้องอุทิศผ้าพันผ่าน
จนราชการสำเร็จเสร็จสมบูรณ์
กรรมภารปฏิบัติมีมีบุญ
พลະพุนเพิ่มแข็งแกร่งเร็วแรงดี
และเหล่าเครือญาติดีเด่นเป็นศักดิ์ศรี
นับแต่นั้นตรานิรันดรทุกวันเอย

ร่วมถ่ายภาพที่ระลึกกับบุคลากรสังกัดสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๕๙

แผนผังพิธีพืชมงคลในอุโบสถวัดศาลาลอย

พรีชอฝน

■ พิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ*

ฉบับนี้ขอตอบคำถามของสมาชิกนิตยสาร ศิลปากรที่ถามว่า **พรีชอฝน เป็นพิธีของราชกรหรือ มีพิธีหลวงด้วย** เพราะสังเกตเห็นว่าพระมหากษัตริย์ มักจะทรงเริ่มพระราชพิธีต่าง ๆ เพื่อความสุขและ อุดมสมบูรณ์ของอาณาประชาราษฎร์เสมอ ดังนั้นหาก

บ้านเมืองเกิดฝนแล้ง พระมหากษัตริย์จะประกอบ พระราชพิธีแห่งแมวขอฝนได้หรือไม่ คำถามนี้คงมาจากสาเหตุที่ปีนี้บ้านเมือง แห้งแล้งมาก น้ำในเขื่อนขาดแคลน ชาวไร่ชาวนาทำนา ปลุกข้าวไม่ได้ ต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปปลูกพืช

* นักอักษรศาสตร์ทรงคุณวุฒิ กรมศิลปากร

ใช้น้ำน้อยแทน ทำให้มีกระแสกังวลห่วงใยว่า ในอนาคตคนไทยอาจต้องซื้อข้าวจากต่างประเทศ มาบริโภค จึงช่วยกันคิดหาวิธีการจะนำภูมิปัญญาเดิม กลับมาใช้ เพื่อสร้างความชุ่มชื้นอุดมสมบูรณ์ให้แก่บ้าน เมืองอีกครั้ง แต่เป็นคำถามที่มีความเข้าใจสับสนมาก จำเป็นต้องอธิบายหลายประเด็นดังนี้

๑. **พิธีขอฝน** เป็นพระราชพิธีหนึ่งที่ปรากฏ ในตำราพระราชพิธีเก่า^๑ ประจำเดือน ๙ มีชื่อว่า **พระราชพิธีพืชมงคลขอฝน** พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชอาชญาใน พระราชนิพนธ์ เรื่อง พระราชพิธีสิบสองเดือน^๒ ตอนพระราชพิธีในเดือนเก้า พระราชพิธีพืชมงคล สรุปลงความโดยย่อว่า เป็นพระราชพิธีประจำปีใน สมัยสุโขทัย และมีแต่พิธีพราหมณ์เท่านั้น โดยทรง กล่าวว่ นางนพมาศได้กล่าวเนื้อความไว้อย่างละเอียด การมีพิธีสงฆ์ด้วยนั้นน่าจะมีภายหลังในสมัยกรุง รัตนโกสินทร์ การทำพระราชพิธีกำหนดในเดือน ๙ เพราะเป็นช่วงเวลาฤดูฝน หากฝนยังไม่ตก แต่ถ้าฝน ตกแล้วก็ไม่ต้องทำ รวมทั้งหากปลายฤดูมีฝนตกน้อย หรือไม่ตกเลยก็ไม่ต้องทำ จึงกลายเป็นพระราชพิธีที่ เคยทำมาทุกรัชกาล แต่มิได้เป็นพระราชพิธีที่ต้องทำ เป็นประจำทุกปี และพระราชพิธีนี้ไม่มีกำหนดว่าจะ ต้องทำกี่วัน ถ้าฝนยังตกไม่มากตามความต้องการก็ทำ ต่อไป บางครั้งอาจนานมากถึง ๕ - ๖ วันก็มี ทรงกล่าว สรุปลงว่า พระราชพิธีพืชมงคลเป็นเครื่องประกอบใจ ของราษฎรให้เป็นที่ยินยอมยินดี มีความนิยมอยู่โดยมาก จึงเป็นพระราชพิธีที่ยั่งยืนสืบมาได้

คำว่า **พຸຸນ** เป็นคำเดียวกับ **พิຸຸณ** แปลว่า **ฝน** หรือ **เทวดาแห่งน้ำ** เทวดาแห่งฝน เรียกว่า **พระพิຸຸณ** หากเป็นภาษาสันสกฤตใช้ว่า **วຸຸຸณ** พระราชพิธีนี้เดิม เรียก **พຸຸຸณศาสตร์** ปัจจุบันใช้ว่า **พิຸຸຸณศาสตร์**

๒. **กระบวนพิธีการ** พระราชพิธีพืชมงคลศาสตร์ ขอฝน ในตำราพระราชพิธีเก่า บันทึกข้อมูลสั้น ๆ มี ใจความว่า ให้พนักงานแต่งเครื่องบูชาและบายศรี มอบ ให้พราหมณ์บูชาและอ่านพระเวทมนต์ขอฝนเท่านั้น ดังนี้

“เดือน ๙ พระราชพิธีพืชมงคลศาสตร์ขอฝน ให้เจ้าพนักงานแต่งเครื่องบูชาและบายศรี ให้ชีพอ พราหมณ์บูชาอ่านพระเวทมนต์ขอฝนให้ตกขอบ ฤดูกาล บ้านเมืองใหญ่น้อยจะได้อยู่เป็นสุขเจริญ แผ่นดิน เจริญการพระราชพิธีเพื่อเจริญพระราช สวัสดิ์”^๓

รายละเอียดพระราชพิธีพืชมงคลศาสตร์ สมัย สุโขทัย ที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์พระราชพิธี สิบสองเดือน^๔ ซึ่งทรงใช้ข้อมูลที่นางนพมาศเล่าไว้ มีรายละเอียดค่อนข้างมาก กล่าวโดยสรุป มีการตั้งเกย สี่เกยที่หน้าลานเทวสถานหลวง ประดับด้วยฉัตรธง ทำด้วยหญ้าคา และหญ้าตีนนก อ่างทองสัตตโลหะ สี่อ่าง อ่างหนึ่งใส่เปลือกถม ปลูกข้าวเหนียวและข้าวเจ้า อ่างใบที่สองสามและสี่ใส่ดินผสมมูลโค ปลูกถั่วงาอ่าง หนึ่ง ปลูกมะม่วงและมะพร้าวอ่างหนึ่ง และปลูกหญ้า แพรก หญ้าละมานอ่างหนึ่ง ตั้งไว้บนแผ่นไม้วาง กระดานแป้นปักไว้หน้าเกย

เมื่อถึงวันกำหนดฤกษ์ หมู่พราหมณ์มีพระครู พรหมพรตพิธีศรีบรมหงส์เป็นประธาน บวงสรวงบูชา อธิษฐานขอให้ฝนตกชุกชุมทั่วเขตแดน และขอให้ พืชพันธุ์ต่าง ๆ ในอ่างที่เตรียมไว้จงงอกงามอุดม สมบูรณ์ แล้วพราหมณ์ทั้งหลายสยายมวยผม และ ถือธงประภูภา^๕ สีมอเหมือนเมฆฝนไปยื่นผลัดเปลี่ยน กันกวัดแกว่งบนเกยวันละ ๒ เวลา คือ เช้าและเย็น พร้อมบริกรรมอิศรเวทขอฝนจบครบสามวันสามคืน

^๑ ตำราพระราชพิธีเก่า, พระนคร : หอพระสมุดวชิรญาณ, ๒๔๖๖, หน้า ๒๓.

^๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพิธีสิบสองเดือน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, กรุงเทพฯ: บรรณาคาร, ๒๕๔๒, หน้า ๔๓๒ - ๔๖๖.

^๓ ตำราพระราชพิธีเก่า, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

^๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓๓.

^๕ ธงชนิดหนึ่งทำด้วยแผ่นผ้าเป็นชั้น ๆ มีไม้สอดระหว่างชั้น ที่ปลายไม้ทั้ง ๒ ข้าง ติดธงสามเหลี่ยมเล็ก ๆ

ต่อมาภายหลังจึงเริ่มมีพิธีสงฆ์ทำพร้อมกับพิธีพราหมณ์ แต่พิธีพราหมณ์แยกออกไปทำที่ทุ่งสัมปอญ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์อธิบายว่า “*เพราะอยู่ข้างจะเรื้อร่าหยาบคาย*”^๖ โดยปลูกโรงพิธีให้ในประธานไม่มุงหลังคามุงแต่ที่เฉลียงรอบ แล้วนำพระผู้เป็นเจ้าของหรือเทวรูปตั้งในโรงพิธีกลางแดดกันม่านรอบ หน้าโรงพิธีทำประตูไม้อุณาเทวา พรหมโองการทั้งแปดทิศตามธรรมเนียม หน้าโรงพิธีปลูกเกษมีพนักสามด้าน มีบันไดขึ้นลงตรงหน้าเกยชุดสระกว้าง ๓ ศอก ยาว ๓ ศอก ลึก ๑ ศอก มีรูปเทวดา นาค และปลา ตรงหน้าสระปั้นรูปเมฆสองรูป คือ ทำเป็นรูปบุรุษสตรีเปลือยกายแล้วทาปูนขาว การปั้นรูปเมฆนี้ต้องทำพร้อมพิธีสงฆ์

เทวรูปที่ตั้งในพระราชพิธี คือ พระอิศวร พระนารายณ์ พระพรหมธาดา และพระมหาพิณศวร พิธีขอฝนนั้น เวลาเช้าพระมหาราชครูพิธีจะขึ้นบนเกยอ่านเวทโบกธงผ้าขาว ซึ่งมียันต์พรมศาสตร์ยาว ๕ ศอก ติดไม้ไผ่ล้ามะลอก ยาว ๓ วา โดยโบกไปมาสามครั้ง เป่าสังข์ แล้วเจ้ากรมปลัด กรมขุนหมื่นพราหมณ์ โหราจารย์แปดคนนั่งล้อมเทวรูปในโรงพิธีกลางแจ้งซีกประจำ ท้องบ่นคาถา พร้อมซีกประจำเปลี่ยนตามวันทั้ง ๗ วัน จนถึง ๕ โมงเช้าหยุดพัก และตอนบ่ายซีกประจำไปอีกจนพลบค่ำ พระมหาราชครูขึ้นไปโบกธงเหมือนเวลาเช้าอีกครั้งหนึ่งแล้วเลิกจนถึงเวลาตีจึงได้บูชาพิธีตามธรรมเนียม การทำพระราชพิธีนี้ต้องทำอย่างต่อเนื่องทุกวันจนกว่าจะเลิกการพระราชพิธี โดยฟังจากพิธีสงฆ์เป็นสัญญาณ

รายละเอียดของพระราชพิธีสงฆ์ น่าจะทำตามอย่างพิธีพราหมณ์ แต่อาจมีการตั้งพระพุทธรูปได้หลายองค์ เช่น พระสุกฤษดิ์เถร พระคันธารราษฎร์ พระอุปัชฌาย์ สำหรับขอฝน โดยพระพุทธรูปเหล่านี้มีตำนานและความเชื่อสอดคล้องกันในการประทานฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล

๓. **พิธีแห่นางแมวขอฝน** ไม่ปรากฏในตำรา แต่มีข้อมูลว่า ในการพิธีล่วงหน้าพระราชพิธีพรมศาสตร์ ซึ่งเป็นแบบอย่างมาแต่โบราณ เป็นหน้าที่ของโชคน หรือเจ้าพนักงานหญิง ผู้มีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยภายในเขตพระราชฐานชั้นใน เป็นผู้ทำหน้าที่ร้องนางแมว นอกจากนั้นยังมีการตัดต้นไม้ชื่อคนทีสอ และข้างบำรุงา คือ การนำข้างตักน้ำมันสองข้างมาปักแทนตะลุ้งเบญจพาส ห่างกันยี่สิบวา แล้วปล่อยให้ข้างโถมตัวปะทะงาประกันเสียงดังกึกก้องแต่ไม่มีอันตรายต่อตัวข้าง การบำรุงาต้องนำข้างมาปะทะงา และหมอบคว่ำร้องเยาะเย้ยกันครบสามครั้ง

พิธีขอฝนล่วงหน้าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการแห่ข้างเผือกในรัชกาลคือ พระวิมลรัตนกิริณี เนื่องจากสังเกตเห็นว่า เมื่อวันที่แห่พระวิมลรัตนกิริณีมาขึ้นโรงสมโภชในพระบรมมหาราชวังในกรุงเทพฯมีฝนตกมาก พระวิมลรัตนกิริณีจึงต้องมีหน้าที่เป็นพนักงานขอฝนอีกด้วย แสดงว่าพระราชพิธีขอฝนนี้น่าจะไม่มีการแห่นางแมว แต่พิจารณาคัดเลือกสัตว์ตามความเชื่อและเหตุการณ์ที่เคยเกิดผลมาแล้ว

อนึ่ง พิธีพรมศาสตร์หรือพิธีขอฝน ราษฎรในภูมิภาคต่าง ๆ ยังคงนำมาใช้แก้ปัญหาเมื่อเกิดฝนแล้งอย่างต่อเนื่อง แต่ปรากฏหลักฐานว่ามีการพระราชพิธีนี้ครั้งหลังสุดในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเท่านั้น จนกระทั่ง พุทธศักราช ๒๕๒๓ พระราชสังวรญาณ (สนิท ธีรสิริทฺโธ) เจ้าอาวาสวัดศีลขันธาราม อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง มีโอกาสเฝ้ารับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในโอกาสเสด็จฯ ไปทรงประกอบพิธียกขอฟ้าอุโบสถวัดหนองหมูใต้ อำเภอวิหารแดง จังหวัดสระบุรี เมื่อวันที่ ๗ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๓ และได้

^๖เรื่องเดิม, หน้า ๔๓๔.

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการทองทิศ บูชาพระพุทธรูปสำคัญ

ถวายพระพรแด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เกี่ยวกับความแห้งแล้ง ซึ่งทำให้เกษตรกรหลายจังหวัดเกิดความเดือดร้อนเสียหายเป็นอันมาก จึงขอพระบรมราชานุญาตให้มีพระราชพิธีพืชมงคล เพื่อฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีโบราณ และพระราชทานกำลังใจให้แก่พสกนิกรที่เป็นเกษตรกรด้วย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีรับสั่ง จะทรงพระราชดำริต่อไป สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงรับจะเสด็จฯ มาทรงเป็นประธานในการประกอบพิธีพืชมงคลของวัดศิลาขันธาราม และพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ในการประกอบพิธีอนุโลมตามพระราชพิธีพืชมงคลของหลวงเป็นหลัก แต่ให้ปรับปรุงเพื่อความเหมาะสมแก่กาลสมัย ในวันเสาร์ ที่ ๑๙ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๓

การพระราชพิธีครั้งนั้น ผู้ว่าราชการจังหวัดอ่างทองได้นำหัวหน้ากระบวนแห่นางแมวเข้าเฝ้าฯ แล้วโปรดเกล้าฯ ให้เคลื่อนกระบวนแห่ นางแมวซึ่งวัดศิลาขันธาราม และจังหวัดอ่างทองจัดขึ้นเพื่อถวายทอดพระเนตร โดยมีกระบวนพ็อนรำแต่งกายตามประเพณีชนบท พร้อมกระบวนกลองยาวนำ และตามแห่จนครบ ๓ รอบ

กล่าวโดยสรุปพิธีขอฝนมีทั้งพิธีของราษฎรแลพระราชพิธีหลวง หากเป็นพิธีของราษฎรมักจะมีการแห่ นางแมวเพื่อขอฝน แต่พระราชพิธีพืชมงคลไม่มีการแห่ นางแมว มีเพียงการร้องนางแมว ตามหลักฐานพระราชนิพนธ์พระราชพิธีสิบสองเดือนในรัชกาลที่ ๔ และมีกระบวนการขึ้นตอนทั้งพิธีพราหมณ์และพิธีสงฆ์ควบคู่กันไปในยุคหลัง พระราชพิธีนี้ในจดหมายเหตุรัชกาลที่ ๑ มีข้อห้ามมิให้กันฉัตร คลุมศิระชะ ใส่หมวก และงอบ เข้าในมณฑลพิธีด้วย

บรรณานุกรม

- ตำราพระราชพิธีเก่า. พระนคร: หอพระสมุดวชิรญาณ, ๒๔๖๖. (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์โปรดให้พิมพ์เมื่อปีกุน พ.ศ. ๒๔๖๖)
- พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระราชพิธีสิบสองเดือน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, กรุงเทพฯ: บรรณาการ, ๒๕๕๒.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖.
- เพลินพิศ กำราญ. "พิธีพืชมงคล" ศิลปากร. ๒๔, ๒ (พ.ศ. ๒๓), ๑๐๓ - ๑๒๓.
- "พิธีว่าด้วยพิธีพืชมงคล จ.ศ. ๑๑๔๔." หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรขอม - ไทย. ภาษาบาลี - ไทย. เส้นดินสอ. จ.ศ. ๑๑๔๔ (พ.ศ. ๒๓๒๔). เลขที่ ๒. หมวดจดหมายเหตุ ร. ๑.

Masterpieces of the Fine Arts Department: U Thong Dams: The Longest Ancient Earthen Dam in Thailand

U Thong is an important Dvaravati town, located on the west bank of a river called Chorakhe Samphan and in a plain near a foothill, providing a good strategic locality. Considering location and town plan, it is evident that this moated town was well-designed and properly managed, with sufficient infrastructure and systematic water management. Besides, there are earthworks; one is an earthwork called Tao U Thong road, but morphologically it served as dike or dam used to control water; to drain water out of the town during rainy season and to prevent water flowing into the town during summer. Other earthworks called Khok Chang Din located near a stream and a waterfall southeast of the town; they look like reservoirs of different form and size. According to their size and locality, they must have served as water reservoirs.

More importantly and recently, an ancient earthen dam was found, about 5 km northwest of the ancient town of U Thong. It measures 1,660 meters long and 35 meters wide, and is located between two hills, stretching across the plain in the valley between the two hills. The dam relatively dates to the 7th and 11th century AD, about the time when the ancient town of U Thong became a major trade and religious center. The dam is thus far the longest ancient earthen dam ever discovered in Thailand.

Translated by Thanik Lertcharnit

ของชิ้นเอกในกรมศิลปากร

แนวเขื่อนโบราณ

พื้นที่รับน้ำเหนือเขื่อน

พื้นที่รับน้ำใต้เขื่อน

เขื่อนโบราณเมืองอู่ทอง ในภาพแสดงให้เห็นแนวเขื่อนเป็นองค์ประกอบของเขื่อนทั้งสองด้าน ซึ่งแนวเหนือเขื่อนด้านนี้ (ด้านหลังภาพ) มีการระเบิดหินออกไปส่วนใหญ่แล้ว จากการให้ประทานบัตรเหมืองแร่หิน

เขื่อนอู่ทอง : เขื่อนสมัยทวารวดีที่ยาวที่สุดในบรรดาเขื่อนโบราณ ที่พบในประเทศไทย

■ พยุง วงษ์น้อย*

เขื่อนอู่ทองหรือเขื่อนโบราณที่เขาโกปิดทอง ตั้งอยู่ห่างจากเมืองโบราณอู่ทองไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ ๕ กิโลเมตร มีความยาว ๑,๖๖๐ เมตร กว้างประมาณ ๓๕ เมตร (สันเขื่อนกว้างประมาณ ๑๐ - ๑๒ เมตร) สูงประมาณ ๔ - ๕ เมตร ตัวเขื่อนวางตัวอยู่ในแนวเหนือใต้ ค่อนไปทางตะวันตกเฉียงใต้ และตะวันออกเฉียงเหนือเล็กน้อย ลักษณะเป็นเขื่อนดินขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ระหว่างเขา ๒ ลูก คือ เขาโกปิดทองและเขาตาแก้ว (เขาตาแก้ว) ในช่วง

บ้านปากเขว่าหรือเขาปากเขว่า (ปัจจุบันอยู่ริมถนนสายอู่ทอง - ตลิ่งเหนือ) โดยกั้นขวางแอ่งที่ราบในหุบเขาระหว่างเขาโกปิดทองและเขาตาแก้ว (เขาตาแก้ว) มีลักษณะเป็นแอกบัว (Oxbow) โดยที่ราบลุ่มทางตะวันตกของเขื่อน ซึ่งเป็นพื้นที่สูงกว่าน่าจะเป็นพื้นที่รับน้ำ ส่วนทางทิศตะวันออกเป็นพื้นที่รับน้ำใต้เขื่อน กำหนดอายุอยู่ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๖ (สมัยทวารวดีในระยะนี้มีที่เมืองอู่ทองเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและการค้า)

* นักโบราณคดีชำนาญการพิเศษ สำนักศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี กรมศิลปากร

เขื่อนดินแห่งนี้ นับเป็นเขื่อนกั้นน้ำที่มีปริมาณน้ำมากที่สุด นอกจากนี้ยังเป็นเขื่อนที่มีกำลังน้ำไหลรุนแรงมาก เนื่องจากการตรวจสอบเส้นทางไหลของน้ำ โดยการเดินสำรวจของคณะผู้ศึกษาพบว่า ท่อระบายน้ำขนาดต่าง ๆ และประตูน้ำหลายแห่งซึ่งการชลประทานในสมัยปัจจุบันไปสร้างเสริมไว้ตามเส้นทางน้ำไหลของเขื่อนนี้ เมื่อถึงฤดูฝน ความรุนแรงของกระแสน้ำจะทำลายสิ่งกีดขวาง เช่น ท่อระบายน้ำเสียหายอย่างหนัก มีความเป็นไปได้ว่า ปริมาณน้ำจำนวนมากและมีกำลังไหลรุนแรงของเขื่อนกั้นน้ำโบราณที่เมืองอุทองนี้มีการนำไปใช้ในการทำนา ทางที่ราบลุ่มทางทิศ

ตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองอุทอง ซึ่งการสร้างเขื่อนเพื่อกั้นน้ำและกักกระแสน้ำเอาไว้ พื้นที่ภูเขาในบริเวณนั้น ๆ จะมีสภาพเป็นหลังคาขนาดใหญ่สำหรับรับน้ำฝน เมื่อสายน้ำรวมตัวกันมากเข้าก็จะกัดเซาะพื้นดินทำให้เกิดทางน้ำธรรมชาติขึ้น ทางน้ำธรรมชาติที่ไหลจากเขื่อนเมืองอุทอง เป็นธารน้ำยาวคดเคี้ยวกว่า ๕ - ๖ กิโลเมตร

สภาพปัจจุบัน เขื่อนแห่งนี้ปัจจุบันยังใช้ประโยชน์ได้ โดยมีลำคลองชลประทานที่ขุดลอกเพิ่มเติมตามแนวคลองโบราณไปยังทิศตะวันออกของเมืองโบราณอุทองซึ่งอยู่ห่างออกไปประมาณ

เขาโกปิตทอง องค์ประกอบสำคัญของเขื่อนโบราณเมืองอุทอง เป็นแหล่งกำเนิดน้ำที่สำคัญให้กับเขื่อน

ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณเมืองโบราณอุทอง อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี แสดงให้เห็นสภาพภูมิประเทศทางด้านทิศตะวันตกที่เป็นภูเขา ต้นกำเนิดของลำน้ำและตำแหน่งระบบการจัดการน้ำของเมืองโบราณอุทอง (สำเนาจากภาพถ่ายทางอากาศ Google earth)

๕ กิโลเมตร สันเขื่อนมีการใช้เป็นถนนทางเข้าบ้านเขาตาแก้ว ตลอดแนวเขื่อนดินโบราณมีชาวบ้านตั้งบ้านเรือนอยู่ประปราย สภาพเขื่อนดินยังคงค่อนข้างสมบูรณ์ ทางปลายเขื่อนด้านทิศใต้ซึ่งต่อจากเชิงเขาโกปิตทองมีการไถปรับทำถนนทำให้แนวสันเขื่อนต่ำกว่าจุดอื่น ๆ ปลายเขื่อนทางด้านทิศเหนือติดกับเชิงเขาตาแก้วมีแนวฝายน้ำล้นไหลลงสู่คลองชลประทานเพื่อการเกษตร ที่ราบลุ่มทางตะวันตกของเขื่อนซึ่งเป็นพื้นที่สูงกว่าน่าจะเป็นพื้นที่รับน้ำ ส่วนทางตะวันออกเป็นพื้นที่รับน้ำได้เขื่อน ซึ่งปัจจุบันทั้งสองฝั่งเป็นพื้นที่เพาะปลูกพืชไร่หลายชนิด ส่วนบริเวณเขาตาแก้วถูกทำลายไปมากจากการทำเหมืองแร่อุตสาหกรรม

ว่าที่ร้อยตรีพิทยา คำเด็นงาม ได้ศึกษาประวัติการค้นพบเขื่อนกั้นน้ำโบราณต่าง ๆ ในประเทศไทย^๑ ระบุว่า เขื่อนอุทอง เป็นเขื่อนโบราณสำรวจพบเป็นลำดับที่ ๖ มีรายละเอียดว่า เป็นเขื่อน

สมัยทวารวดี อยู่ที่ตำบลหนองโอง อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี สำรวจพบเมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๕ โดยว่าที่ รต. พิทยา คำเด็นงาม ต่อมามีการสำรวจโดยสังเขปในพุทธศักราช ๒๕๔๐ และได้รับการตรวจสอบโดยละเอียดและวิเคราะห์ว่าเป็นเขื่อนกั้นน้ำโบราณ พร้อมทั้งจัดทำแผนผังรายละเอียดในพุทธศักราช ๒๕๔๑ โดยว่าที่ รต. พิทยา คำเด็นงาม นักโบราณคดีและช่างสำรวจจากสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๕ สุโขทัย ต่อมาคันดินโบราณหรือเขื่อนโบราณ ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๑๙ ตอนพิเศษ ๑๑๙ ง ลงวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๕ พื้นที่โบราณสถานประมาณ ๒๖๕ ไร่ ๒ งาน ๓๑ ตารางวา ซึ่งมีพื้นที่ครอบคลุมตั้งแต่เชิงเขาโกปิตทองด้านทิศเหนือ ตลอดแนวคันดินเรื่อยไปจนถึงเจดีย์บนยอดเขาตาแก้ว

^๑ ดูรายละเอียดใน ว่าที่ รต. พิทยา คำเด็นงาม. "เขื่อนกั้นน้ำโบราณในประเทศไทย" **ศิลปากร** ๘๒, ๒ (มี.ค. - เม.ย. ๘๒), หน้า ๑๙ - ๔๕.

ภูเขา องค์ประกอบสำคัญของเขื่อน

ผลจากการสำรวจและศึกษาเขื่อนกั้นน้ำโบราณของพินยา ดาเต๋นงาม ในเรื่องการเลือกภูมิประเทศและการก่อสร้างเขื่อนสมัยโบราณ พบว่า ภูมิประเทศที่จะก่อสร้างเขื่อนได้นั้นจะต้องเป็นเมืองหรือชุมชนที่อยู่ใกล้เขา ซึ่งเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติอยู่แล้ว แต่บางครั้งเมืองก็อยู่ห่างจากเขื่อนหลาย ๆ กิโลเมตร โดยมีทางน้ำธรรมชาติไหลลงมาเสมือนท่อ ดังเช่นเขื่อนเมืองอู่ทองนี้ ดังที่กล่าวแล้วว่า ภูเขานั้นย่อมเป็นแหล่งกำเนิดน้ำตามธรรมชาติ โดยปกติน้ำฝนที่ตกลงมาบนภูเขาโดยเฉพาะภูเขาที่มีพื้นที่ลาดเทและมีลักษณะสันเขาเป็นรูปแอกวิว (Oxbow) ภูเขาลักษณะนี้จะรองรับน้ำได้มาก ดังเช่น เขื่อนโบราณเมืองอู่ทองนี้ ที่เลือกพื้นที่ระหว่างเขาโกปิดทองและเขาตาแก้ว ภูเขาทั้งสองเทือกนี้จึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเขื่อนโบราณเมืองอู่ทอง

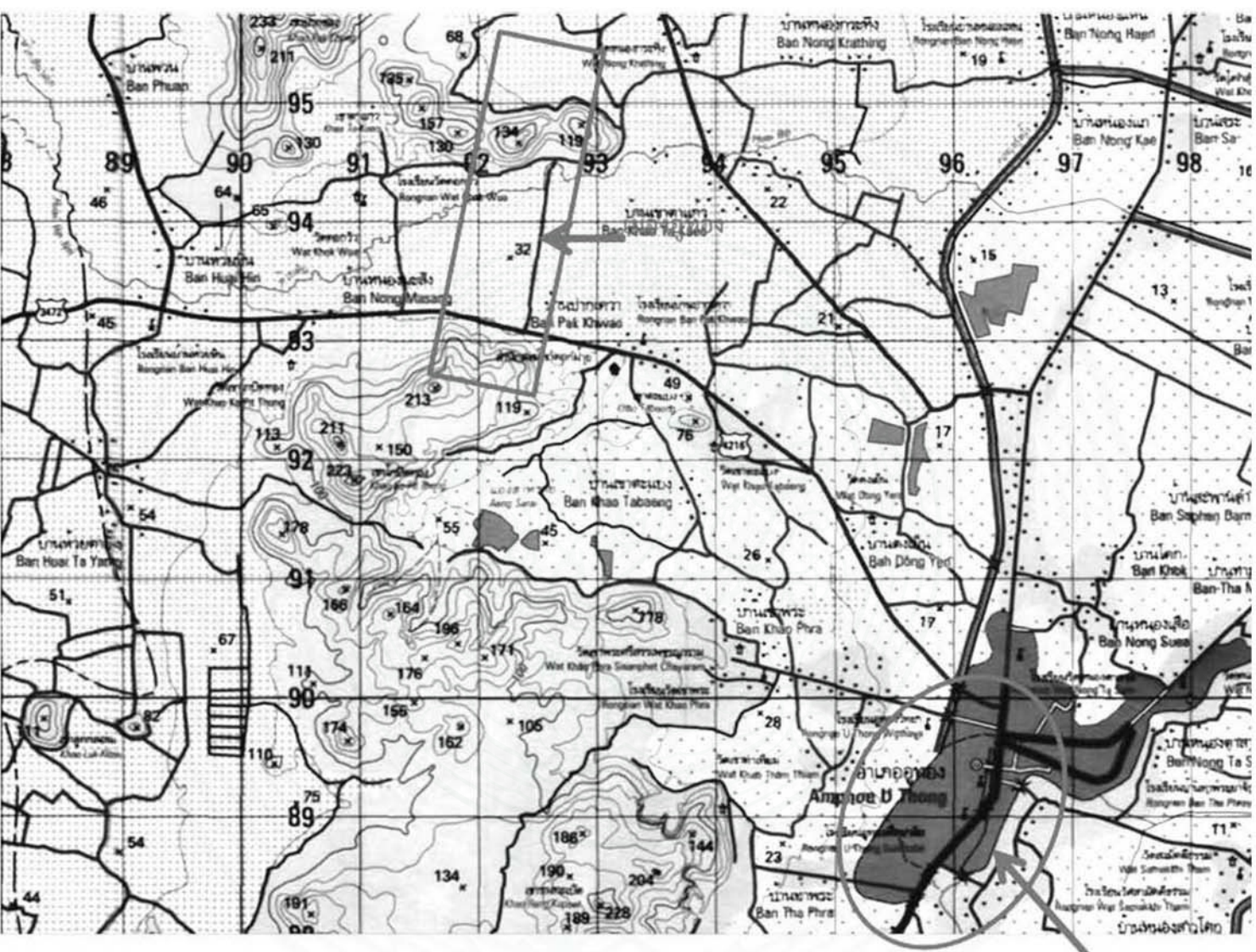
ภูมิปัญญาเรื่องการจัดการน้ำของเมืองโบราณอู่ทอง

พื้นที่บริเวณเมืองโบราณอู่ทอง ถือได้ว่ามีสภาพภูมิประเทศเหมาะสมต่อการอยู่อาศัยมาตั้งแต่สมัยโบราณ ตัวเมืองโบราณอู่ทองตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของลำน้ำจร๊ะเข้สามพันซึ่งไหลมาจากทางทิศใต้ก่อนไหลออกไปทางตะวันออกซึ่งเป็นที่ราบลุ่มต่ำที่สำคัญยังตั้งอยู่บริเวณที่ลาดเชิงเขาที่มีความอุดมสมบูรณ์ ห่างจากตัวเมืองไปทางทิศตะวันตกราว ๑ กิโลเมตร เป็นแนวทิวเขายาวจากทิศเหนือจรดใต้ประกอบด้วยเขาทุ่งดินดำ เขาพุทอง เขาตาแก้ว เขาดอกฝ้าย เขาตะแบง เขาโกปิดทอง เขาพระเขารางกะปัด และเขาคอก แนวทิวเขานี้เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและเป็นต้นกำเนิดของลำน้ำ

หลายสายที่ไหลมาสู่คูเมือง เช่น ลำห้วยรวก ลำห้วยหางนาค ทางด้านทิศตะวันตกของตัวเมืองไหลเข้ามาสู่คูเมือง และไหลตามคูเมืองไหลลงไปทางด้านทิศตะวันออกของเมืองที่มีแม่น้ำจร๊ะเข้สามพันซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักของเมือง ไหลผ่านขนานคูเมืองไปทางทิศตะวันออก ซึ่งใช้เป็นเส้นทางในการติดต่อกับชุมชนภายนอกที่ไหลออกไปได้อีกด้วย

เมื่อพิจารณาจากแผนผังเมืองโบราณอู่ทอง จะเห็นได้ว่าเมืองโบราณอู่ทองมีระบบสาธารณูปโภคและการจัดการน้ำที่มีระบบนอกจากคูเมืองแล้ว จะเห็นได้จากคันดินที่เป็นแนวยาวที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า ถนนทำอู่ทองซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นคันดินกั้นน้ำหรือใช้บังคับน้ำให้ไหลออกสู่ลำน้ำเมื่อถึงฤดูน้ำหลากหรือกั้นน้ำให้ไหลเข้าสู่เมืองเมื่อยามหน้าแล้ง โดยเฉพาะแนวคันดิน ที่เรียกว่า คอกข้างดิน ที่ตั้งอยู่นอกเมืองอู่ทองทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ห่างออกมาประมาณ ๓ กิโลเมตร กลุ่มโบราณสถานคอกข้างดินเป็นสิ่งก่อสร้างที่สร้างด้วยดิน กระจายตัวอยู่บริเวณเชิงเขาคอก สำรวจพบจำนวน ๔ แห่ง (คือ คอกข้างดินหมายเลข ๑ - ๔) มีลักษณะคล้ายอ่างเก็บน้ำหรือบ่อน้ำ มีคันดินล้อมรอบรูปร่างและขนาดแตกต่างกัน ตั้งกระจายอยู่ใกล้กับลำห้วยและน้ำตกพุ่มง ตั้งอยู่บนเชิงเขาคอกในระดับความสูงประมาณ ๘๕ เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง เป็นระยะ ๆ ลงมาถึงบริเวณพื้นที่ลาดเชิงเขาและพื้นที่ราบด้านทิศใต้ที่ระดับความสูงประมาณ ๒๕ เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง จากการศึกษาคอกข้างดินแต่ละแห่งตั้งอยู่ในพื้นที่ต่างระดับกัน และตั้งอยู่ใกล้กับทางน้ำที่ไหลลงมาจากเขาคอกทางทิศเหนือ ในลักษณะเป็นแอ่งรับน้ำเข้ามาเก็บกักไว้ บางแห่งคงเป็นสระน้ำศักดิ์สิทธิ์เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ด้วย^๒

^๒ ภัทรพงษ์ เก่าเงิน. **โบราณคดีคอกข้างดิน**. (กรุงเทพฯ: สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๒ สุพรรณบุรี สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๕) หน้า ๑๖ และ ๑๑๙ - ๑๒๐.

เมืองอุทอง

แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งเขื่อนโบราณเมืองอุทอง

(แผนที่สำเนาจากแผนที่ภูมิประเทศของกรมแผนที่ทหาร มาตรฐาน ๑ : ๕๐,๐๐๐ ลำดับชุด L 7018 ระหว่าง 4937 D)

จากข้อมูลข้างต้นถือได้ว่า เขื่อนอุทอง (เขื่อน
โบราณเมืองอุทอง) เป็นหนึ่งในระบบการจัดการน้ำ
ของเมืองอุทอง นอกจากคอกข้างดินและแนวคันดิน
ที่เรียกกันว่าถนนท้าวอุทอง โดยเขื่อนโบราณอยู่ทาง
ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองโบราณอุทอง
ส่วนคอกข้างดินและถนนท้าวอุทองอยู่ทางด้าน
ทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเมือง ซึ่งระบบการจัดการน้ำ
ทั้งสองระบบนี้อยู่ในแนวเดียวกัน โดยอยู่ทางด้านเหนือ
และด้านใต้ของแนวเขาทางทิศตะวันตกของเมืองอุทอง
เหตุที่มีการแก้ปัญหาเรื่องน้ำ ในพื้นที่เมืองอุทองนั้น
สันนิษฐานว่า เกิดจากปัญหาการเปลี่ยนทางเดินของ
แม่น้ำจระเข้สามพัน โดยมีการศึกษาจากภาพถ่าย
ทางอากาศแล้วพบว่า แม่น้ำจระเข้สามพันแต่เดิมไหลผ่าน
มาทางเส้นทางที่ผ่านเมืองอุทอง แต่ต่อมาเส้นทางน้ำ
ได้เปลี่ยนทางเดินลงมาทางใต้ตามแนวคลองทางตลาด^๓
อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีหลักฐานยืนยันได้แน่ชัดว่าการคิด
ระบบการจัดการน้ำขึ้น เป็นช่วงที่ใกล้เคียงกับที่แม่น้ำ
จระเข้สามพันเปลี่ยนทางเดิน หากพิจารณาพื้นที่
ทั้งของเมืองอุทองที่อยู่ใกล้แนวเขา และเป็นพื้นที่
ลาดเชิงเขา จึงเป็นพื้นที่รับน้ำจากแนวเขาทางด้านทิศ
ตะวันตกของเมือง ในฤดูฝนย่อมได้รับผลกระทบจาก
ปริมาณน้ำที่ไหลบ่าลงอย่างรวดเร็ว การสร้างระบบ
การจัดการน้ำแบบคอกข้างดินและเขื่อนอุทองนี้จะ
เป็นการชะลอน้ำที่จะไหลลงสู่เมืองในฤดูน้ำหลาก

ในทางกลับกันในฤดูแล้งก็จะเป็นพื้นที่กักเก็บน้ำไว้ใช้
ประโยชน์ยามขาดแคลนน้ำได้ จากขนาดและพื้นที่
รับน้ำของเขื่อนอุทอง จัดเป็นการสร้างระบบชลประทาน
ขนาดใหญ่เพื่อแก้ปัญหาเรื่องน้ำอุปโภค บริโภค ของ
คนอุทองในอดีต และเขื่อนอุทองนี้ยังถือเป็นเขื่อน
โบราณที่มีความยาวที่สุดในบรรดาเขื่อนโบราณที่
ค้นพบในประเทศไทย เมื่อแรกสำรวจพบนั้นสภาพ
เขื่อนดินยังคงมีความสูงและความกว้างค่อนข้าง
สมบูรณ์ ปัจจุบันแม้จะเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่ก็ยังคง
สภาพให้เห็นเป็นแนวเขื่อนชัดเจน เขื่อนดินโบราณ
แห่งนี้แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของคนเมื่อกว่า
๑,๐๐๐ ปีที่แล้ว ที่มีการคัดเลือกพื้นที่เพื่อสร้างเขื่อน
ที่สามารถกักเก็บน้ำได้เป็นปริมาณมาก ที่บริเวณพื้นที่
ระหว่างเขาโกปิตทองและเขาตาแก้ว เขาทั้งสองเทือก
นี้จึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการสร้างเขื่อน
โบราณแห่งนี้ ปัจจุบันเขาตาแก้วนั้นถูกระเบิดจากการ
ให้ประธานบัตรไปจนเหลือเฉพาะหัวเขา เหลือเพียง
เขาโกปิตทองที่มีการยื่นขอประธานบัตรแล้ว หากมี
การอนุญาต สภาพโดยรอบเขื่อนดินโบราณแห่งนี้
จะเปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิง ดังนั้น การอนุรักษ์เขา
โกปิตทองไว้ จะเป็นการรักษาสภาพภูมิประเทศที่
แสดงให้เห็นภูมิปัญญาของคนโบราณในการเลือก
ภูมิประเทศบริเวณก่อสร้างเขื่อนโบราณในสมัย
ทวารวดี เมื่อกว่าพันปีมาแล้ว

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กลุ่มงานวิชาการโบราณคดี. **เขื่อนกั้นน้ำโบราณในประเทศไทย**. เอกสารอัดสำเนา.
- ภัทรพงษ์ เก่าเงิน. **โบราณคดีคอกช้างดิน**. กรุงเทพฯ: สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๒ สุพรรณบุรี สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๕.
- อรุณศักดิ์ กิ่งมณี, วสันต์ เทพสุรียานนท์ และภัทรพงษ์ เก่าเงิน. **โบราณคดีเมืองอู่ทอง**. นนทบุรี: สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๒ สุพรรณบุรี สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๕.
- สฤณีพิงส์ ขุนทรง. **เมืองโบราณอู่ทอง : ผลการขุดค้นทางโบราณคดีที่เนินพลับพลา ปี ๒๕๕๘**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙.
- Supamas Doungsakun. **Palaeo-Environmental study at Khok Chang Din ruins U-Thoung District Suphanburi Province**. A Thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of master science (Technology of Environmental Management) Faculty of graduate studies Mahidol University, 2005.

ใบสมัครสมาชิก นิตยสาร ศิลปากร

ข้าพเจ้า นาย นาง นางสาว.....นามสกุล.....อายุ.....ปี

สถานที่จัดส่ง (โปรดกรอกข้อมูลอย่างละเอียดด้วยตัวบรรจงให้ชัดเจน)

.....เลขที่.....

อาคาร.....ชั้น.....ห้อง.....ชอย.....

ถนน.....แขวง.....เขต.....จังหวัด.....

รหัสไปรษณีย์.....E-mail address.....

โทรศัพท์.....โทรสาร.....

ประสงค์จะสมัครสมาชิคนิตยสารศิลปากร พ.ศ. ๒๕๕๔ ราคา ๖๐๐ บาท (ค่าจัดส่งฟรี)

สมาชิกเก่าต่ออายุ สมาชิกใหม่

ชำระค่าสมาชิกโดย

เงินสด (ในกรณีสมัครด้วยตนเอง)
 โอนเงินเข้าบัญชีธนาคารกรุงไทย สาขาราชดำเนิน

ชื่อบัญชี “นิตยสารศิลปากร” เลขที่บัญชี 018-0-05671-9

ต้องการใบเสร็จในนาม ส่วนตัว หน่วยงาน
(โปรดระบุที่อยู่ในการจัดส่งใบเสร็จ).....

สำหรับท่านที่สมัครสมาชิก
หรือต่ออายุนิตยสารศิลปากร

จะได้รับหนังสือ “พระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า)”
จำนวน ๑ เล่ม (หนังสือมีจำนวนจำกัด)

กรณีชำระด้วยวิธีการโอนเงินเข้าบัญชีธนาคาร กรุณาส่งหลักฐานการโอนเงิน (ใบ PAY IN)

พร้อมชื่อ - นามสกุล (ตัวบรรจงให้ชัดเจน) มาตามที่อยู่ด้านล่าง เพื่อที่จะออกใบเสร็จรับเงินจัดส่งให้ต่อไป

ขอเชิญชวนส่งบทความนำลงในนิตยสารศิลปากร

นิตยสารศิลปากรของกรมศิลปากรเป็นนิตยสารราย ๒ เดือน กำหนดออกปีละ ๖ ฉบับ เพื่อเผยแพร่งานด้านศิลปวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ ตลอดจนส่งเสริมการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของชาติ เนื้อหาในนิตยสารศิลปากรครอบคลุมความรู้และข้อมูลที่น่าสนใจของศิลปวัฒนธรรมทุก ๆ ด้าน ที่กรมศิลปากรดูแลรับผิดชอบ นักวิชาการท่านใดสนใจเขียนบทความที่มีเนื้อหาเชิงวิชาการ การศึกษา ค้นคว้าวิจัยใหม่ ๆ การศึกษาดูงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับภารกิจของกรมศิลปากรที่กำลังอยู่ในความสนใจในปัจจุบัน กรมศิลปากรขอเชิญชวนให้ท่านเขียนเรื่องของท่านส่งมาเพื่อให้กรมศิลปากรพิจารณานำลงในนิตยสารศิลปากร โดยบทความที่จัดส่งมาต้องไม่ขัดบทความที่จะนำไปพิจารณาเป็นส่วนประกอบของการขอสำเร็จการศึกษาหลักสูตรใด ๆ

บทความที่ส่งจะต้องมีความยาวของเนื้อหาไม่เกิน ๕ หน้ากระดาษ A4 โดยใช้ภาษาที่อ่านเข้าใจง่าย ไม่เน้นเนื้อหาวิชาการในเชิงลึกมากเกินไป และมีภาพประกอบเรื่องในจำนวนที่เหมาะสมกับเนื้อหา พร้อมบทความย่อภาษาไทย หรือภาษาอังกฤษความยาวไม่เกิน ๑ หน้ากระดาษ A4 บันทึกลงในแผ่น CD ส่งมายังที่อยู่ซึ่งปรากฏอยู่ในนิตยสารศิลปากรนี้ บทความที่ได้รับการพิจารณาให้นำลงในนิตยสารศิลปากร ผู้เขียนจะได้รับค่าตอบแทนตามระเบียบของทางราชการ

สอบถามรายละเอียดได้ที่ :

กลุ่มเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ สำนักบริหารกลาง กรมศิลปากร ถนนหน้าพระธาตุ กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

โทร/โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๓๕๖๔ ๐ ๒๒๒๒ ๐๙๓๔

เรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ รัชกาลที่ ๙
ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เรือพระราชพิธี

ถนนราชดำเนินกลางและราชดำเนินใน ในอดีต